KUNGL. BIBLIOTEKET
National Library of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

Ex B
- 5 OKT 1960
STOCKHOLMI
KGL. BIBL.

SOU:
1960:33

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1960:33

Socialdepartementet

FÖRSKOLLÄRARUTBILDNINGENS ORGANISATION

BETÄNKANDE AVGIVET AV

1958 ÅRS FÖRSKOLLÄRARUTREDNING

Stockholm 1960

Statens offentliga utredningar 1960

Kronologisk förteckning

1. Folktandvården. Idun. 189 s. **I.**
2. Högre utbildning, forskning och försök på lantbrukets område. Almqvist & Wiksell, Uppsala. XII + 56 s. **Jo.**
3. Grusexploateringen i Sverige. Idun. 85 s. **Jo.**
4. Fastighetsbeskattningen. Marcus. 179 s. **Fi.**
5. Förslag till namnlag. Idun. 362 s. **Ju.**
6. Studiekostnader vid beskattningen. Idun. 211 s. **Fi.**
7. Redogöraransvaret och anmärkningsprocessen. Kihlström. 146 s. **Fi.**
8. Preliminär nationalbudget för år 1960. Marcus. V + 121 s. **Fi.**
9. De ekonomiska villkoren för en huvudmannaskapsreform inom mentalsjukvården. Idun. 173 s. **I**
10. Statstjänstemäns förhandlingsrätt. Idun. 105 s. **C.**
11. Översyn av lagen om försäkringsrörelse. Idun. 509 s. **I.**
12. Krigsmaktens högsta ledning. Beckman. 235 s. **Fö.**
13. Individuella differenser och skoldifferentiering. Victor Petterson. 127 s. **E.**
14. CP-vården. Idun. 175 s. **I.**
15. Kursplaneundersökningar i matematik och modersmålet. Idun. 536 s. **E.**
16. Bankkreditiviteten och kreditprioritering. Idun. 245 s. **Fi.**
17. Forskning och högre utbildning på skogsbrukets området. Idun. 207 s. **Jo.**
18. Reviderad nationalbudget för år 1960. Marcus. V + 98 s. **Fi.**
19. Rättssäkerheten vid administrativa frihetsberövanden. Idun. 138 s. **Ju.**
20. Allmänna yrkesinspektionen. Idun. 135 s. **S.**
21. Medicinska äktenskapshinder. Idun. 140 s. **Ju.**
22. Bohuslän. Idun. 326 s. **S.**
23. Besparingar inom försvaret. Idun. 245 s. **Fö.**
24. Lagberedningens förslag till jordabalk m. m. I. Lagtext. Norstedt & Söner. 259 s. **Ju.**
25. Lagberedningens förslag till jordabalk m. m. II. Motiv till balken. Norstedt & Söner. 815 s. **Ju.**
26. Lagberedningens förslag till jordabalk m. m. III. Motiv till lagen om införande av nya jordabalken m m. Norstedt & Söner. 267 + 31 + 313 s. **Ju.**
27. Offentlig provningsverksamhet. Behov och resurser Idun. 157 s. **H.**
28. Förverkande på grund av brott. Berlingska Boktryckeriet, Lund. 138 s. **Ju.**
29. Frågan om åtgärder för att förbättra konsumtionsmjölkens beskaffenhet. Idun. 236 s. **I.**
30. Objektiviteten vid forskning och försök på växtnäringsområdet. Kihlström. 324 s. **Jo.**
31. Betänkande angående inrättande av en fond av malmfinstmedel till främjande av naturvetenskapligt och tekniskt forsknings- och utvecklingsarbete. Marcus. 106 s. **Fi.**
32. Statliga företagsformer V. Idun. 214 s. **Fi.**
33. Förskollärarutbildningens organisation. Idun. 101 s. **S.**

Anm. On särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnels bokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartement **Jo.** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1960 :33
Socialdepartementet

FÖRSKOLLÄRARUTBILDNINGENS ORGANISATION

BETÄNKANDE AVGIVET AV

1958 ÅRS FÖRSKOLLÄRARUTREDNING

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB
STOCKHOLM 1960

Till Statsrådet Ulla Lindström

Den 18 april 1958 bemyndigade Kungl. Maj:t Statsrådet Lindström att tillkalla högst fem utredningsmän för att verkställa utredning angående åtgärder för att tillgodose behovet av pedagogiskt utbildad personal inom den halvöppna barnavården.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallades samma den 18 april såsom utredningsmän ledamoten av riksdagens andra kammare Gunnel Olsson, ordförande, ledamoten av riksdagens andra kammare Erik Adamsson, ledamöterna av riksdagens första kammaren Ragnar Bergh och Nils Theodor Larsson samt ledamoten av riksdagens andra kammare Margit Vinge.

Vi har antagit benämningen 1958 års förskollärarutredning.

Att såsom expert biträda oss tillkallades den 8 november 1958 numera e. o. förste byråsekreteraren hos socialstyrelsen Karin Lind.

Till utredningens sekreterare förordnades den 9 juli 1958 numera t. f. förste kanslisekreteraren i socialdepartementet Ulf Betts.

Statsrådet Lindström har till oss för att tagas i övervägande vid fullgörandet av vårt utredningsuppdrag överlämnat följande framställningar:

den 3 februari 1959 av Stockholms stads barnavårdsnämnd angående bidrag till Södra KFUK:s pedagogiska institut m. m. jämte bilaga;

den 16 juni 1960 av Sveriges förskollärares riksförbund angående ökning av utbildningskapaciteten vid förskoleseminarierna m. m.

Därjämte har till oss för utlåtande remitterats framställning den 19 maj 1960 av Stockholms stads barnavårdsnämnd angående anordnande av kompletteringskurs för vidareutbildning av kvalificerade barnsköterskor för tjänstgöring som förskollärare.

Sedan utredningsuppdraget nu slutförts, får vi vördsamt överlämna betänkande angående förskollärarutbildningens organisation. Härmed anser vi oss även ha avgivit det från oss infordrade utlåtandet.

Särskilda yttranden av ledamoten Bergh och experten Lind bifogas.

Stockholm den 15 september 1960.

Gunnel Olsson

Erik Adamsson *Ragnar Bergh*

Nils Theodor Larsson *Margit Vinge*

/ Ulf Betts

Innehåll

Inledning.

Kap. 1. Den nuvarande utbildningen av förskollärare. 10

Kap. 2. Behovet av förskollärare. 14

Kap. 3. Huvudmannaskapet för förskoleseminarierna. 20

Kap. 4. Utökning av förskoleseminariernas utbildningskapacitet samt seminariernas förläggning. 28

Kap. 5. Inträdesfordringar m. m. 38

Kap. 6. Personalorganisationen. 48

Kap. 7. Praktisk utbildning m. m. 61

Kap. 8. Fortbildning och specialutbildning. 65

Kap. 9. Den statliga tillsynen över förskoleseminarierna m. m. 73

Kap. 10. Kostnadsberäkningar 81

Kap. 11. Sammanfattning.. 86

Särskilda yttranden. 89

Bilagor. 92

Inledning

I en i mars 1957 avgiven promemoria angående utbildningen av personal inom halvöppen barnavård konstaterade socialstyrelsen, att det med hänsyn till den fortgående utbyggnaden av förskoleinstitutionerna (daghem, lekskolor o. dyl.) vore synnerligen angeläget att öka utbildningen av personal till dessa institutioner. I detta syfte föreslog styrelsen, att principbeslut skulle fattas om förstatligande av förskoleseminarierna från och med budgetåret 1960/61. I avvaktan därpå borde enligt styrelsens mening olika åtgärder vidtagas för att få till stånd en ökad utbildning av förskollärare innebärande utvidgning av seminarieorganisationen och en kraftig förbättring av statens ekonomiska stöd till seminariernas drift.

Vid remissbehandlingen av socialstyrelsens promemoria har behovet att öka kapaciteten för utbildning av förskollärare allmänt vitsordats. Vidare råder i stort sett allmän enighet om att staten skall bära en större andel av utbildningskostnaderna än som hittills varit fallet. I fråga om seminariernas organisation och huvudmannaskapet har däremot delade meningar kommit till uttryck. Förslaget om förstatligande har visserligen vunnit anslutning i flertalet av yttrandena. Från flera håll har emellertid hävdats, att ett förstatligande ej bör komma till stånd utan att man först undersökt förutsättningarna för att samordna utbildningen av förskollärare med små- och folkskollärarutbildningen. I det sammanhanget har erinrats om seminarieutredningens numera antagna förslag om sammanslagning av seminarierna för små- och folkskollärare till gemensamma lärarutbildningsanstalter. Andra remissorgan har framhållit behovet av samordning med utbildningen av övriga lärare och vårdare för barn under skolåldern, såsom barnsköterskor, barnhemsföreståndarinnor, barnavårdslärare m. fl. Vidare har anförts att ett förstatligande inte bör hindra att kommun eller annan, som önskar kvarstå som huvudman under åtnjutande av statsbidrag, får göra detta.

I statsrådsprotokollet den 18 april 1958, som innefattar direktiven för utredningsuppdraget, anför statsrådet Ulla Lindström bl. a. följande.

Det förefaller som om utbildningskapaciteten är för knapp för att det nuvarande behovet av förskollärare skall kunna tillgodoses. Det förekommer, att nyinrättade daghem och lekskolor under någon tid inte kunnat tagas i bruk, emedan utbildad personal inte funnits att uppbringa. Vissa lediga förskollärartjänster uppehålles av ofullständigt utbildad personal. Om utbyggnaden av institutionerna fortsätter, vilket jag har utgått från, kommer den föreliggande bristen att skärpas.

Någon ökning av förskoleseminariernas utbildningskapacitet lär inte vara att vänta utan särskilda åtgärder från statens sida. Tvärtom kommer en minskning att äga rum nästa år till följd av att ett i enskild regi drivet seminarium då nedlägges. Som viktigaste anledning till seminariets nedläggning uppges att huvudmannen ansett det offentliga stödet till seminariets drift otillräckligt. Även övriga huvudmän har gång efter annan med eftertryck hävdat, att det allmännas ekonomiska stöd för verksamheten behöver förbättras. I själva verket har den uppfattningen allt oftare gjorts gällande, att utbildningen av förskollärare i princip är en statlig uppgift, och att några få kommuner eller enskilda organisationer saknar anledning att i längden göra betydande ekonomiska uppoffringar för en hela landets angelägenhet.

Tanken på att förstatliga förskoleseminarierna har framförts vid flera tillfällen. Redan när statsbidrag till seminarierna beslöts år 1945 hade 1941 års befolkningsutredning diskuterat frågan om inte seminarierna borde drivas i statens regi. Utredningen ansåg emellertid, att man åtminstone för ett decennium framåt borde ge frågan om statens stöd åt förskollärarutbildningen en provisorisk lösning, som utan att föregripa utvecklingen garanterade en större utbildningskapacitet och gåve seminarierna en tillfredsställande standard. Frågan om ett förstatligande upptogs ånyo av 1946 års kommitté för den halvöppna barnavården, som föreslog ett successivt förstatligande av seminarierna under tiden 1951—1960. Vid statsmakternas ställningstagande till förslaget år 1953 ansågs emellertid, att de kommunala och enskilda seminarierna väl fyllde sin uppgift och att de under sådana förhållanden inte utan trängande skäl borde övertagas av staten. I stället förstärktes statsbidraget till seminarierna.

Även 1954 års familjeutredning diskuterade frågan om förskoleseminariernas ställning och uttalade, att ett förstatligande kanske skulle innebära den mest rationella och riktiga lösningen av de problem, som dessa utbildningsanstalter brottas med. Utredningen ansåg emellertid, att ett förstatligande borde föregås av en kompletterande utredning rörande förskoleseminariernas mål, undervisning och organisation samt utbyggnadsbehov.

I den av socialstyrelsen överlämnade promemorian angående utbildningen av personal inom halvöppen barnavård föreslog styrelsen, att principbeslut skulle fattas om förskoleseminariernas förstatligande från och med budgetåret 1960—61.

Efter att ha redogjort för huvuddragen av socialstyrelsens olika förslag samt de i samband med remissbehandlingen framkomna synpunkterna framhåller statsrådet Lindström därefter, att ett slutligt ståndpunktstagande till de aktuella frågorna förutsätter ytterligare uredningar och överväganden. Sådana utredningar borde anförtros åt särskilda utredningsmän.

Statsrådet fortsätter:

Utredningsmännen bör till en början söka bilda sig en någorlunda säker uppfattning om hur behovet av förskollärare under en överblickbar period kommer att påverkas av ökningen i antalet institutioner. De bör därvid utgå från vad som nu anses böra gälla i fråga om den proportion i vilken utbildade förskollärare skall ingå i institutionernas personal. Därefter bör olika utvägar att få behovet tillgodosett allsidigt prövas. Vid denna prövning torde socialstyrelsens promemoria och de däröver avgivna remissyttrandena kunna tjäna som utgångspunkt. Utredningsmännen bör emellertid vara oförhindrade att framlägga helt nya förslag till lösningar av utbildningsproblemet. I den mån utredningsmännen finner ökade statliga insatser erforderliga för att utbildningsbehovet skall kunna tillgodoses

bör de överväga på vad sätt en sådan ökning kan åstadkommas inom ramen för det samlade statliga stödet för den halvöppna barnavården.

Frågan om utbildningens mål och innehåll bör upptagas till behandling endast i den mån detta kan vara motiverat av de förslag rörande utbildningens anordnande, som utredningsmännen anser sig böra lägga fram.

Oavsett till vilket resultat utredningsmännen kommer i sina överväganden angående huvudmannaskapet för förskoleseminarierna bör de förutsättningslöst pröva, hur den statliga tillsynen över seminarierna bör anordnas. I sådant sammanhang kan det finnas anledning att också behandla frågan om tillsynen över institutionerna inom den halvöppna barnavården.

Vid utförande av detta utredningsarbete har vi inhämtat för arbetets bedrivande erforderliga uppgifter från olika myndigheter främst från socialstyrelsen. Den tjänsteman inom styrelsen, som närmast handlägger ärenden rörande förskoleseminarierna, har tillkallats som expert i utredningen. Vi har företagit studiebesök vid samtliga förskoleseminarier i landet och med huvudmännen samt med lärarpersonalen avhandlat olika med vårt uppdrag sammanhängande frågor. Vidare har vi gjort vissa undersökningar angående lämpliga förläggningsorter för nya förskoleseminarier. I samband härmed har vi besökt Malmö och med representanter för olika kommunala myndigheter närmare diskuterat möjligheterna att placera ett seminarium i staden. Vi har även låtit verkställa vissa specialundersökningar i syfte att kartlägga behovet av förskollärare.

KAPITEL 1

Den nuvarande utbildningen av förskollärare

Utredningen har ansett det lämpligt att i detta kapitel lämna en koncentrerad redogörelse för den nuvarande utbildningen av förskollärare med uppgifter rörande utbildningsanstalter, befattningshavare vid anstalterna, seminariernas ekonomiska förhållanden m. m. En utförlig framställning av såväl de här berörda frågorna som andra av utredningsuppdraget aktualiserade spörsmål kommer att lämnas i de följande kapitlen i samband med redovisningen av utredningens ställningstaganden i de olika delarna.

Utbildningsanstalter m. m.

Utbildningen av förskollärare äger rum vid *sju förskoleseminarier*. Från seminarierna examineras årligen ca 230 lärare. Utbildningen är 2-årig. De sju seminarierna är följande:

Fröbelinstitutets seminarium i Norrköping, inrättat på privat initiativ 1902. Seminariet är sedan 1949 kommunalt och förvaltas liksom förskoleverksamheten i övrigt i nämnda stad av en särskild styrelse, nämnden för Fröbelinstitutet i Norrköping, vars ledamöter tillsättes av stadsfullmäktige i staden;

Örebro förskoleseminarium, grundat 1903 på enskilt initiativ. Örebro stad har sedermera övertagit ansvaret för seminariet, vilket sorterar under barnavårdsnämnden i staden (tidigare folkskolestyrelsen) sedan 1953;

Uppsala förskoleseminarium, inrättat 1912 på enskilt initiativ. Det är fortfarande en helprivat institution, som drives av Föreningen Uppsala förskoleseminarium;

Södra KFUK:s pedagogiska institut i Stockholm, som startades 1934 av Södra KFUK i Stockholm och förvaltas av en särskild styrelse, tillsatt av centralstyrelsen för Södra KFUK;

Socialpedagogiska seminariet i Stockholm tillkom 1936 på initiativ av HSB i Stockholm för att fylla behovet av pedagogiskt utbildad personal vid de av HSB tidigare inrättade s. k. lekstugorna. Seminariet förvaltas av en särskild styrelse, tillsatt av HSB i Stockholm;

Luleå förskoleseminarium började sin verksamhet år 1950 i kommunal regi. Skolstyrelsen i Luleå fungerar som styrelse för seminariet.

Samtliga ovannämnda seminarier är s. k. enkelseminarier, dvs. de mottar endast en klass i vardera av de två årskurserna. Varje klass omfattar lägst 25 och högst 36—37 elever.

Göteborgs förskoleseminarium är från starten 1944 kommunalt och blev 1949 dubbelseminarium, landets hittills enda. Det förvaltas av en särskild, av stadsfullmäktige i Göteborg tillsatt styrelse.

F. n. är alltså fyra seminarier, däribland de två senast tillkomna, kommunaliserade. De tre övriga seminarierna erhåller kommunala driftbidrag.

Undervisningen vid seminarierna är dels teoretisk dels praktisk. Den praktiska utbildningen äger huvudsakligen rum vid kommunala förskoleinstitutioner (lekskolor, daghem o. dyl), men även i viss, begränsad omfattning vid sjukhus och dylika anstalter i resp. städer.

Seminariernas lokalfråga kan ej sägas vara löst på ett fullt tillfredsställande sätt. På några orter är t. o. m. behovet av nya, mera ändamålsenliga lokaler trängande.

Befattningshavare vid seminarierna

Vid sex av seminarierna finns en heltidsanställd, akademiskt utbildad *rektor* med viss undervisningsskyldighet. Denne är såväl pedagogisk som — under vederbörande lokalstyrelse — administrativ ledare för seminariet. Vidare finnes vid seminarierna heltidsanställda förskollärare med befattning som *praktikföreståndarinna* och med uppgift att utom vissa timmars undervisning organisera och leda elevernas praktiska utbildning. Seminarierna i Göteborg, Örebro och Norrköping har två föreståndarinnor, vilka också fungerar som klassföreståndare för var sin klass av elever, medan vid vart och ett av de övriga seminarierna finns endast en föreståndarinna.

I spetsen för det sjunde seminariet, det i Luleå, står en *studierektor,* vilken dock inte har någon undervisning vid seminariet. Den omedelbara ledningen av seminariets verksamhet utövas av praktikföreståndarinnan.

Utöver nu nämnda befattningshavare har förskoleseminarierna inga fasta lärartjänster. Befattningshavarna är, liksom viss kontors- och städningspersonal, anställda av resp. huvudmän. *Praktik-*(grupp-)*handledare* tar emot seminariernas elever för praktisk-pedagogisk handledning i barngrupp på sina institutioner. Dessa handledare, som kan sägas motsvara folkskoleseminariernas övningsskollärare, är förskollärare med lång praktisk erfarenhet, och i viss utsträckning även en kortare kompletterande utbildning.

Den del av undervisningen som ej handhas av rektorer och föreståndarinnor bestrids av *timlärare* och *specialföreläsare,* specialister från olika ämnesområden.

Ekonomiska förhållanden

Statsbidrag utgår sedan år 1945 till driften av förskoleseminarierna. Statsbidragsgivningen regleras genom Kungl. Maj:ts beslut den 22 maj 1953 med däri senast den 13 maj 1960 meddelade ändringar. För budgetåret 1960/61 fördelas dessa bidrag på följande sätt:

	Enkelseminarium	Dubbelseminarium
Rektorsarvode	3 370 kr.	5 060 kr.
Föreståndarinnearvode	3 370 »	5 060 »
Handledararvode	10 080 »	20 160 »
Föreläsnings- och lektionsarvoden	27 440 »	36 580 »
Hyresbidrag	8 000 »	10 000 »
Böcker och undervisningsmaterial	2 000 »	2 000 »
Ersättning för tillhandahållna friplatser och bortfall för vissa elevavgifter	10 100 »	20 400 »
Summa	64 360 kr.	99 260 kr.

Såsom villkor för bidragens utgående gäller bl. a. *att* seminarium står under tillsyn av socialstyrelsen, *att* undervisningen fr. o. m. läsåret 1960/61 är avgiftsfri för eleverna i seminariets första årskurs och att terminsavgift i övrigt uttages med högst 150 kronor för elev *samt att* vid seminarium finnes minst 5, vid dubbelseminariet i Göteborg minst 10 för elever i andra årskursen avsedda friplatser, vilkas fördelning fastställes av socialstyrelsen efter förslag av vederbörande rektor.

För innevarande budgetår har dessutom ställts till socialstyrelsens förfogande ett belopp av högst 25 000 kronor för anordnande av en fortbildningskurs för personal vid förskoleinstitutioner, som tar emot handikappade barn.

Enligt beslut vid innevarande års riksdag skall de hittillsvarande terminsavgifterna, som utgått med 150 kronor per elev, slopas successivt fr. o. m. läsåret 1960/61 med början nämnda läsår för vid seminarierna i första årskursen intagna elever. Som kompensation härför räknas statsbidraget upp med motsvarande belopp eller med 57 000 kronor. För budgetåret 1960/61 utgör hela driftbidraget 510 000 kronor.

Seminariernas inkomster genom statsbidrag och elevavgifter täcker i genomsnitt ej mer än ca 60 % av de årliga utgifterna, vilka f. n. uppgår till ca 950 000 kronor. Bristen i de fyra kommunala (Norrköping, Örebro, Göteborg och Luleå) seminariernas budget täcks av vederbörande kommun. Vid de tre återstående seminarierna (Uppsalaseminariet och de två Stockholmsseminarierna) är förhållandena något annorlunda. Vid Södra KFUK:s pedagogiska institut och Socialpedagogiska seminariet har sedan år 1952 halva bristen täckts av Stockholms stad och den återstående hälften av resp. huvudmän, Södra KFUK och HSB i Stockholm. Så är fortfarande fallet beträffande Socialpedagogiska seminariet. Vad gäller Södra

KFUK:s pedagogiska institut har Stockholms stad åtagit sig att i avvaktan på lösning av frågan om förskoleseminariernas förstatligande svara för hela de för åren 1960 och 1961 uppkommande driftsunderskotten. Uppsala förskoleseminarium får ett visst anslag från Uppsala stad. Detta tillskott är emellertid av betydligt mindre omfattning än motsvarande bidrag till exempelvis Örebro förskoleseminarium. Endast tack vare personliga uppoffringar av den fast anställda personalen — rektorn och praktikföreståndarinnan har sålunda ej några pensionsreglerade tjänster — har seminariet kunnat fortsätta sin verksamhet.

Slutligen kan nämnas att eleverna vid förskoleseminarierna kan erhålla statlig studiehjälp efter samma grunder som vid folkskoleseminarierna, dvs. i form av studielån.

KAPITEL 2

Behovet av förskollärare

Inledning

Under 1950-talet har antalet daghem, lekskolor och eftermiddagshem befunnit sig i ständig tillväxt. År 1950 utgjorde de till socialstyrelsen anmälda förskoleinstitutionerna 674 med i runt tal 28 800 platser. I år är motsvarande antal 1 041 resp. 47 500. Antalet godkända platser fördelade sig den 1 januari 1960 på något över 10 000 i daghem, drygt 35 000 i lekskolor och ca 2 450 i eftermiddagshem.

Sedan 1955 har antalet institutioner ökat med ca 45 årligen. Denna ökning avser praktiskt taget helt lekskolorna medan daghemmens och eftermiddagshemmens antal varit i det närmaste oförändrat. I stället för att öka antalet *daghem* och *eftermiddagshem* har många kommuner sökt att placera förskolebarn och yngre skolbarn för dagvård i privata familjer, s. k. familjedaghem. Några mera exakta uppgifter om antalet barn i familjedaghem finnes f. n. inte med undantag för Stockholm, där i början av år 1960 omkring 1 150 barn var placerade i dylika hem. För landet i övrigt torde motsvarande antal ej understiga 2 550. Om de i familjedaghem placerade barnen i stället hade placerats i daghem och eftermiddagshem skulle det ha erfordrats ca 125 normalstora institutioner utöver de nu ca 200 i bruk varande daghemmen.

Det torde vara svårt att förutse den kommande utvecklingen av daghem och eftermiddagshem. Den är i hög grad beroende av en mängd olika faktorer som växlar. På vissa orter anser man att familjedagvården av barn kan byggas ut ytterligare medan man på andra håll anser sig ha i det närmaste bottenskrapat resurserna. Vid valet mellan daghem och familjedaghem spelar även ekonomiska synpunkter in. Många kommuner hyser stor tveksamhet inför tanken att behöva bygga nya daghem med hänsyn till de stora kostnaderna för denna form av omhändertagande av barn. Om det kvinnliga förvärvsarbetet framdeles ökar i samma takt som hittills, torde efterfrågan på dagvård för småbarn under 1960-talet öka först relativt obetydligt och sedan alltmera accentuerat fram emot år 1970. Socialstyrelsen har i en till 1959 års långtidsutredning överlämnad beräkning över det framtida behovet av arbetskraft inom förskoleverksamheten räknat med ett oförändrat antal daghem och eftermiddagshem under femårs-

perioden 1960/61—1964/65 och med en årlig ökning av två institutioner under den därpå följande femårsperioden 1965/66—1969/70. Antalet barn i förskoleåldern är f. n. relativt lågt men väntas stiga på 1970-talet sedan de stora barnkullarna, som föddes under andra världskriget, påbörjat sin familjebildning.

Vad beträffar *lekskolorna* har under de senaste fem åren ökningen för dessa uppgått till ca 45 institutioner årligen. Under den kommande tioårsperioden skulle en ännu kraftigare utbyggnad behövas för att tillgodose behovet av platser. Enligt uppgift står enbart i Stockholms stad 9 400 barn i kö till lekskoleplatser. Den främsta anledningen till den kraftiga ökningen av efterfrågan på platser är att föräldrarna mer och mer kommer till insikt om att lekskolorna är ett utomordentligt stöd, när det gäller barnens uppfostran och personlighetsutveckling. Efterfrågan kan väntas stiga kraftigt under 1960-talet med den ökade tätortsbebyggelsen.

I så gott som samtliga större och medelstora städer och andra tätorter ned till ca 10 000 invånare förekommer organiserad lekskoleverksamhet, ehuru verksamheten är utbyggd i olika grad. I kommuner med mindre än 5 000 invånare samt på den egentliga landsbygden finns det däremot endast undantagsvis lekskolor under ledning av pedagogiskt utbildad personal.

Å de orter där lekskoleverksamheten är någorlunda utbyggd kan oftast endast barn i 6-årsåldern tas emot medan endast ett mindre antal 5-åringar kan beredas plats. I några kommuner, huvudsakligen sådana med förskoleseminarium, tar man emot även 4-åringar.

Under åberopande av att förslag om utökning av examinationskapaciteten vid förskoleseminarierna — även om de genomföres snarast möjligt — ej kan få någon egentlig effekt förrän i mitten av 1960-talet, har socialstyrelsen för sin del ansett det vara mest realistiskt att räkna med en utbyggnad av lekskolorna under förra hälften av 1960-talet i samma takt som under den senaste femårsperioden eller med ca 45 institutioner årligen. För den senare delen av innevarande decennium räknar styrelsen med en något snabbare utbyggnad eller med 55 institutioner per år.

Enligt socialstyrelsens förenämnda beräkning skulle vid en utbyggnad av förskoleinstitutionerna i den av styrelsen antagna omfattningen behovet av förskollärare — som enligt ansökningarna om statsbidrag till institutionernas drift för budgetåret 1959/60 utgjorde 1 783 — under budgetåret 1964/65 uppgå till 2 005 och budgetåret 1969/70 till 2 320. Därvid har socialstyrelsen ej räknat med utbyte av barnskötersketjänster mot förskollärartjänster vid redan befintliga daghem.

Tidigare prognoser över behovet av förskollärare

1954 års familjeutredning har i sitt betänkande Samhället och barnfamiljerna (SOU 1955:29) gjort vissa beräkningar rörande det framtida beho-

vet av förskollärare. Under förutsättning av att utbyggnaden av de statsunderstödda förskoleinstitutionerna skedde i ungefär samma takt som under åren 1950—55 (ett 40-tal nya institutioner årligen) och att den relativa personalåtgången blev densamma, skulle behovet av förskollärare år 1965 vara 2 700. Om man räknade med att institutionernas personalutrustning förbättrades så att — som numera ofta är fallet vid nyinrättade institutioner — alla daghemsbarn handhas av förskollärare skulle år 1965 erfordras ytterligare 500 förskollärare eller totalt 3 200.

1949 års arbetskraftsutredning uppskattade i sitt ungefär samtidigt avlämnade betänkande Arbetskraftsbehovet inom offentlig verksamhet (SOU 1955: 34) behovet av förskollärare vid mitten av 1960-talet till ca 2 500. I dessa kalkyler har antagits, att hälften av den för daghemmen erforderliga vårdpersonalen behövde vara förskollärare samt att vid lekskolor och eftermiddagshem i genomsnitt fanns en förskollärare per institution. Under förutsättning av en höjning av personalens utbildningsstandard steg behovet av förskollärare år 1965 till ca 3 300.

Socialstyrelsens PM

I sin i mars 1957 avgivna promemoria angående utbildningen av personal inom halvöppen barnavård utgår socialstyrelsen från 1954 års familjeutrednings beräkning av behovet av förskollärare år 1965 till 2 700. Till denna siffra läggs sedan ett av familjeberedningen år 1956 (P. M. angående daghem och förskolor samt sommarkolonier och feriehem) beräknat behov av ytterligare 90 förskollärare för försöks- och konsulentverksamhet. Det totala behovet år 1965 skulle sålunda enligt styrelsens beräkningar uppgå till lägst 2 790 förskollärare.

Enligt socialstyrelsens PM fanns i slutet av år 1956 inom den halvöppna barnavården ungefär 1 650 verksamma förskollärare, varav 1 500 vid de statsunderstödda och 150 vid de icke statsunderstödda institutionerna. Med en oförändrad utbildningskapacitet av 230 förskollärare per år och med en beräknad årlig avgång om 13 % av antalet i yrket verksamma skulle det enligt styrelsen år 1965 finnas 1 755 förskollärare. Bristen år 1965 skulle sålunda uppgå till inalles 1 035 förskollärare. För att fylla det kalkylerade behovet nämnda år skulle därför utbildningskapaciteten behöva utökas med minst 100 förskollärare årligen.

Utredningen

Den ständigt fortgående utbyggnaden av förskoleverksamheten har sedan länge medfört en alltmer ökad efterfrågan på pedagogiskt utbildad personal. Redan nu föreligger det en öppen brist på betydligt över 100 förskollärare. De senast tillgängliga, mera exakta siffrorna hänför sig till budgetåret 1958/59, då bristen var 114 förskollärare. För detta budgetår söktes

statsbidrag för 1 733 förskollärartjänster men bidrag utbetalades för endast 1 670 lärare, av vilka dock 51 erhållit dispens från kravet på fullständig utbildning. Det rör sig här om barnsköterskor med långvarig tjänstgöring i förskoleinstitutioner men utan pedagogisk utbildning samt utländska förskollärare. I antalet 114 har ej medräknats de tjänster, som ej kunnat besättas med vikarier ens under längre tjänstledigheter såsom för sjukdom, havandeskap o. dyl. Antalet vakanta förskollärartjänster är relativt sett störst i daghemmen medan det är något lättare att besätta lediga befattningar i lekskolor och eftermiddagshem.

Utöver den öppna bristen på förskollärare råder det en dold brist, i det att utbyggnaden av verksamheten ej kunnat fortgå i den takt, som med hänsyn till efterfrågan på platser vore önskvärd. Bristen på förskollärare lägger också hinder i vägen för en angelägen förbättring av personalstandarden, som innebär att vården och tillsynen av daghemsbarnen i större utsträckning än nu handhas av förskollärare.

Även inom andra områden än som föreståndarinna eller avdelningslärare inom de s. k. normalinstitutionerna, d. v. s. daghem, lekskolor och eftermiddagshem, föreligger behov av en förskollärares tjänster. Härvid kan nämnas vård och fostran av förskolebarn med olika slag av handikapp, arbete bland barn som längre tider vistas på sjukhus, befattningar som kommunala konsulenter och inspektriser inom den halvöppna barnavården m. fl.

Socialstyrelsen har för sin del räknat med en ökning av antalet normalinstitutioner under den närmaste femårsperioden med 45 lekskolor om året. Härvid har hänsyn tagits till att bristen på förskollärare hindrat en med tanke på platsbehovet önskvärd ytterligare utbyggnad av verksamheten. För andra hälften av 1960-talet har socialstyrelsen, som räknat med en ökad examination av förskollärare från mitten av decenniet, ansett, att utbyggnaden av institutionerna kan försiggå i något snabbare takt eller med 55 lekskolor och 2 daghem om året.

I våra förslag utgår vi från dessa socialstyrelsens beräkningar rörande utbyggnaden av förskoleinstitutionerna under 1960-talet.

En expansion av verksamheten i den sålunda antagna omfattningen medför fram till år 1965 ett ökat behov av 45 förskollärare per år i normalinstitutionerna och för den därpå följande femårsperioden av minst 60 lärare.

I detta sammanhang vill vi erinra om att Stockholms stads barnavårdsnämnd i en till statsrådet Ulla Lindström den 19 maj 1960 överlämnad skrivelse i fråga om anordnande av kompletteringskurser för ofullständigt utbildad personal berört behovet av förskollärare för stadens vidkommande. Av skrivelsen framgår att under hösten 1960 beräknas det föreligga en brist på närmare ett sjuttiotal förskollärare. Därvid har hänsyn ej tagits till en önskvärd förbättring av personalstandarden vid daghemmen. Under

1960-talet beräknas det årliga nytillskottet av förskoleinstitutioner av olika slag till 12—15 institutioner, innebärande ett ökat behov av omkring 20 förskollärare per år. Därutöver erfordras ett icke obetydligt nytillskott för att ersätta den årliga avgången av förskollärare, vilken av barnavårdsnämnden uppskattas till 60—75 förskollärare. Redan för de närmaste åren skulle således för stadens vidkommande nyanställningsbehovet uppgå till inemot ett hundratal förskollärare per år.

Med utgångspunkt från ett antal av 1 780 (egentligen 1 783) förskollärartjänster budgetåret 1959/60 skulle antalet tjänster fram till budgetåret 1964/65 öka med 225. Behovet av förskollärare i normalinstitutionerna år 1965 blir sålunda det av socialstyrelsen nyligen beräknade antalet 2 005. Därvid har emellertid hänsyn ej tagits till behovet av vikarier vid tjänstledigheter. Vid kortare tjänstledighetsperioder torde man kunna anlita förskollärare, som lämnat yrket genom giftermål, eller personal utan fullständig utbildning. Då antalet mera långvarigt anställda vikarier torde beräknas till 5 % av hela antalet tjänster, medför detta ett ytterligare behov av ca 100 förskollärare.

Utöver de förskollärare som är sysselsatta inom normalinstitutionerna finnes f. n. ett 20-tal lärare, anställda som kommunala konsulenter och inspektriser, samt omkring ett hundratal förskollärare verksamma dels på vanliga sjukhus och dels på institutioner för handikappade eller utvecklingsstörda barn, såsom hörselskolor, blindskolor och särskolor.

På grundval av verkställda undersökningar beräknar vi att antalet förskollärartjänster i de sistnämnda verksamhetsgrenarna år 1965 kommer att uppgå till sammanlagt minst 175.

De sålunda gjorda beräkningarna ger ett totalt behov av (2 005 + 100 + 175) 2 280 förskollärare år 1965.

För år 1970 torde enligt socialstyrelsens senaste beräkningar behovet av förskollärare i normalinstitutionerna kunna uppskattas till ett antal av 2 320. Härtill kommer i enlighet med det föregående ett behov av vikarier, utgörande ca 5 % av antalet tjänster eller ca 115 förskollärare. Antalet som konsulenter, inspektriser samt för verksamhet bland handikappade och sjuka barn sysselsatta förskollärare torde vara svårt att mera exakt beräkna. Med ledning av den hittillsvarande utvecklingen inom nyssnämnda verksamhetsområden torde man kunna räkna med ett sammanlagt behov av minst 225 förskollärare.

För år 1970 kan sålunda behovet av förskollärare uppskattas till (2 320 + 115 + 225) 2 660.

Vad tillgången på förskollärare beträffar fanns det enligt socialstyrelsens ovannämnda PM i slutet av år 1956 ca 1 500 förskollärare i de statsunderstödda institutionerna. Med en oförändrad utbildningskapacitet av 230 lärare per år och med en beräknad årlig avgång av 13 % av de inom yrket verksamma skulle det år 1965 finnas 1 755 förskollärare.

För budgetåret 1959/60 söktes statsbidrag för i runt tal 1 780 förskollärare i daghem, lekskolor och eftermiddagshem. Om vi utgår från att ca 1 700 tjänster kan uppehållas av förskollärare eller av kvalificerade barnsköterskor och andra, som har möjlighet att komplettera till utbildning motsvarande förskollärare, skulle inklusive drygt ett hundratal förskollärare, sysselsatta som konsulenter, vårdare av handikappade och sjuka barn m. fl., det sammanlagda antalet förskollärare nyssnämnda budgetår kunna uppskattas till åtminstone 1 800. Härvid har ej medräknats de förskollärare, som är anställda i helt privata institutioner och som f. n. torde uppgå till ett hundratal.

Av från socialstyrelsen inhämtade uppgifter över den årliga avgången av inom yrket verksamma förskollärare framgår, att denna fr. o. m. budgetåret 1952/53 t. o. m. budgetåret 1957/58 varit lägst 9 och högst 13 % med 11,5 % som medeltal för hela perioden och 12 % som medeltal för de fem senare åren. Om man försiktigtvis stannar vid siffran 11 som antaglig avgångsprocent skulle — med utgångspunkt från 1 800 förskollärare budgetåret 1959/60 — vid en oförändrad årlig utexamination av 230 förskollärare antalet förskollärare år 1965 (budgetåret 1964/65) kunna beräknas till ca 1 930 och år 1970 (budgetåret 1969/70) till ca 1 990.

Bristen på förskollärare kan sålunda i enlighet med det föregående uppskattas till (2 280 — 1 930) 350 år 1965 och (2 660—1 990) 670 år 1970.

Vi vill framhålla det vanskliga i att göra beräkningar av här ifrågavarande slag. Så vitt vi med stöd av tillgängliga uppgifter m. m. kunnat finna måste de redovisade siffrorna rörande det framtida behovet av förskollärare vara minimisiffror.

Av det föregående framgår att utbildningskapaciteten vid förskoleseminarierna är för knapp för att kunna fylla ens det nuvarande behovet av pedagogiskt utbildad personal. Vid en fortsatt utbyggnad av institutionerna kommer den föreliggande bristen att skärpas.

Med hänsyn till den betydande avgången från förskolläraryrket utgör det årliga nettotillskottet endast 30—35 förskollärare. Vid oförändrad utexamination kommer detta antal att successivt minska för att omkring år 1970 uppgå till endast ett tiotal förskollärare. För att senast nämnda år uppnå balans mellan behovet av tjänster och tillgången på arbetskraft måste den årliga nettoökningen uppgå till ett nittiotal förskollärare. Detta innebär, att utbildningskapaciteten måste höjas avsevärt.

I kap. 4 kommer vi att närmare redogöra för våra förslag till åtgärder för att tillgodose utbildningsbehovet. I detta syfte föreslår vi ökning av examinationen från 230 till 365 förskollärare per år.

KAPITEL 3

Huvudmannaskapet för förskoleseminarierna

Tidigare förslag

Som framgår av kapitel 1 drives förskoleseminarierna av kommuner eller enskilda organisationer. Frågan om förstatligande av seminarierna har emellertid diskuterats vid ett flertal tillfällen under de senaste 20—25 åren.

Redan *befolkningskommissionen* kom i sitt betänkande angående barnkrubbor och sommarkolonier m. m. (SOU 1938: 20) in på denna fråga. Kommissionen ansåg dock, att det med hänsyn till den ringa grad av överensstämmelse och standardisering, som då rådde på området, knappast var angeläget att föreslå förstatligande av ifrågavarande utbildningsväsen.

I samband med statsmakternas beslut år 1945 om stöd åt förskoleseminarierna diskuterades närmare frågan huruvida inte dessa borde bli föremål för förstatligande. Till grund för riksdagens beslut låg ett förslag av *befolkningsutredningen,* som emellertid inte ville ta ställning till frågan om förstatligande av utbildningen. Utredningen ansåg, att man under den kommande tioårsperioden borde ge frågan en mera provisorisk lösning. Det väsentliga syntes enligt utredningens uppfattning vara, att de redan existerande seminarierna erhöll ett statsstöd som kunde trygga deras fortbestånd och varigenom om möjligt även deras utbildningskapacitet kunde ökas. Föredragande departementschefen framhöll (prop. nr 214/1945), att han som ett provisorium i avvaktan på senare överväganden kunde godta förslaget att inte rubba förskoleseminariernas karaktär av enskilda utbildningsanstalter. Han ifrågasatte dock, huruvida inte ett förstatligande av denna undervisningsverksamhet var den mest rationella ordningen. Riksdagen lämnade departementschefens uttalanden utan erinran.

År 1949 beslöt riksdagen i anledning av ett särskilt förslag av 1946 års kommitté för den halvöppna barnavården att öka stödet åt förskoleseminarierna. Frågan om förstatligande av dessa utbildningsanstalter togs emellertid inte upp till behandling i detta sammanhang.

1946 års kommitté drog i sitt huvudbetänkande Daghem och förskolor (SOU 1951: 15) upp frågan om förskoleseminariernas ställning. Kommittén ansåg, att ett förstatligande av seminarierna i längden syntes ofrånkomligt av rent ekonomiska skäl. Även om det lokala och personliga intresset fortfarande var mycket markant kring förskoleseminarierna, kunde emellertid dessa seminarier praktiskt taget inte existera utan det statliga stö-

det jämte elevavgifterna. Då seminarierna alltmera tenderade att till övervägande del bli statligt finansierade föreföll det rimligt, att man — med bevarande av seminariernas individuella särprägel — tog steget fullt ut och helt förstatligade dem i likhet med övriga anstalter för lärarutbildning. Det torde dock knappast vara lämpligt, att frågan om ett förstatligande av förskoleseminarierna sågs helt isolerad från frågan om lärarutbildningen över huvud taget i vårt land. Kommittén erinrade om att skolkommissionen i sitt principbetänkande (SOU 1948: 27) föreslagit, att en förskollärarlinje försöksvis borde upprättas vid någon eller några av lärarhögskolorna. Det syntes emellertid kommittén nödvändigt, att varje ställningstagande till förskoleseminariernas framtid — vare sig detta innefattade ett förstatligande skilt från eller i samband med lärarhögskolorna — måste baseras på en insikt om dessa seminariers från övrig lärarutbildning i viss mån skiljaktiga uppläggning trots den gemensamma pedagogiska grundsynen.

Kommittén anförde vidare:

Sålunda bör man även i framtiden ta hänsyn till de motiv för seminariernas verksamhet, som resulterat t. ex. i nuvarande inträdesvillkor, möjligheterna att till seminariet tillfälligt knyta utomstående kvalificerade lärarkrafter och föreläsare, det intima samarbetet mellan den teoretiska undervisningen och den praktiska etc. Dessa och andra former för förskoleseminariernas organisation och undervisning bör i största möjliga utsträckning bevaras. Man bör även söka ge seminarierna möjlighet att utvecklas i takt med »barnstugeverksamhetens» expansion och de olika former den kan tänkas ta. Seminarierna bör alltså organiseras så att de anpassas efter institutionerna — inte tvärtom (s. 348).

I avvaktan på den definitiva lösningen av förskoleseminariernas ställning inom eller i anslutning till lärarhögskolorna och den allmänna lärarutbildningen föreslog kommittén, att ett *successivt förstatligande* av förskoleseminarierna skulle ske under perioden 1951—60, så att seminarierna erhöll karaktären av provisoriska statliga seminarier. Genom en sådan lösning skulle en senare mera definitiv utformning av seminarieorganisationen inte föregripas.

Kommitténs förslag om förstatligande av förskoleseminarierna möttes med bifall eller lämnades utan erinran i flertalet av de remissyttranden, som berörde denna fråga. Avstyrkande uttalanden förelåg emellertid från *statskontoret* och *Södra KFUK:s pedagogiska institut.*

Statskontoret påpekade, att då spörsmålet torde stå i direkt samband med frågan om lärarutbildningens ordnande, vilken fråga då var under utredning av 1946 års skolkommission, syntes ett principbeslut om förstatligande inte kunna meddelas utan att föregripa skolkommissionens arbete.

Även *Södra KFUK:s pedagogiska institut* anmärkte, att ett sådant förstatligande, innan förskoleseminariernas ställning till den allmänna lärarutbildningen blivit avgjord, endast kunde bli ett provisorium. I själva sakfrågan framhöll institutet, att de av kommittén anförda ekonomiska synpunkterna inte var tillräckligt starka. All lärarutbildning var visserligen

principiellt sett en samhällelig uppgift men för den skull behövde ju uppgiften ej omhänderhas av ett statligt organ. Man hade — erinrade institutet — över hela linjen intresserade huvudmän, billig administration, goda traditioner och i de flesta fall decenniers erfarenhet att bygga på. Kommittén hade ej heller haft något att anmärka på det sätt, varpå undervisningen dittills bedrivits. Utbildningen borde visserligen bekostas av staten men torde såsom dittills kunna få skötas av en kommun eller annan juridisk person, givetvis under statens kontroll.

Av intresse i detta sammanhang är *skolkommissionens* yttrande i frågan. Kommissionen delade kommitténs uppfattning, att förskoleseminarierna borde få behålla friheten att utvecklas på egen grund och efter egna erfarenheter och idéer. Kommissionen ansåg det lämpligt, att åtminstone till en av lärarhögskolorna och lämpligen då den största i Stockholm förlades en utbildningslinje för förskollärare. En till lärarhögskolan knuten utbildning av förskollärare kunde samordnas med lärarutbildningen i övrigt och tillgodogöra sig resultaten av den försöksverksamhet och den psykologisk-pedagogiska forskning, varmed lärarhögskolan hade att befatta sig. Några förslag om utformningen av en sådan förskollärarlinje framlades emellertid inte beroende på att den första lärarhögskolan enligt kommissionens uppfattning borde ha verkat en tid innan man kunde bedöma möjligheten av en så betydande utvidgning. Skolkommissionens synpunkter på frågan om lämpligheten av att förskollärarutbildning prövades vid någon lärarhögskola återkom senare i dess betänkande Den första lärarhögskolan (SOU 1952: 33).

Skolöverstyrelsen framhöll i remissyttrande över nyssnämnda betänkande vikten av ett vidgat samarbete mellan förskola och skola. Grunden till detta samarbete borde läggas redan under de blivande lärarnas utbildningstid. Överstyrelsen tänkte sig härvid närmast en sammankoppling av för- och småskollärarutbildningen. Detta alternativ — som dessutom borde kunna medföra kostnadsbesparingar både investerings- och driftsmässigt — borde grundligt prövas, innan man tog definitiv ställning till frågan om förskoleseminariernas förstatligande.

Vid statsmakternas ställningstagande till förslaget år 1953 ansågs emellertid, att de enskilda och kommunala seminarierna väl fyllde sin uppgift och att de under sådana förhållanden inte utan trängande skäl borde förstatligas. I stället förstärktes statsbidraget till seminarierna.

1954 års familjeutredning berörde i sitt betänkande Samhället och barnfamiljerna (SOU 1955: 29) endast i förbigående frågan om förskoleseminariernas ställning. Utredningen uttalade, att ett förstatligande av seminarierna kanske skulle innebära den enda rationella lösningen av de problem, som dessa utbildningsanstalter brottades med. Utredningen ansåg emellertid, att ett förstatligande borde föregås av en kompletterande utredning rörande seminariernas mål, undervisning och organisation samt utbyggnads-

behov. I första hand borde åtgärder vidtas för förbättring av förskoleseminariernas ekonomi med sikte på ett framtida förstatligande. Familjeutredningens förslag ledde till att 1956 års riksdag beslöt öka det statliga stödet till seminarierna.

Socialstyrelsens PM

I sin i mars 1957 avgivna promemoria angående utbildningen av personal inom den halvöppna barnavården föreslår socialstyrelsen under hänvisning till tidigare framförda, här ovan återgivna motiveringar, att principbeslut fattas om förstatligande av samtliga statsunderstödda förskoleseminarier fr. o. m. budgetåret 1960/61. I avvaktan härpå bör enligt styrelsens mening det statliga stödet till seminarierna kraftigt ökas i samband med genomförande av vissa organisatoriska förbättringar vid seminarierna. Socialstyrelsens förslag härutinnan innebär i huvudsak inrättande av befattningar för heltidsanställda rektorer vid samtliga seminarier och ersättande av praktikföreståndarinnebefattningarna med seminarielärarbefattningar, två vid enkel- och fyra vid dubbelseminarium, varvid statsbidrag täcker 78 % av lönekostnaderna, höjning av praktikhandledararvodena, årliga anslag för hälsokontroll av eleverna och för anordnande av psykologiska prov, slopande av terminsavgifterna och deras ersättande av statsbidrag, statsbidrag med 50 % av byggnadskostnaderna vid nybyggnad av förskoleseminarier samt viss utvidgning av seminarieorganisationen, varigenom examinationskapaciteten kan ökas.

Remissyttranden

Förslaget om förskoleseminariernas förstatligande har vunnit anslutning i ett betydande flertal av remissyttrandena. I de tillstyrkande yttrandena framhålles i huvudsak, att utbildningsuppgiften i princip är statlig och att de nuvarande huvudmännen har stora ekonomiska svårigheter. Behovet av större enhetlighet i organisationen och i utbildningens uppläggning framhålles också som motiv. I tillstyrkande riktning uttalar sig sålunda *arbetsmarknadsstyrelsen, länsstyrelserna i Malmöhus, Uppsala* och *Norrbottens län, Stockholms stadskollegium, samtliga seminariestyrelser, Svenska stadsförbundet, Svenska landskommunernas förbund, Svenska socialvårdsförbundet, Sveriges förskollärares riksförbund, Förskoleseminariernas lärarsällskap* samt *flertalet kommuner.*

Från *kommunalt håll* understrykes, att det inte torde kunna förväntas att kommunerna i nuvarande ekonomiska situation skall träda hjälpande emellan genom att öka sina ekonomiska engagemang. Över huvud taget kan det förhållandet, att kommunala bidrag lämnas till täckande av underskott vid seminarierna, inte tagas till intäkt för att på vederbörande kommun övervältra det ekonomiska ansvaret för seminariernas fortbestånd.

Stockholms stadskollegium hänvisar i detta sammanhang till att staden år 1953 i samband med beslut om bidrag till täckande av driftsunderskott vid Socialpedagogiska seminariet och Södra KFUK:s pedagogiska institut klargjort, att det här allenast rörde sig om ett tidsbegränsat åtagande, intill dess de ekonomiska förutsättningarna för verksamheten ändrades genom statliga åtgärder. I samband med beviljande av bidrag till Södra KFUK:s pedagogiska institut för ytterligare tid har barnavårdsnämnden i staden i skrivelse till statsrådet Lindström den 3 februari 1959 ånyo framhållit angelägenheten av att frågan om förstatligande av förskollärarutbildningen snarast löses.

Länsstyrelsen i Örebro län finner även ett förstatligande motiverat men uttalar, att kommun eller annan, som önskar kvarstå som huvudman under åtnjutande av statsbidrag bör få göra detta, tankegångar, vilka — som ovan framgår — uttalades av Södra KFUK:s pedagogiska institut i dess yttrande över 1946 års kommittés betänkande om daghem och förskolor. Länsstyrelsen anför vidare, att en sådan ordning ibland skulle kunna främja utbildningen, eftersom kommunen står som huvudman för de institutioner, inom vilka utbildningen till stor del försiggår.

Statskontoret kan inte biträda förslaget om ett principbeslut om förstatligande innan en allmän översyn gjorts i syfte att åstadkomma samordning och största möjliga enhetlighet i yrkesutbildningen på området. Det synes böra övervägas om ej förskollärarutbildningen skulle kunna inordnas inom ramen för överstyrelsens för yrkesutbildning verksamhetsområde.

Utredningen

Sedan befolkningskommissionen år 1938 diskuterade frågan om huvudmannaskapet över förskoleseminarierna har tanken att förstatliga dessa seminarier framförts vid flera tillfällen. Senast föreslog socialstyrelsen i sin i mars 1957 överlämnade PM, att principbeslut skulle fattas om seminariernas förstatligande fr. o. m. budgetåret 1960/61. I avvaktan därpå borde enligt styrelsens mening olika åtgärder vidtagas för att få till stånd en ökad utbildning av förskollärare. Dessa åtgärder förutsatte emellertid en kraftig förstärkning av statens stöd till seminariernas drift.

Som framgår av den föregående redogörelsen har vid remissbehandlingen av socialstyrelsens PM i stort sett rått allmän enighet om att staten skall bära en större andel av utbildningskostnaderna än vad som hittills varit fallet. I fråga om seminariernas organisation och huvudmannaskapet har däremot delade meningar kommit till uttryck. Förslaget om förstatligande har vunnit anslutning i flertalet yttranden. Som motivering har anförts, att utbildningen av förskollärare i princip är en statlig uppgift, varför anledning saknas för några få kommuner eller enskilda organisationer att i längden göra ekonomiska uppoffringar för en hela landets angelägenhet. Från

flera håll har emellertid hävdats, att ett förstatligande ej bör komma till stånd utan att man först undersökt förutsättningarna för att samordna utbildningen av förskollärare med små- och folkskollärarutbildningen. Andra remissorgan har framhållit behovet av samordning med utbildningen av övriga lärare och vårdare för barn under skolåldern, såsom barnsköterskor, barnhemsföreståndarinnor, barnavårdslärare m. fl. Vidare har anförts att ett förstatligande ej bör hindra, att kommun eller annan som önskar kvarstå som huvudman under åtnjutande av statsbidrag får göra detta.

Frågan om förstatligande av här föreliggande utbildningsverksamhet kan ses ur tre olika aspekter.

För det första: Måste ej utbildningen av förskollärare liksom annan utbildning av lärare för att tillgodose ett för hela landet allmänt behov av pedagogiskt utbildad arbetskraft i princip anses vara en statlig uppgift?

Utredningen besvarar denna fråga jakande och förordar redan från denna principiella synpunkt ett förstatligande av förskollärarutbildningen. Huvudmännen för de olika seminarierna har inför utredningen upprepat, att de ej längre vill åta sig ekonomiska bördor för denna utbildningsverksamhet. Några av huvudmännen har emellertid förklarat, att de dock under en övergångstid är beredda att kvarstå som huvudmän under förutsättning, att staten utger full ersättning för kostnaderna för driften av resp. seminarium.

För det andra: Kan utbildningskapaciteten vid förskoleseminarierna utökas för att tillgodose det erforderliga utbildningsbehovet utan ökade statliga insatser? Av det föregående framgår, att huvudmännen över huvud taget ej längre anser sig böra bidra till kostnaderna för denna utbildning. Beslut har sålunda redan fattats om nedläggande av ett i enskild regi drivet seminarium, Södra KFUK:s pedagogiska institut. Som viktigaste anledning till seminariets nedläggning har angivits det offentliga stödets otillräckligheet. Redan för att förekomma en minskning av den nuvarande examinationskapaciteten är därför ett förstatligande ofrånkomligt.

För det tredje: Vid ett förstatligande av förskoleseminarierna kan ett effektivt samarbete i fråga om utnyttjande av lokaler, lärare, administration etc. etableras med annan statlig lärarutbildning. Förutom de rent pedagogiska fördelarna med en sådan samordning skulle betydande kostnadsbesparingar kunna erhållas. Härvid är det möjligt att allt efter de lokala förhållandena välja den lämpligaste lösningen.

Det skulle vara särskilt betydelsefullt om utbildningen av förskollärare kunde förläggas till anstalter, som utbildade andra lärarkategorier av närbesläktad art, såsom folk- och småskollärare eller barnavårdslärare. Därigenom skulle det bli lättare att tillgodose förskollärarutbildningens behov av kvalificerade timlärare. Skriv-, städerske- och vaktmästarpersonal skulle kunna vara gemensam. Specialutrymmen såsom salar för slöjd, sång och gymnastik samt bibliotek m. m. kan bättre utnyttjas. Vidare skulle ett ökat

värdefullt utbyte av erfarenheter och idéer kunna komma till stånd mellan såväl lärare som elever. Önskemålet om en gemensam grundutbildning för samtliga barnavårdande yrken skulle kunna föras närmare sin lösning. Forskningen på olika områden, framför allt i fråga om barnpsykologien, skulle kunna främjas. Vid en kombination med annan statlig lärarutbildning av likartat slag skulle också kunna skapas en elastisk organisation med möjlighet att öka eller minska elevtillströmningen till de olika linjerna vid den gemensamma utbildningsanstalten allt efter behov.

Den största vinsten vid ett sammanförande av förskollärarutbildningen med annan statlig lärarutbildning till gemensamma utbildningsanstalter är emellertid att lokalfrågans lösning skulle kunna underlättas. Behovet av nya eller större lokaler är nämligen trängande på flera av de nuvarande seminarieorterna. Större lokalresurser är en förutsättning för den erforderliga examinationsökningen. I vissa fall kan de nuvarande lokalerna ej få disponeras längre än en begränsad tid. I ett fall är lokalerna så bristfälliga att deras ersättande med mera ändamålsenliga sådana är ofrånkomligt. Då nybyggnader erfordras för flertalet av seminarierna för huslig utbildning skulle å några orter vid en endast måttlig kostnadsökning lokaler kunna erhållas även för utbildning av förskollärare. På andra orter kan de utrymmen som blir lediga genom den minskade intagningen i folkskoleseminarierna om några år kunna utnyttjas för utbildning av förskollärare. Anknytning till lärarhögskola kan även tänkas.

På två av de nuvarande seminarieorterna, Örebro och Norrköping, där det f. n. ej finns några statliga lärarutbildningsanstalter, med vilka utbildningen av förskollärare lämpligen kan sammanföras, torde även efter ett förstatligande seminarierna tills vidare få fortsätta som självständiga utbildningsanstalter. Frågan om ett sammanförande av förskollärarutbildningen med annan liknande statlig lärarutbildning blir därför enligt vår uppfattning beroende av de lokala förhållandena på varje seminarieort liksom frågan med vilken annan lärarutbildning samordning skall ske. Vi anser oss för den skull inte kunna föreslå någon generell lösning av förskollärarutbildningens organisation. Man bör i stället för varje ort, där utbildning av förskollärare är aktuell, beakta de möjligheter som förefinnes att lösa denna fråga.

En avgörande förutsättning för ett närmare samarbete mellan förskollärarutbildningen och annan lärarutbildning är att förskoleseminarierna sorterar under samma centrala myndighet som lärarutbildningen i övrigt. I det följande föreslår vi också, att tillsynen över förskoleseminarierna överflyttas till skolöverstyrelsen.

I de fall då ett förskoleseminarium kan anknytas till annan statlig lärarutbildningsanstalt bör den stadga som gäller för denna anstalt i tillämpliga delar gälla även för förskollärarlinjen. För de fristående förskolesemi-

narierna bör en särskild stadga utarbetas i nära anslutning till gällande stadga för folkskoleseminarierna.

I nästa kapitel kommer vi i samband med behandlingen av frågan om förskoleseminariernas förläggning att närmare redogöra för de olika möjligheterna att anknyta förskollärarutbildningen till annan statlig lärarutbildning.

Under hänvisning till vad sålunda anförts föreslår utredningen, att vid 1961 års riksdag principbeslut fattas om förstatligande av förskoleseminarierna. För att erhålla en så smidig övergång som möjligt från den nuvarande ordningen till den nya organisationsformen bör kommun eller annan, som önskar kvarstå som huvudman under åtnjutande av statsbidrag, under en övergångstid få göra detta. Bidrag bör i sådant fall utgå med belopp, som medger full täckning för huvudmannens kostnader för seminariets drift, dock högst med belopp, motsvarande genomsnittskostnaden för ett i statlig regi drivet seminarium av samma storlek.

KAPITEL 4

Utökning av förskoleseminariernas utbildningskapacitet samt seminariernas förläggning

Tidigare förslag.

Redan 1946 års kommitté för den halvöppna barnavården, som år 1951 avlämnade sitt huvudbetänkande Daghem och förskolor (SOU 1951: 15), konstaterade brist på pedagogiskt utbildad personal inom förskoleinstitutionerna. Kommittén uttalade, att en successiv höjning av förskoleseminariernas utbildningskapacitet under 1950-talet var nödvändig för att möjliggöra den planerade utbyggnaden av verksamheten bland barn i förskoleåldern. I en särskild framställning i november 1948 hade kommittén föreslagit utökning av enkelseminarierna i Göteborg och Norrköping till dubbelseminarier samt principbeslut om statsbidrag till två nya förskoleseminarier, förlagda till Lund resp. Luleå. Riksdagen beslöt emellertid, att medel endast skulle beräknas för ett dubbelseminarium, nämligen det i Göteborg, och för ett av de föreslagna enkelseminarierna, seminariet i Luleå.

Förläggningen av ett seminarium till Lund motiverades bl. a. dels med att hela södra Sverige saknade förskoleseminarium, varför ungdom därifrån måste söka sig till seminarier långt från hemtrakten, och dels med önskemålet att få förskoleseminarier i samtliga universitetsstäder, enär seminariernas möjligheter att få goda speciallärare där är störst. För universitetens del kunde detta innebära stimulans till och förbättrad utgångspunkt för barnpsykologisk forskning.

Även 1954 års familjeutredning påpekade i sitt betänkande Samhället och barnfamiljerna (SOU 1955:29) angelägenheten av en utökning av förskoleseminariernas utbildningskapacitet.

Socialstyrelsens PM

I sin förut berörda promemoria uttalar socialstyrelsen, att bristen på förskollärare blivit så stor, att man snarast måste höja förskoleseminariernas utbildningskapacitet. Styrelsen föreslår i detta syfte utbyggnad av Fröbelinstitutets förskoleseminarium i Norrköping till dubbelseminarium samt inrättande av det tidigare föreslagna seminariet i Skåne, vilket bör förläggas antingen till Lund eller Malmö. Seminariet bör redan från början

dimensioneras som dubbelseminarium. Som ytterligare skäl för att förlägga ett seminarium till Skåne framhålles, att tillströmningen av elever från Sydsverige till förskoleseminarierna alltid varit stor och under de senaste åren i genomsnitt uppgått till 30, d. v. s. en hel årsklass elever vid enkelseminarium. Styrelsen vill ej ta ställning till huruvida seminariet bör förläggas till Lund, såsom föreslagits av 1946 års kommitté, eller till Malmö. För Malmö talar emellertid, att ifrågavarande stad har ett betydligt större antal praktikinstitutioner än Lund. Även ett till Malmö förlagt seminarium har sannolikt goda möjligheter att utnyttja vissa lärarkrafter från Lund.

Utöver den sålunda föreslagna utvidgningen av seminariernas utbildningskapacitet föreslås i syfte att häva den mest markanta bristen på pedagogiskt utbildad personal anordnande av en ettårig kompletteringskurs för nu verksam, ofullständigt utbildad personal med ett 30-tal deltagare.

Remissyttranden.

Vad i socialstyrelsens promemoria anförts om behovet att öka kapaciteten för utbildning av förskollärare har i stort sett inte mött några invändningar bland remissorganen. I fråga om sättet att tillmötesgå behovet av flera förskollärare är däremot meningarna något delade. Stor tveksamhet möter sålunda förslaget om kompletteringskurser för ofullständigt utbildad personal. Det framhålles sålunda i yttranden från *Förskoleseminariernas lärarsällskap* samt *styrelserna från seminarierna i Stockholm* och *Göteborg*, att kompletterigskurser kan utgöra en frestelse för tänkbara sökande till de ordinarie utbildningskurserna och på så sätt medverka till att sänka utbildningens standard. Några remissorgan uttalar sig för en tillfällig dubblering av enkelseminarier för att möta det aktuella behovet. *Skolöverstyrelsen* utgår från att kompletteringskurser anordnas endast i den mån personalbehovet inte kan tillgodoses genom utökning av ordinarie kurser eller genom dispensgivning för verkligt kvalificerade sökande över 30 år.

Förslaget om dubblering av seminariet i Norrköping har inte mött några egentliga invändningar. *Nämnden för Fröbelinstitutet*, som är seminariets styrelse, hävdar dock, att en dylik utvidgning nödvändiggör en tillbyggnad till den nuvarande seminariebyggnaden med en större undervisnings- och samlingssal. Förslaget att inrätta ett nytt seminarium i Malmö eller Lund godtas eller lämnas utan erinran i alla yttranden. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* anser båda städerna likvärdiga såväl ur lägessynpunkt som med hänsyn till tillgången på lämpliga praktikinstitutioner och möjligheterna att anlita lämpliga lärarkrafter. Frågan till vilkendera av städerna i fråga seminariet bäst förlägges bör bli föremål för undersökning. *Stadskollegiet i Hälsingborg* uttalar för sin del, att Hälsingborg ej bör lämnas ur räkningen, då frågan om sydsvenska förskoleseminarier på allvar skall prövas. *Flertalet seminariestyrelser* hyser dock, liksom *Förskoleseminariernas lärarsällskap* och *Sveriges förskollärares riksförbund* betänkligheter mot att

detta seminarium från början inrättas som dubbelseminarium, enär ett sådant kräver övningsinstitutioner med större kapacitet än de befintliga I några remissyttranden erinras om att 1946 års skolkommission (betänkande om den första lärarhögskolan; SOU 1952:33) diskuterat tanken på viss utbildning av förskollärare inom ramen för lärarhögskolorna. *Skolöverstyrelsen* understryker, att tanken härpå bör hållas levande.

Utredningen.

I kap. 2 har vi konstaterat, att examinationskapaciteten vid förskoleseminarierna måste ökas avsevärt under 1960-talet. Vid en oförändrad årig utexamination av ca 230 förskollärare kommer den redan nu betydande bristen på dylik personal att stiga till ca 350 år 1965 och 670 år 1970. För att senast omkring sistnämnda år erhålla balans mellan behovet av tjänster och tillgången på förskollärare måste det årliga nettotillskottet av förskollärare under 1960-talet som medeltal uppgå till 90 lärare. Detta innebär att utbildningskapaciteten senast år 1965 bör ha stigit till åtminstone 365 förskollärare. Vid dessa beräkningar har vi räknat med en årlig avgång av 11 % samt med en successivt ökad intagning fr. o. m. höstterminen 1961.

En utökning av examinationskapaciteten från 230 till 365 förskollärare, d. v. s. med i det närmaste 60 %, medför att antalet seminarieavdelningar, som f. n. uppgår till 8, måste öka till 13. Antalet elever per klass uppgår f. n. i genomsnitt till 29 (32 i enkelseminarium och 25 i dubbelseminarium). Då seminarierna till ej obetydlig del finansierat sin verksamhet genom terminsavgifter, har det förekommit, att enskilda seminarier av ekonomiska skäl ansett sig tvungna att ta in ända upp till 37 elever i första årskursen. Enligt vår uppfattning bör elevantalet per klass ej vara högre än i folkskoleseminarierna, d. v. s. 24. Då emellertid detta skulle innebära, att antalet seminarieavdelningar behövde ökas till 15 för att den erforderliga examinationskapaciteten skall kunna uppnås, har vi tills vidare ansett oss böra räkna med 30 elever per klass som maximum och 28 som medeltal för samtliga seminarier. Så snart jämvikt uppnåtts mellan behovet av förskollärare och tillgången därpå bör det högsta elevantalet per klass nedbringas till samma nivå som för folkskoleseminarierna.

Antalet kvalificerade inträdessökande befinner sig i ständigt stigande och är redan nu tillräckligt för den utvidgning av utbildningsorganisationen som vi föreslår.

I det följande kommer vi att närmare behandla frågan hur den erforderliga höjningen av förskoleseminariernas utbildningskapacitet skall kunna åstadkommas.

Största delen av denna ökning synes möjlig att genomföra redan inom den nuvarande seminarieorganisationens ram genom utvidgning av vissa av de nuvarande enkelseminarierna till dubbelseminarier.

Som framgår av den föregående redogörelsen har frågan om dubblering av

enkelseminarier flera gånger förts på tal. Så var fallet senast år 1957, då socialstyrelsen föreslog att *Fröbelinstitutets seminarium i Norrköping* skulle ombildas till dubbelseminarium. Nämnden för Fröbelinstitutet, som eljest ställde sig positivt till förslaget, ansåg emellertid, att en sådan utvidgning krävde utökning av seminariets lokaler.

Utredningens ledamöter har besökt Norrköping och med representanter för staden samt seminariets ledning närmare diskuterat möjligheterna att utvidga seminariet till dubbelseminarium. Vi övertygade oss därvid om att lämpliga övningsinstitutioner kan erhållas i tillräcklig omfattning för ett dubbelseminarium. Vad angår lokalfrågan kom vi till den uppfattningen, att ett realiserande av önskemålet om en dubblering av seminariet torde nödvändiggöra, att större lokalresurser kan ställas till seminariets förfogande. Enligt uppgift av seminariets rektor skulle den erforderliga tillbyggnaden till seminariet disponeras dels för sådana föreläsningar, som lämpligen kan hållas gemensamt för två parallellavdelningar, och dels för rytmik, lekar med barn och dyl., där det erfordras större golvyta än i var och en av de två nu befintliga undervisningssalarna. Tillhopa skulle den nya lokalen komma att utnyttjas ca 10 timmar per vecka.

Kostnaderna för tillbyggnaden har preliminärt beräknats till 150 000 kronor.

Med hänsyn till angelägenheten av att undvika ej nödvändiga kostnader har vi undersökt möjligheterna att tillgodose seminariets ökade lokalbehov på annat sätt än genom en tillbyggnad, som endast skulle utnyttjas i begränsad omfattning. Enligt vad vi därvid inhämtat torde det vara möjligt att i någon av de många i seminariets närhet belägna läroanstalterna, kommunala och andra, få disponera lokaler för de uppgivna ändamålen.

Under förutsättning att lokalfrågan kan lösas föreslår vi, att Fröbelinstitutets förskoleseminarium utvidgas till dubbelseminarium. Om möjligt bör omorganisationen ske redan fr. o. m. läsåret 1961/62.

Vad övriga enkelseminarier beträffar torde de bästa möjligheterna till dubblering finnas vid *Örebro förskoleseminarium*.

Från stadens sida har man visat stort intresse för en dylik utvidgning och förklarat sig kunna ställa övningsinstitutioner i tillräckligt antal till förfogande.

Seminariets lokaler är fullt tillräckliga för det nuvarande elevantalet. Vid utvidgning till dubbelseminarium behöver emellertid seminariet större utrymmen. Enligt vad vi inhämtat synes det möjligt att genom ianspråktagande av i seminariebyggnaden befintliga utrymmen, som nu användes för andra ändamål, eller genom utnyttjande av vissa skollokaler i seminariets omedelbara närhet redan fr. o. m. hösten 1961 kunna tillgodose det ökade lokalbehovet.

Under hänvisning till vad sålunda anförts föreslår vi, att Örebro förskoleseminarium ombildas till dubbelseminarium fr. o. m. läsåret 1961/62.

Med hänsyn till tillgången på goda praktikställen är det möjligt att utvidga även *Uppsala förskoleseminarium* till dubbelseminarium. De lokaler över vilka seminariet förfogar är däremot helt otillräckliga redan för ett enkelseminarium. Då seminariets lokalfråga är i behov av en snar lösning har förfrågan gjorts hos drätselkammaren i Uppsala, huruvida staden är villig att medverka till att andra och lämpligare lokaler åtminstone som ett provisorium ställes till seminariets förfogande. Från stadens sida har man emellertid förklarat sig icke ha möjlighet att lämna någon utfästelse om anskaffande av lokaler åt seminariet. Vi har därför ansett det vara nödvändigt att på annat sätt finna en lösning på seminariets lokalfråga.

Då olika fördelar kan vinnas genom samordning av förskollärarutbildningen med annan statlig lärarutbildning har utredningen ansett sig böra undersöka, huruvida förskoleseminariets lokalfråga kan lösas genom en dylik samordning. Preliminära undersökningar har därvid givit vid handen, att det i viss omfattning är möjligt att utnyttja därvarande folkskoleseminariums lokaler. För utvidgning till dubbelseminarium erfordras dock större utrymmen än folkskoleseminariet f. n. kan ställa till förfogande. Det är emellertid möjligt att på folkskoleseminariets tomt uppföra en mindre paviljongbyggnad. En sådan byggnad skulle jämte övriga i folkskoleseminariets huvudbyggnad disponibla lokaler räcka till för ett dubbelseminariums behov.

Med hänsyn till osäkerheten i vilken utsträckning folkskoleseminariet i fortsättningen kommer att tas i anspråk för folkskollärarutbildning samt den omständigheten att till seminariet förlagts praktisk lärarkurs, vilket ställer stora anspråk på seminariets resurser, har vi ansett, att en sådan lösning i varje fall f. n. ej är lämplig.

Vi önskar emellertid peka på andra möjligheter till samordning av förskoleseminariet i Uppsala med annan statlig lärarutbildning än med folkskoleseminariet i staden. Inom några år torde nya lokaler komma att uppföras för ett till Uppsala förlagt seminarium för huslig utbildning. Då barnavårdslärarutbildning, vilken företer vissa likheter med förskollärarutbildningen, avses att bedrivas vid det husliga seminariet, kan en kombination av de bägge seminarierna erbjuda många fördelar, särskilt om därigenom förskoleseminariets lokalfråga kan lösas för endast en måttlig kostnadsökning. Då skolöverstyrelsen, som enligt våra förslag skall vara tillsynsmyndighet för förskoleseminarierna, redan utövar tillsynen över såväl folkskoleseminarierna som de husliga seminarierna, bör det ankomma på nämnda myndighet att närmare undersöka möjligheterna att samordna förskollärarutbildningen i Uppsala med annan statlig lärarutbildning.

I våra beräkningar över den framtida examinationskapaciteten vid förskoleseminarierna utgår vi dock från, att Uppsala förskoleseminarium kan utvidags till dubbelseminarium fr. o. m. läsåret 1963/64. Under tiden bör ansträngningarna att provisoriskt lösa seminariets lokalfråga fortsätta.

Vad de tre återstående enkelseminarierna beträffar är det med hänsyn till den begränsade tillgången på praktikinstitutioner f. n. omöjligt att utvidga *Luleå förskoleseminarium* till dubbelseminarium. Seminariet disponerar f. n. undervisningslokaler i en f. d. folkskolebyggnad. Då denna troligen kommer att rivas redan efter utgången av läsåret 1960/61, måste nya lokaler snarast möjligt anskaffas för seminariets räkning. Rektor Nils Wester vid folkskoleseminariet i staden har förklarat sig kunna ställa tillräckliga undervisningslokaler till förskoleseminariets förfogande vid lämplig tidpunkt. I samband härmed har Wester för utredningens räkning uppgjort ett förslag till organisation och kostnader för en förskollärarlinjes inrättande vid ett folkskoleseminarium. Detta förslag har i betänkandet intagits som bil. 1.

Det synes lämpligt, att förskoleseminariets förstatligande samordnas med överflyttningen till folkskoleseminariets lokaler. Då detta kan beräknas ske redan fr. o. m. läsåret 1961/62 bör förskoleseminariet förstatligas fr. o. m. den 1 juli 1961.

Vad gäller frågan om förskollärarutbildningen i Stockholm föreligger speciella förhållanden. Södra KFUK i Stockholm, som är huvudman för ett av de två seminarierna i staden, har — såsom framgår av kap. 3 — beslutat lägga ned driften vid *Södra KFUK:s pedagogiska institut*. Det torde ej heller vara att förvänta att HSB i Stockholm, som är huvudman för *Socialpedagogiska seminariet*, i längden skall vara villig att stå som huvudman för ett förskoleseminarium. Det är sålunda nödvändigt att vidta åtgärder för startande av förskollärarutbildning i statlig regi i Stockholm. Som tidpunkt för nedläggandet av Södra KFUK:s pedagogiska institut har angivits utgången av höstterminen 1961, då utbildningen avslutas för den kurs som intogs vårterminen 1960. I första hand måste därför ansträngningarna inriktas på att förhindra en krympning av examinationskapaciteten vid de nu befintliga seminarierna i staden.

Vid kontakt med Stockholms skoldirektion har upplysts att staden torde ha möjlighet att i någon av skolorna i västra delen av innerstaden eller i angränsande delar av ytterstaden ställa lokaler till förfogande tillräckliga för ett dubbelseminariums behov, dock först fr. o. m. läsåret 1962/63. Därest intagning i Södra KFUK:s pedagogiska institut av den kurs, som normalt skulle ha påbörjat sin utbildning hösten 1961, kunde ske planenligt, skulle det sålunda vara möjligt att från hösten 1962 överflytta denna årskurs till den nya utbildningsanstalten. Utredningen har därför hos centralstyrelsen för Södra KFUK gjort förfrågan, huruvida styrelsen är villig att uppskjuta nedläggandet av Pedagogiska institutet till utgången av vårterminen 1962 under förutsättning, att full ersättning kan erhållas för de med den fortsatta verksamheten förenade driftskostnaderna. Härigenom skulle en allvarlig temporär minskning av utbildningskapaciteten kunna undvikas. I skrivelse den 11 augusti 1960 har centralstyrelsens ordförande — efter

kontakt med vissa styrelseledamöter — meddelat, att föreningen ej är villig att uppskjuta nedläggandet av seminariet ytterligare en termin. Som motivering framfördes dels att föreningen anser det otillfredsställande för såväl elever som lärare och huvudman, att en utbildning påbörjas utan att fullföljas under samma ledning och dels att ett ytterligare uppskjutande skulle för Södra KFUK ha allvarliga konsekvenser, då det hindrar föreningen att fullfölja sina planer på annan verksamhet. Dessutom synes föreningen läget f. n. så pass ovisst, att den hyser viss oro för att bli moraliskt skyldig att fullfölja den påbörjade utbildningen.

Föreningen förklarar sig emellertid kunna överväga att på vissa villkor hyra ut seminariets nuvarande undervisningslokaler, d. v. s. lektionssalar samt rektorns och praktikföreståndarens expeditioner, därest det skulle visa sig vara av avgörande betydelse att få fram lokaler för ett förskoleseminarium under endast en termin, vårterminen 1962, i avvaktan på dem Stockholms stad kan ställa till förfogande.

Av vad nyss anförts framgår sålunda, att särskilda åtgärder måste vidtas för att förhindra en nedgång av antalet i Stockholm utbildade förskollärare. Då 75 à 80 % av de vid förskoleseminarierna i Stockholm utexaminerade förskollärarna tar anställning vid staden tillhöriga förskoleinstitutioner, skulle en sådan minskning få mycket allvarliga konsekvenser för den fortsatta utbyggnaden av förskoleverksamheten i staden.

Under hänvisning till det föregående föreslår vi, att staten övertar Södra KFUK:s pedagogiska institut redan fr. o. m. den 1 juli 1961. Seminariet får under ett år drivas i de nuvarande lokalerna. Sedan lokalfrågan erhållit en mera definitiv lösning bör seminariet tillsammans med Socialpedagogiska seminariet och det av oss i kap. 8 föreslagna specialseminariet bilda en enda läroanstalt.

Vi vill i detta sammanhang även något beröra *Göteborgs förskoleseminarium*. Då detta seminarium redan är dubbelseminarium föreslår vi inte någon utökning av antalet avdelningar vid seminariet. Däremot kan seminariets lokalfråga snart komma att aktualiseras. Från seminariets ledning har uttryckts önskemål om en ny seminariebyggnad, då den nuvarande byggnaden, en f. d. privatvilla, endast delvis uppfyllde fordringarna på en ändamålsenlig utrymmesdisponering samtidigt som vissa utrymmen visat sig vara i knappaste laget. Vidare uppges byggnaden inom några år behöva genomgå kostnadskrävande reparationer. Då nybyggnad för ett seminarium för huslig utbildning inom kort skall uppföras i Göteborg och till detta liksom vid seminariet i Uppsala skall förläggas utbildning av barnavårdslärare, synes många skäl tala för en samordning av de båda seminarierna, när förskoleseminariets lokalfråga blir aktuell.

Genom dubblering av vissa av de nuvarande enkelseminarierna skulle sålunda seminarieorganisationen utökas från åtta till elva avdelningar. För

att kunna åstadkomma den nödvändiga höjningen av seminariernas examinationskapacitet erfordras emellertid, att organisationen utbygges med ytterligare två avdelningar. För detta ändamål måste åtminstone *ett nytt förskoleseminarium* inrättas.

Samtliga de sju nuvarande seminarierna med undantag för Luleå-seminariet ligger i mellersta Sverige, medan hela södra Sverige saknar förskoleseminarium. Detta medför, som tidigare påpekats, att de ungdomar från södra Sverige, som vill utbilda sig till förskollärare, måste söka sig till seminarier långt från hemtrakten. Redan ur synpunkten av en lämplig geografisk spridning över landet av förskoleseminarierna är det sålunda önskvärt att ett seminarium förläggs till södra Sverige.

Då det gäller att avgöra, till vilken stad i Skåne seminariet skall förläggas, måste de större möjligheterna att erhålla lämpliga övningsinstitutioner i Malmö tillmätas stor betydelse, vilken synpunkt får särskild tyngd, direst seminariet inrättas som dubbelseminarium.

Ett annat och kanske ännu väsentligare motiv för seminariets förläggning till Malmö är att staden blivit placeringsorten för den andra lärarhögskolan. 1946 års skolkommission uttalade i sitt betänkande om den första lärarhögskolan, att förskollärarutbildning borde prövas vid någon lärarhögskola. Skolöverstyrelsen anknöt i remissyttrande över socialstyrelsens förutberörda promemoria till denna tanke, men ansåg, att dessförinnan tillräcklig erfarenhet först borde vinnas av de första lärarhögskolornas arbete och av förskoleseminariernas verksamhet efter genomförandet av den föreslagna upprustningen och utbyggnaden av seminarieorganisationen.

Genom att förlägga ett förskoleseminarium till samma stad som en lärarhögskola kan redan från början ett visst samarbete etableras mellan de bägge utbildningsanstalterna särskilt i fråga om barnpsykologisk forskning.

Från Malmö stads sida har man nu liksom tidigare visat sig intresserad av att ett förskoleseminarium förläggs till staden. Man har också förklarat sig villig medverka till att erforderliga undervisningslokaler ställes till förfogande. Det torde dock vara säkrast att räkna med att seminariet, liksom den nya lärarhögskolan, får starta i provisoriska lokaler. Sådana lokaler finns redan tillgängliga i samma byggnad, där lärarhögskolan f. n. är inrymd.

Vi föreslår sålunda, att ett statligt förskoleseminarium inrättas i Skåne redan fr. o. m. läsåret 1961/62 och förlägges till *Malmö*. Från början torde seminariet få inrättas som enkelseminarium för att efter några år, när det vunnit tillräcklig stadga, utvidgas till dubbelseminarium.

Genom de föreslagna åtgärderna att dubblera enkelseminarierna i Norrköping, Örebro och Uppsala samt inrätta ett dubbelseminarium i Malmö kan sålunda antalet avdelningar vid seminarierna ökas från åtta till tretton.

Under utredningsarbetet har vi gjort vissa undersökningar angående lämp-

liga förläggningsorter för nya förskoleseminarier, därest det skulle visa sig föreligga behov av ytterligare ökad utbildning av förskollärare. I det följande redovisar vi resultatet av denna undersökning.

Ur synpunkten att erhålla en lämplig geografisk fördelning i landet av förskoleseminarierna bör ett seminarium förläggas till södra eller mellersta Norrland. Rent geografiskt sett ligger därvid Härnösand närmast till hands. Av inhämtade uppgifter framgår emellertid, att i varje fall f. n. tillräckliga övningsinstitutioner endast kan erhållas i Gävle.

Redan år 1948 hemställde stadsfullmäktige i Gävle i skrivelse till 1946 års kommitté för den halvöppna barnavården, att kommittén måtte framlägga förslag om beviljande av statsbidrag till ett förskoleseminarium i staden. Kommittén ansåg emellertid att det ur statsfinansiell synpunkt måste betraktas som ett bättre alternativ, att ett av enkelseminarierna utbyggdes till dubbelseminarium.

Vid förfrågan hos drätselkammaren i Gävle har det visat sig, att intresse fortfarande finns för förläggande av ett förskoleseminarium till staden. Drätselkammaren har förklarat, att goda förutsättningar finnes för att lokalfrågan skall kunna lösas tillfredsställande.

Med hänsyn till det ringa avståndet från Gävle till Uppsala synes emellertid frågan om förläggande av ett förskoleseminarium till Gävle böra bli föremål för närmare övervägande endast för den händelse det skulle visa sig omöjligt att utvidga Uppsalaseminariet till dubbelseminarium. Mot Gävle som förläggningsort för ett förskoleseminarium talar emellertid det förhållandet, att f. n. inga möjligheter finns till samordning av förskollärarutbildningen med annan liknande statlig lärarutbildning.

I vår undersökning om lämpliga förläggningsorter för nya förskoleseminarier har vi även förhört oss hos vissa större städer i mellersta och södra Sverige. Därvid har särskilt från Borås anmälts intresse för ett seminarium. Från stadens sida har man uppgivit sig kunna ställa erforderliga övningsinstitutioner till förfogande för ett enkelseminarium samt förklarat sig beredd att medverka till att lämpliga undervisningslokaler anvisas.

Borås ligger endast c:a 7 mil från Göteborg, där redan ett dubbelseminarium finns. Ur rent geografisk synpunkt synes därför förläggning av ett förskoleseminarium till någon annan ort i mellersta eller södra Sverige såsom Jönköping, Växjö eller Kalmar, vilka städer även visat intresse i saken, mera önskvärd. Den årliga tillströmningen av elever från västra Sverige till förskoleseminarierna är emellertid så stor, att, den mer än väl kan fylla tre avdelningar. I Borås är det liksom i Gävle ej möjligt att anknyta förskoleseminariet till någon annan lärarutbildningsanstalt.

Ett genomförande av de ovan framlagda förslagen i fråga om seminarieorganisationens utvidgning medför en ökning av antalet avdelningar från åtta till tretton. Härigenom skulle — under förutsättning av oförändrad ut-

byggnad av förskoleinstitutionerna — vid utgången av den närmaste tioårsperioden balans uppnås mellan behovet av tjänster och tillgången på förskollärare.

Det finns emellertid anledning anta, att utvecklingen i vårt samhälle kommer att leda till ett alltmera stegrat behov av förskollärare. De föreslagna åtgärderna för utökning av examinationskapaciteten vid förskoleseminarierna får därför betraktas som ett minimiprogram, vilket måste realiseras under de närmaste åren för att utvecklingen ej skall bromsas av brist på kvalificerad personal.

Inrättande av ytterligare ett antal nya förskoleseminarier torde komma att aktualiseras redan före utgången av den närmaste tioårsperioden. Mellersta och södra Norrland samt sydöstra Sverige synes därvid i första hand böra komma i fråga som förläggningsorter.

KAPITEL 5

Inträdesfordringar m. m.

Villkoren för inträde i förskoleseminarium finnes angivna i de av Kungl. Maj:t för varje budgetår fastställda statsbidragsvillkoren.

Enligt nu gällande bestämmelser (Kungl. brev 22/5 1953, ändrat senast 13/5 1960) fordras för inträde

att sökanden fyllt 20 men ej 30 år,

att betyg företes över undergången realexamen eller högre examen, avgångsbetyg från högre folkskola, intyg om bevistad andra årskurs vid folkhögskola eller bevis om på annat sätt inhämtade motsvarande kunskaper,

att intyg företes om tillfredsställande förutbildning i barnavård,

att bevis företes om praktik vid institution för halvöppen eller sluten barnavård samt

att sådan av leg. läkare avgiven redogörelse uppvisas, som skall vara fogad vid ansökan för inträde vid folkskoleseminarium, utvisande att sökanden är fri från sådan sjukdom eller så beskaffat lyte, som kan utgöra hinder för framgångsrikt bedrivande av arbetet i seminariet eller menligt inverkar på andra elever eller gör sökanden olämplig såsom småbarnsfostrare.

Inträdesåldern

Bestämmelsen om lägsta inträdesålder tolkas i praxis så, att den sökande senast under inträdesterminen uppnår 20 år.

Dispens för över- och underåriga sökande kan i undantagsfall beviljas av socialstyrelsen efter framställning från vederbörande seminarium. Undantag från bestämmelserna om högsta inträdesålder medges i allmänhet ej för sökande som vid början av inträdesterminen är äldre än 33 år. Härvid har hänsyn tagits till att förskollärare, som vid utexamineringen är äldre än 35 år, haft svårighet att erhålla fasta, pensionsreglerade anställningar.

Enligt praxis är utbildningen öppen för såväl manliga som kvinnliga elever.

Socialstyrelsens PM

I sin promemoria i mars 1957 föreslår socialstyrelsen sådan ändring av den nedre åldersgränsen för inträde vid förskoleseminarium, att vederbörande

under inträdesterminen skall fylla lägst 19 år. De nyutexaminerade förskollärarna skulle ändock uppnå myndig ålder under det år, då de tillträder sin första plats som förskollärare. Styrelsen erinrar om att den lägsta inträdesåldern för sökande till småskoleseminarium då var endast 17 år (numera 18 år). Den jämförelsevis höga nedre åldersgränsen för inträde i förskoleseminarium har enligt styrelsens uppfattning medfört, att många eljest presumtiva sökande, särskilt de mera studiebegåvade, efter kontakt på tidigt stadium med något seminarium, dock valt annan utbildningsväg med lägre inträdesålder.

Remissyttranden

Förslaget om sänkning av den nedre åldersgränsen för inträde i förskoleseminarium har väckt delade meningar bland remissorganen. Förslaget tillstyrkes av *några seminariestyrelser* samt av bl. a. *skolöverstyrelsen* och *medicinalstyrelsen*. Sistnämnda myndighet ifrågasätter t. o. m. om inte lägsta inträdesåldern skulle kunna sättas till 18 år. För bibehållande av gränsen vid 20 år uttalar sig bl. a. *Socialpedagogiska seminariets styrelse*, som anför att en mer än 20-årig erfarenhet visat, att elever som haft litet mera erfarenhet och mognad, vunnen inte minst genom eget förvärvsarbete, i regel haft större utbyte av sin seminarietid och nått bättre studieresultat. Styrelsen pekar vidare på att förskollärare kommer i mera direkt kontakt med föräldrar och myndigheter än t. ex. småskollärare och anför, att tjugoårsgränsen inte synes ha utgjort något hinder för rekryteringen till seminarierna. På liknande grunder avstyrkes förslaget om sänkt inträdesålder också av *Förskoleseminariernas lärarsällskap* och *Sveriges förskollärares riksförbund*.

I några remissyttranden förordas ökad dispensgivning för inträdessökande över 30 år.

Utredningen

Rekryteringshänsyn har åberopats till förmån för en sänkning av den nedre åldersgränsen för inträde i förskoleseminarium. Antalet sökande till seminarierna är emellertid så stort och i ständigt stigande, att de hittillsvarande bestämmelserna om lägsta inträdesålder inte medfört några svårigheter att rekrytera elever till seminarierna. Naturligtvis finns det en viss risk för att eljest lämpliga sökande kan avskräckas av den jämförelsevis höga åldersgränsen. De ungdomar som har för avsikt att ägna sig åt förskollärarryrket torde emellertid som regel ha uppnått 20-årsåldern, innan de blivit färdiga med den långa förutbildning som krävs för inträde i seminarium. Sistnämnda förhållande belyses f. ö. av att den genomsnittliga inträdesåldern varit omkring 21 ½ år under 1950-talet.

För att kunna tillgodogöra sig undervisningen vid förskoleseminarium

måste eleven jämte god teoretisk underbyggnad ha uppnått viss personlig mognad. Det har sålunda visat sig att något äldre och mera erfarna elever i allmänhet bättre kunnat tillgodogöra sig sina studier. Efter utexamineringen sättes de nyblivna förskollärarna omedelbart in i ett krävande, ansvarsfullt och i stor utsträckning självständigt arbete bland små barn, som är starkt mottagliga för intryck och beroende av de vuxnas mognad, balans och förmåga att skapa en lugn och harmonisk atmosfär. I sitt arbete har förskollärare i allmänhet inte heller samma stöd av läroplaner och pedagogisk tillsyn som t. ex. småskollärare. Förskollärarna kommer också i stor utsträckning i nära kontakt med föräldrar och myndigheter.

Med hänsyn till de stora krav på mognad och livserfarenhet som ställes på en förskollärare såväl under elevtiden som framför allt sedan vederbörande kommit ut i arbetet bland barn anser utredningen, att inträdesåldern för elev vid förskoleseminarium inte bör sänkas under den nuvarande tjugoårsgränsen. Bestämmelsen skall alltså vara den att vederbörande uppnått eller senast under inträdesterminen uppnår 20 år. Vi förutsätter emellertid, att liksom hittills dispens även i fortsättningen skall kunna beviljas nedåt för verkligt kvalificerade inträdessökande.

I avvaktan på statsmakternas beslut i anledning av förslag av utredningen om äldre arbetskraft i statstjänst (betänkande 9/4 1960) om översyn och i möjligaste mån avskaffande av förekommande bestämmelser om högsta åldersgränser för vinnande av tillträde till statliga eller statsunderstödda utbildningsanstalter eller -kurser anser vi oss ej böra föreslå någon ändring av den övre åldersgränsen — 30 år — för inträde i förskoleseminarium. Däremot förordar vi en något generösare dispensgivning för överåriga sökande. Det torde finnas många, som på grund av giftermål eller andra skäl aldrig påbörjat sin utbildning eller avbrutit denna efter kort tid men som efter det att barnen blivit större eller av andra anledningar vill återuppta utbildningen. Efter genomförandet av lagstiftningen om allmän tilläggspensionering torde de skäl som tidigare avhållit kommunerna såsom huvudmän för institutionerna att anställa äldre arbetskraft till stor del ha bortfallit.

Utbildningen bör liksom hittills stå öppen för såväl manliga som kvinnliga elever.

Praktisk förutbildning

Nuvarande bestämmelser

Som framgår av statsbidragsvillkoren fordras för inträde i förskoleseminarium att den sökande skall förete intyg om tillfredsställande förutbildning i barnavård samt bevis om praktik vid institution för halvöppen eller sluten barnavård.

Dessa bestämmelser har i praxis vanligen tolkats så, att den sökande för att bli antagen som elev vid förskoleseminarium skall ha minst 4 månaders

utbildning i spädbarnsvård och dessutom ha praktiserat minst en termin vid institution för halvöppen eller sluten barnavård bland s. k. normalbarn under ledning av utbildad förskollärare.

I regel har de inträdessökande haft en avsevärt mer omfattande förpraktik än som krävs enligt statsbidragsbestämmelserna. Sålunda har ett stort antal sökande genomgått husmodersskola samt har praktik från barnsjukhus, familj etc. Vidare har huvudparten av de inträdessökande fullständig barnsköterskeutbildning eller har genomgått av Sällskapet barnavård i Stockholm anordnade 4-månaderskurser i spädbarnsvård (tillhopa drygt 75 % av de hösten 1959 intagna eleverna).

Under senare år har den genomsnittliga praktiktiden ökat avsevärt och utgör nu i genomsnitt ca 2 ½ år per elev. Orsaken till den påfallande ökningen i praktiktidens längd torde vara att söka dels i den alltmera hårdnande konkurrensen om platserna vid förskoleseminarierna och dels i att allt fler ungdomar redan på ett tidigt stadium inriktat sig på denna utbildning.

Socialstyrelsens PM

I sin promemoria i mars 1957 anför socialstyrelsen, att kravet på tillfredsställande förutbildning i barnavård på grund av barnsköterskekursernas längd i praxis kommit att bli betungande för eleverna. Vid den tid då statsbidragsbestämmelserna om förutbildning i barnavård tillkom var dessa kurser i allmänhet relativt korta och upptog huvudsakligen vården av barn i ålder 0—2 år. Sedermera har emellertid tiden förlängts, så att kurserna numera vanligen omfattar 6—8, i några fall 12 månader och innefattar utbildning av alla åldrar upp till 7 år. För att kunna nedbringa tid och kostnader för den förberedande utbildningen i barnavård bör därför, föreslår styrelsen, vid vissa barnsköterskeskolor särskilda kurser i spädbarnsvård på 4 månader inrättas för förpraktikanter till förskoleseminarium.

Remissyttranden

Vid remissbehandlingen av promemorian är meningarna delade i frågan om hur förutbildningen i barnavård bäst skall ordnas. Övervägande flertalet av de remissorgan som yttrat sig i frågan, däribland *fyra seminariestyrelser* samt *Sveriges förskollärares riksförbund* och *Förskoleseminariernas lärarsällskap,* finner att kravet på förutbildning kan tillgodoses genom en kortare kurs i spädbarnsvård. Den förberedande kursen bör dock utformas så, att elever, som ej fortsätter vid seminarium, utan tidsförlust kan komplettera till fullständig barnsköterskeutbildning.

Några av remissinstanserna ställer sig avvisande till förslaget att anordna särskilda 4-månaderskurser. *Arbetsmarknadsstyrelsen* pekar sålunda på att många som genomgår barnsköterskekurs i avsikt att söka inträde vid

förskoleseminarium inte går vidare. Barnsköterskekursen ger i sådana fall ändock en fullständig yrkesutbildning eller kan tjäna som förutbildning för dem som söker sig till andra närliggande yrkesområden, exempelvis som barnavårdslärarinna. Detta skulle ej bli fallet med den kortare kursen i spädbarnsvård.

Utredningen

Hittills har 4-månaderskurser i spädbarnsvård endast anordnats av Sällskapet barnavård i Stockholm. Vid dessa kortare kurser utbildas årligen ca 120 elever. Av de sökande som hösten 1959 intogs i förskoleseminarium hade ca 22 % sådan utbildning. Nyligen har emellertid 4-månaderskurser i spädbarnsvård börjat anordnas även i Linköping. Vid dessa kurser kan emellertid endast utbildas ca 10 elever årligen.

I praxis har kravet på tillfredsställande förutbildning i barnavård som regel kommit att betyda genomgång av fullständig barnsköterskekurs. En sådan studiegång har den fördelen, att eleverna får en fullständig yrkesutbildning redan genom förutbildningen, som de även kan ha nytta av vid övergång till andra närliggande yrkesområden. Den ökade tid, i allmänhet 2—4 månader, som erhållande av fullständig barnsköterskeutbildning medför i jämförelse med genomgång av en kortare kurs i endast spädbarnsvård, utgör också endast en ringa del av den genomsnittliga sammanlagda praktiktiden.

Enligt vår uppfattning kan kravet på tillfredsställande förutbildning i barnavård även tillgodoses genom en 4-månaderskurs i endast spädbarnsvård, ehuru en fullständig barnsköterskeutbildning dock är att föredra. Denna kortare kurs bör emellertid utformas så, att sökande, som ej vinner inträde vid förskoleseminarium, utan tidsförlust kan fortsätta till fullständig barnsköterskeutbildning. Enligt vad vi erfarit har också dylika kompletteringskurser nyligen igångsatts.

Skolutbildning och inträdesprov

Nuvarande förhållanden

Såsom framgår av statsbidragsbestämmelserna skall inträdessökande för att antagas som elev vid förskoleseminarium förete betyg över bl. a. undergången realexamen eller högre examen, intyg om bevistad andra årskurs vid folkhögskola eller bevis om på annat sätt inhämtade motsvarande kunskaper.

Utöver de inträdesfordringar, som anges i statsbidragsvillkoren, godtas i enlighet med skolöverstyrelsens bestämmelser angående meritvärde av enhetsskolans avgångsbetyg[1] i praxis även betyg över genomgången enhetsskola linje 9 g samt — med komplettering av vissa ämnen — även

[1] Aktuellt från skolöverstyrelsen 1958 nr 22.

linje 9 a. Vad beträffar sökande från folkhögskola kräves i praxis genomgång av andra årets *vinterkurs*. Några särskilda inträdesprov förekommer f. n. ej.

Socialstyrelsens PM

I sin promemoria anför socialstyrelsen, att de gångna årens erfarenhet visat, att man med hittills gällande intagningsbestämmelser fått både intellektuellt och i kunskapshänseende ojämna elevgrupper, vilket utgjort en svårighet i undervisningen. Av de under åren 1952—1956 i förskoleseminarium intagna eleverna hade i genomsnitt 1,8 % avlagt studentexamen, 28,8 % hade normalskolekompetens, 34,6 % hade avlagt realexamen medan mer än en tredjedel eller 34,8 % hade genomgått folkhögskola.

Styrelsen erinrar om, att man vid seminarierna försöksvis arbetade med psykologiska prov för att med deras hjälp försöka få ett jämnare elevmaterial. För anordnande av dylika prov bör statliga bidrag utgå.

Styrelsen anser det önskvärt att det i fortsättningen för inträde vid förskoleseminarium skall erfordras realexamen eller högre examen eller bevis om med realexamen jämförliga kunskaper, utfärdat efter skriftliga och muntliga inträdesprov i modersmålet, historia med samhällslära och biologi med hälsolära.

Remissyttranden

Vad angår den föreslagna skärpningen av inträdeskraven med avseende på skolutbildning anser huvudparten att de remissorgan, som yttrat sig i frågan, däribland övervägande *flertalet seminariestyrelser,* att inträdeskravet bör avse kunskaper motsvarande genomgången realskola eller i varje fall de teoretiska linjerna i enhetsskolan.

Förslaget att anordna särskilda inträdesprov i form av psykologisk test och kunskapsprov godtas överlag i remissyttrandena. Några remissorgan finner det emellertid lämpligare att förlägga kunskapsproven till andra läroanstalter än förskoleseminarierna, då seminariernas lärare inte alltid har kompetens att bedöma prov i samtliga ämnen. I en del remissyttranden påpekas att medel för anordnande av kunskapsprov också behöver beräknas.

Utredningen

Enligt 1958 års folkhögskolestadga (SFS nr 478) ges inte längre några graderade betyg i de olika ämnena utan lämnas i stället ett omdöme om elevens förmåga att tillgodogöra sig undervisningen. Sådant omdöme kan avse samtliga läroämnen, varvid lämnas antingen endast ett omdöme avseende undervisningen i dess helhet eller särskilda sammanfattande omdömen avseende undervisningen i den humanistisk-samhällsvetenskapliga

ämnesgruppen, den matematisk-naturvetenskapliga ämnesgruppen samt annan ämnesgrupp som förekommer vid skolan. Omdömet som skall avges av lärarrådet omfattar en 4-gradig skala: Mindre god, God, Mycket god, Utmärkt.

Utredningen finner det angeläget, att seminarieeleverna har en tillfredsställande teoretisk underbyggnad, som gör det möjligt för dem att följa den särskilt i psykologi och pedagogik ganska krävande undervisningen. Vi är av den uppfattningen, att väl vitsordad genomgång av andra årets vinterkurs vid folkhögskola i regel räcker till för att fylla de krav som kan ställas på eleverna både intellektuellt och kunskapsmässigt. Vi vill sålunda inte förorda någon skärpning av skolutbildningskraven i jämförelse med vad som nu gäller.

Till de nuvarande bestämmelserna om skolutbildning bör även fogas genomgång av enhetsskola. Beträffande vissa av enhetsskolans linjer torde dock särskilda kunskapskrav böra uppställas. I stort sett synes för inträdessökande från enhetsskola böra krävas betyg eller genom komplettering ådagalagda motsvarande kunskaper, som berättigar till inträde i gymnasium, i modersmålet, historia med samhällslära samt biologi med hälsolära.

Vid intagning av elever har man i första hand sett till att de i statsbidragsbestämmelserna stipulerade villkoren uppfyllts, d. v. s. att sökande fyllt 20 men ej 30 år, haft tillfredsställande skolutbildning samt fullgjort den föreskrivna praktiken.

Med hänsyn till de arbetsuppgifter bland små barn som väntar de blivande förskollärarna är det av största betydelse, att de elever som vinner inträde i förskoleseminarium också har den personliga lämpligheten för arbetet. En olämplig förskollärare kan ha en menlig inverkan på de barn hon har att ta hand om. Därför måste man på något sätt förvissa sig om att vederbörande har de rätta förutsättningarna för yrket. Genom att sätta inträdesåldern relativt högt och genom fordran på viss praktisk erfarenhet av barnarbete har man försökt att få garantier härför. Omdömena från de olika institutioner, där den inträdessökande praktiserat, om vederbörandes fallenhet för arbetet med barn är därvid av avgörande betydelse.

Utredningen är av den uppfattningen, att seminarierna med de nuvarande metoderna för intagning av elever har goda möjligheter att förvissa sig om att de sökande som intas har såväl de rätta intellektuella och karaktärsmässiga förutsättningarna för att lyckas med seminariestudierna som över huvud taget den personliga lämpligheten för förskollärarens yrke. Med hänsyn till de inträdessökandes olika förutbildning och andra förutsättningar kan det emellertid ifrågasättas huruvida inte det nuvarande intagningsförfarandet bör kompletteras med någon form av kunskaps- och lämplighetsprov. Denna fråga torde emellertid böra behandlas i ett större sammanhang.

Elevintagningen vid seminarierna

Till helt nyligen skötte varje förskoleseminarium i stort sett självständigt intagningen av de inträdessökande. Om en person samtidigt sökte till flera seminarier, medförde detta — även om en viss kontakt upprätthölls mellan rektorerna — oftast ett ej obetydligt onödigt merarbete. Det förefanns även en viss risk för ojämnhet vid bedömningen av de sökandes meriter.

I enlighet med förskoleseminariernas önskemål tillämpas fr. o. m. elevintagningen till de kurser som började höstterminen 1959 ett delvis centraliserat intagningsförfarande. Detta innebär, att tillsynsmyndigheten mottar och registrerar sökandenas handlingar, uppställer meritöversikter och utsorterar de sökande som ej uppfyller minimifordringarna för intagning. Därefter har ansökningshandlingarna tillställts det seminarium, som sökanden satt i första rummet, för sedvanlig behandling. Slutligen har socialstyrelsen stått till förfogande för en konferens med seminarierektorerna, vid vilken förslag till elevintagning uppgjorts. Kostnaderna för denna konferens har bestritts av seminariernas huvudmän, vilka även lämnat bidrag till kostnaderna för annonsering.

Intagningen sker huvudsakligen en gång varje läsår, dvs. till höstterminen. I mindre utsträckning förekommer emellertid elevintagning även till vårterminen.

Utredningen

Det sålunda centraliserade intagningsförfarandet har visat sig erbjuda så många fördelar i jämförelse med det tidigare tillämpade systemet, att det enligt vår uppfattning bör tillämpas även efter ett förstatligande av seminarierna. I anledning därav uppkommande kostnader bör bestridas från tillsynsmyndighetens resp. seminariernas omkostnadsanslag.

Vi förutsätter, att intagning framdeles äger rum endast till höstterminen. Den nuvarande förskjutningen till vårterminen bör successivt rättas till.

Avstängning av elev

Nuvarande förhållanden

I detta sammanhang torde även vissa disciplinära frågor böra beröras.

F. n. finns det inte några bestämmelser, enligt vilka förskoleseminarierna kan avstänga en intagen elev. Trots de uppställda inträdeskraven inträffar det undantagsvis, att man vid något seminarium tagit in en elev, som inte är lämplig som småbarnsfostrare. Den enda möjlighet som nu står till buds är att tillråda eleven att avbryta utbildningen. Vägrar hon detta kan hon komma att avsevärt skada de barn, som hon sättes att fostra. Olämplig-

heten för förskollärarens yrke beror oftast på bristande hälsa i fysiskt eller psykiskt hänseende.

Socialstyrelsens PM m. m.

I socialstyrelsens promemoria föreslås att bestämmelser utfärdas, innebärande att, därest elev under utbildningens lopp befinnes inte lämpad för arbetet som förskollärare, seminariets rektor efter hörande av seminariets läkare och kollegium skall äga besluta om vederbörandes avstängning från undervisningen. Beslutet skall för att äga giltighet underställas tillsynsmyndighetens prövning.

Socialstyrelsens förslag har med vissa mindre jämkningar i fråga om formerna för beslutets fattande tillstyrkts av huvudparten av de remissorgan som yttrat sig i frågan, däribland fyra seminariestyrelser samt medicinalstyrelsen. I ett par yttranden förordas att avstängning också skall få tillgripas beträffande elev som visat sig ej på ett tillfredsställande sätt kunna tillgodogöra sig undervisningen.

Några remissinstanser har emellertid uttalat betänkligheter mot införande av den föreslagna bestämmelsen. Stockholms stadskollegium finner sålunda, att en lämplighetsvärdering måste — oavsett bedömarens omdömesgillhet — framstå som en synnerlig ömtålig fråga. I den mån värdering av lämpligheten avser inhämtande av den teoretiska och praktiska undervisningen bör denna i sedvanlig ordning framgå av betygssättningen. Om avstängningsmöjligheten ändock anses böra införas bör den begränsas till att avse vederbörandes personliga uppförande under vistelsen vid seminariet.

Utredningen

1958 års stadga för folkskoleseminarierna innehåller bestämmelser om skiljande från seminariet eller förvisning från detsamma på viss tid. Sålunda skall lärarkandidat, som tillhört samma årskurs under fyra terminer men likväl inte uppfyller fordringarna för uppflyttning till högre årskurs eller för godkänd examen, skiljas från seminariet, såvida ej kollegiet finner sjukdom eller andra särskilda skäl föranleda undantag. Lärarkandidat som befinnes lida av sjukdom eller lyte, som gör honom olämplig för seminariearbetet eller kan menligt inverka på andra lärarkandidater, skall vara skyldig att avgå från seminariet, därest kollegiet, sedan seminarieläkaren avgivit skriftligt utlåtande i ärendet, så beslutar. Finner kollegiet, att lärarkandidat — av annan anledning än sjukdom — är *uppenbart* olämplig för läraryrket, skall framställning göras hos skolöverstyrelsen om elevens skiljande från seminariet.

Lärarkandidat, som gör sig skyldig till dåligt uppförande, kan under viss tid förvisas från seminariet. För att tillgodose kravet på rättsskydd

har intagits relativt utförliga regler om det disciplinära förfarandet beträffande eleverna. Vikten av hänsynstagande till orsakerna till dåligt uppförande av elev och av adekvat behandling av eleverna betonas.

Vi anser det självklart, att bestämmelser införes, som ger förskoleseminarierna möjlighet att i likhet med vad som gäller vid folkskoleseminarierna för viss tid eller för alltid avstänga en elev från undervisningen. Som framgår av kap. 3 föreslår vi utarbetande av en stadga för förskoleseminarierna med nära anslutning till stadgorna för övriga statliga seminarier.

KAPITEL 6

Personalorganisationen

Nuvarande förhållanden

Samtliga förskoleseminarier utom Luleå förskoleseminarium har en *heltidsanställd rektor,* vilken samtidigt är huvudlärare i de för utbildningen centrala ämnena pedagogik och psykologi. Rektorn utövar såväl den pedagogiska som — under en lokalstyrelse — den administrativa ledningen av seminariet. Beträffande rektorns åligganden kan hänvisas till bil. 2. Rektorernas lönegradsplacering varierar i allmänhet mellan lönegraderna A 21 och A 24.

Vid seminarierna finnes vidare s. k. *praktikföreståndarinnor.* Dessa åligger, förutom viss undervisning, att närmast under rektor utöva den omedelbara ledningen och övervakningen av elevernas praktiska utbildning.

Vid två enkelseminarier, Örebro förskoleseminarium och Fröbelinstitutets förskoleseminarium i Norrköping, vid det sistnämnda fr. o. m. den 1 juli i år, samt vid Göteborgs förskoleseminarium, vårt enda dubbelseminarium, är tjänsten som föreståndarinna uppdelad på två befattningshavare, vilka också fungerar som klassföreståndare för var sin avdelning av elever. Praktikföreståndarinnorna är placerade högst i lönegrad A 16 och lägst i A 12.

Utöver rektorer och praktikföreståndarinnor finns det inte någon heltidsanställd lärarpersonal vid seminarierna. Seminariet i Luleå har fortfarande den äldre organisationsformen med en föreståndarinna som egentlig ledare för seminariet och samtidigt ledare för den praktiska utbildningen. Därjämte är en studierektor, som dock ej har någon undervisning, anknuten till seminariet. Undervisningen i psykologi och pedagogik vid detta seminarium ombesörjes till större delen av lektorn i samma ämnen vid folkskoleseminariet i staden i egenskap av timlärare.

I den mån undervisningen vid förskoleseminarierna ej bestrides av rektor eller praktikföreståndarinna anlitas specialister på olika områden som timlärare och föreläsare. I fråga om ersättningen till timlärarna gäller i princip timlärarkungörelsens bestämmelser beträffande timarvoden för folkskoleseminariernas småskollärarlinjer. Följande ämnen, nämligen psykologi, pedagogikens historia, medicinsk barnavård och social barnavård betraktas emellertid som föreläsningsämnen och arvoderas väsentligt högre. Bidragsunderlaget för föreläsningar är beräknat efter ett arvode av högst 35 kronor per timme.

Skillnaden mellan lektioner och föreläsningar uppkom då statsbidragsbestämmelserna infördes och motiverades med att seminarierna, som då inte hade några fast anställda lärarkrafter, skulle kunna anlita kvalificerade lärare i de för utbildningen mera centrala ämnena.

All lärarpersonal vid förskoleseminarierna tillsättes av huvudmännen för resp. seminarium.

Den praktiska utbildningen av eleverna är till övervägande del förlagd till kommunala förskoleinstitutioner, daghem och lekskolor. Som *handledare* fungerar vid dessa institutioner såsom föreståndarinnor eller avdelningslärare anställda förskollärare, för vilka handledandet av elever är en extra uppgift. Enligt statsbidragsbestämmelserna för budgetåret 1960/61 må statsbidrag ej utgå med högre belopp än 1 400 kronor för varje handledare och tillhopa med högst 10 080 kronor vid enkelseminarium och 20 160 kronor vid dubbelseminarium.

De heltidsanställda rektorer som nu finns har alla akademisk examen, lägst fil. kand. och högst fil. lic., med psykologi och pedagogik som huvudämnen. Som praktikföreståndarinnor tjänstgör förskollärare med lång praktisk erfarenhet av arbete inom förskoleinstitutioner. De har emellertid inte någon egentlig utbildning i att undervisa seminarieelever. Beträffande omfattningen av föreståndarinnornas åligganden kan hänvisas till bil. 3.

Utöver vad som där säges ägnar föreståndarinnorna en del av sin arbetstid även åt rent kontorsarbete.

Socialstyrelsens PM

I sin promemoria utgår socialstyrelsen från den nuvarande organisationsformen och föreslår, under åberopande av ett uttalande av familjeberedningen om organisationsformen med studierektor som en mindre effektiv lösning av ett seminariums chefsfråga, att befattning som *heltidsanställd rektor* med undervisningsskyldighet införes vid samtliga seminarier. Rektor bör utses av resp. seminariums styrelse bland sådana sökande som godkänts av tillsynsmyndigheten. Vidare bör bestämmelser utfärdas angående rektors kompetens, åligganden etc. Antalet undervisningstimmar bör vara 10—14 per vecka.

Som *kompetenskrav* för rektor bör uppställas akademisk examen med betyg i ämnena psykologi och pedagogik, teoretisk och/eller praktisk filosofi, nordiska språk och/eller sociologi. Det är enligt styrelsens uppfattning av synnerlig vikt, att man till seminarierna kan knyta rektorer som är i stånd att bestrida en större del av undervisningen i de grundläggande ämnena. Med hänsyn till den knappa och ofullständiga akademiska undervisningen i förskoleålderns psykologi och pedagogik bör förutom kravet på akademisk examen uppställas krav på minst en termins tjänstgöring i förskoleinstitution.

I fråga om *löneställningen* för rektorerna föreslår styrelsen, att befatt-

ningarna placeras i lönegrad Ce 29 (Ae 23) vid enkelseminarium och lönegrad Ce 31 (Ae 24) vid dubbelseminarium.

Beträffande *föreståndarinnorna* framhåller styrelsen, att benämningen föreståndarinna bör bortfalla, då den inte längre är motiverad, om seminariet har en tjänst som heltidsanställd rektor, och i stället benämningen *seminarielärare* införas. För att effektivisera arbetet bör vid enkelseminarium finnas två och vid dubbelseminarium fyra seminarielärare, varvid varje seminarielärare bör fungera som föreståndare för en klass elever. Samtliga bör förutom organisationen och tillsynen av elevernas praktik ha viss undervisningsskyldighet, ej överstigande 10 timmar per vecka. Seminarielärartjänsterna bör vid varje seminarium besättas med en kombination av personer, som specialiserat sig på olika ämnen, så att seminarieundervisningen till största delen kan bestridas av fast engagerad personal. Liksom i fråga om rektor bör seminarielärare utses av styrelsen för resp. seminarium bland sökande som godkänts av tillsynsmyndigheten och bestämmelser utfärdas om deras kompetens, åligganden etc. Som *kompetenskrav* bör uppställas, förutom förskollärarutbildning, minst tre års praktik från förskoleinstitutioner jämte intyg om deltagande i fortbildningskurs för seminarielärare. Befattningarna föreslås placerade i lönegrad Ce 24—27 (Ae 18—21).

I fråga om *timlärare* och *föreläsare* föreslår socialstyrelsen, att skillnaden i arvodeshänseende mellan föreläsnings- och lektionsämnen i princip skall bortfalla. Arvodena skall i stor utsträckning ingå i de fasta lärarnas löner. Ett visst årligt anslag beräknas dock — efter ett till 40 kronor per timme höjt arvode — för föreläsningar i medicinsk och social barnavård samt för ett antal extra föreläsningar i valfria ämnen. Samma belopp som för enkelseminarierna beräknas för dubbelseminarium, eftersom parallellgrupperna i en kurs antas kunna åhöra samma föreläsning samtidigt.

Beträffande *praktikhandledarna* anför styrelsen, att nu utgående handledararvoden är så låga, att seminarierna upprepade gånger klagat över svårigheterna att behålla sina handledare och anskaffa nya lämpliga sådana. Styrelsen föreslår därför höjning av handledararvodet till 1 800 kronor per år, vilket skulle innebära att merarbetet för handledning av seminarieelever skulle honoreras med 200 kronor per månad under 9 månader av året. Om man räknade med att i enkelseminarium 30 och i dubbelseminarium 50 elever samtidigt praktiserar och att maximalt 3 elever praktiserar under en och samma handledare, skulle vid enkelseminarium behövas 10 och vid dubbelseminarium 16 mera fast engagerade handledare. Till dessa handledare skulle sålunda för år utgå tillhopa 18 000 kronor vid enkelseminarium och 28 800 kronor vid dubbelseminarium. Dessutom räknar styrelsen med ett antal andra handledare mot särskilda mindre arvoden.

Som *kompetenskrav för handledare* bör uppställas förskollärarutbildning med därefter följande minst 3 års väl vitsordad tjänstgöring i förskoleinstitution samt genomgång av kurs för praktikhandledare.

Tillsynsmyndigheten bör utfärda bestämmelser angående handledarnas åligganden etc.

Remissyttranden

Socialstyrelsens förslag att rektor och seminarielärare skall vara heltidsanställda har i huvudsak tillstyrkts vid remissbehandlingen. *Styrelsen för Luleå förskoleseminarium* anför dock tveksamhet beträffande möjligheterna att, om seminariernas hittillsvarande organisation behålles, förena kravet på heltidsanställning och därav följande vidsträckt undervisningsskyldighet för de heltidsanställda lärarna med önskemålet att hålla utbildningen på en hög nivå.

I yttranden från *två andra seminariestyrelser* samt *Förskoleseminariernas lärarsällskap* yppas farhågor för att de fast anställda lärarnas undervisningsskyldighet enligt förslaget blivit alltför omfattande. Härvid påpekas faran för en snäv och alltför ensidig inriktning av undervisningen samt behovet och värdet av kontakt med specialister från andra yrkesområden. Därjämte åberopas svårigheten att erhålla förskollärare med specialutbildning i sådan utsträckning att de kan åta sig undervisning i rytmik, musik, träslöjd etc. Vidare hänvisas till omfattningen av det administrativa arbete, som ankommer på rektor samt vikten av att tillräcklig tid finnes för seminarielärare att på nära håll följa varje elevs praktiska utbildning. Betydelsen av de elevvårdande uppgifterna understrykes också. Enligt lärarsällskapet skulle det betyda sänkt utbildningsstandard om eleverna på grund av tidsbrist för lärarna ej kan få hjälp med den personlighetsfostran som är nödvändig med tanke på deras senare uppgifter. *Skolöverstyrelsen* anser det böra övervägas, om icke rektors undervisningsskyldighet bör något minskas.

Mot de föreslagna kompetenskraven har riktats viss detaljkritik. Sålunda framhåller *styrelsen för Göteborgs förskoleseminarium,* att rektor i dubbelseminarium, t. o. m. om antalet undervisningstimmar sättes så högt som 12, helt tages i anspråk för undervisningen i psykologi och pedagogik, varför det tredje ämnet i hans examen gärna kan vara något stödämne till dessa. Kravet på praktik från förskoleinstitution för rektors del möter invändningar från övervägande flertalet seminariestyrelser.

Kompetenskraven för seminarielärare betecknas av flera remissinstanser som alltför låga. *Två seminariestyrelser* samt *Förskoleseminariernas lärarsällskap* vill sätta praktikkravet till fem år (en tredje seminariestyrelse till fyra år) och föreslår vidare, att betyg från fortbildningskurs skall krävas. Dessa kurser förutsättes anordnade så att graderade betyg kan erhållas. Sistnämnda förslag framföres också av *skolöverstyrelsen.*

De remissinstanser som uttalat sig i fråga om lärartjänsternas lönegradsplacering avstyrker i allmänhet förslaget om differentierad lönesättning för rektorerna och föreslår, att rektor för dubbelseminarium kompenseras för sin ökade administrativa arbetsbörda genom särskilt lönetillägg samt/eller

minskad undervisningsskyldighet. *Statens lönenämnd* och *skolöverstyrelsen* förordar lönegrad A 23 som enhetlig lönegrad för rektorer. Från seminariernas sida samt från dess lärarsällskap föreslås placering i lönegrad A 26 för rektorerna eller samma som för rektorerna vid folkhögskolorna och i lönegrad A 21 eller A 18 för seminarielärarna. Då vissa nu anställda lärare innehar befattning som ordinarie tjänstemän i vederbörande kommun, vore det ej tillfredsställande om dessa tjänster förändrades till extra ordinarie i samband med förstatligande.

Statskontoret finner den föreslagna lönesättningen för seminarielärare för hög i betraktande av arbetsuppgifternas art och de föreslagna kompetenskraven.

I fråga om ersättningen till timlärare och föreläsare framhålles i yttranden från *tre seminariestyrelser* samt *Förskoleseminariernas lärarsällskap* dels att föreläsningsarvode måste beräknas även för undervisningen i psykopatologi, mentalhygien m. fl. ämnen, vilken måste bestridas av specialister, som kräver högre ersättning än timarvode, dels att beloppet för dubbelseminarium bör beräknas högre än för enkelseminarium, då ett system med föreläsningar ej låter sig förena med idén om individualiserad undervisning. Sistnämnda förslag framföres också av *skolöverstyrelsen*. Överstyrelsen anför vidare att de föreslagna arvodena torde vara för låga och erinrar om att arvode till lärare vid praktisk lärarkurs utgår med 75 kronor för föreläsningstimme under läsåret och 90 kronor under ferier.

Statens lönenämnd föreslår att föreläsningsarvodet höjs till 35 kronor — det högsta belopp som då tillämpades vid statens distriktssköterskeskolas kurser för distriktssköterskor och hälsovårdsinspektörer — och förutsätter att för timlärare skall tillämpas timarvoden, motsvarande de för småskoleseminarierna gällande.

I fråga om praktikhandledarna anföres i ett flertal yttranden, att kostnaderna för deras avlönande är för lågt beräknade. Sålunda anser bl. a. *skolöverstyrelsen, fem seminariestyrelser* och *barnavårdsnämnden i Örebro,* att antalet handledare icke kan fixeras på sådant sätt som i promemorian föreslagits. Av omtanke om barnen är det ej tillrådligt att låta grupp efter grupp av elever praktisera i samma barngrupp. Vidare är institutionslokalen ibland för liten för att kunna taga emot tre praktikanter. Av dessa skäl bör arvode beräknas för ett större antal handledare. För enkelseminarium föreslås i yttrandena från de angivna remissorganen 15 handledare. Vad dubbelseminarierna angår är meningarna delade; för dem föreslås 20, 25 eller 30 handledararvoden. Av praktiska skäl bör bidraget till handledararvoden få delas upp på flera handledare och dessutom differentieras efter kompetens och arbetsbörda.

Utredningen

Personalorganisationen vid var och en av de anstalter, som skall utbilda förskollärare, torde i vad avser lärarbehovet i huvudsak vara oberoende av

huruvida utbildningen förlägges till ett självständigt seminarium eller sammanföres med annan statlig lärarutbildning till en gemensam utbildningsanstalt. Det väsentliga för personalorganisationens omfattning torde vara antalet avdelningar för utbildning av förskollärare vid anstalten i fråga och i viss mån även timplanernas utformning. Vid samtliga seminarier pågår sedan ett par år försök med nya tim- och kursplaner, enligt vilka undervisningen i psykologi och pedagogik förstärkts i jämförelse med vad som gällde i de tidigare tillämpade timplanerna. Något slutligt ställningstagande till timplanernas utformning torde inte kunna ske förrän efter ytterligare någon tid. Vid sina beräkningar av lärarbehovet utgår emellertid utredningen från de nuvarande timplanerna. Vidare räknar vi med att dubbelseminarier, fristående eller anslutna till en annan statlig lärarutbildningsanstalt, efter en övergångstid blir den vanliga organisationsformen för utbildning av förskollärare.

Lärare i psykologi och pedagogik

Vid varje utbildningsanstalt för förskollärare bör det — oavsett huruvida utbildningen förlägges till självständiga anstalter eller sammanföres med annan lärarutbildning — finnas en fast lärartjänst i de för utbildningen centrala ämnena psykologi och pedagogik. Innehavet av denna befattning bör vid de självständiga seminarierna liksom nu är fallet förenas med befattningen som seminariets rektor. Vid de kombinerade utbildningsanstalterna däremot bör på läraren i psykologi och pedagogik läggas uppgiften att under rektorn för den gemensamma anstalten i stort sett självständigt i egenskap av huvudlärare svara för den linje som avser utbildning av förskollärare. Då han i denna egenskap skall biträda vid uppgörande av arbetsordning och schema för undervisningen m. m. får han i vad avser den pedagogiska ledningen av förskollärarutbildningen i stort sett samma ställning som rektorn vid ett självständigt förskoleseminarium. Genom att han kan befrias från en hel del administrativa göromål, som i stället ankommer på rektorn för hela anstalten, bör han enligt vår uppfattning få större möjlighet att ägna sig åt de rent pedagogiska uppgifterna än en rektor för ett självständigt förskoleseminarium.

Vi vill i detta sammanhang citera vad chefen för ecklesiastikdepartementet i proposition nr 95 till 1960 års riksdag angående utbildningen av lärare på det husliga området m. m. anfört i fråga om personalorganisationen vid ett seminarium för huslig utbildning med flera utbildningslinjer.

Jag ansluter mig till kommitténs grundtanke, att varje seminarium bland sina lärare i de husliga ämnena bör ha några lärare, som utöver den vanliga lärarexamen förvärvat ytterligare utbildning med specialisering på ett visst ämne eller en viss ämnesgrupp. En sådan lärare skulle alltså så långt möjligt själv ta hand om den mer kvalificerade undervisningen på sitt specialområde och dessutom genom sin sakkunskap och genom att bevaka utvecklingen på området stödja och stimulera övriga lärare vid deras undervisning inom just detta fält. Speciallärarens får genom att bland annat svara för undervisningsmaterielen inom sitt ämnes-

område också i viss mån ställning som institutionsföreståndare. Det synes vidare naturligt att på vissa av dessa specialister lägga även uppgiften att under rektor ansvara för en viss linje, en uppgift, som kommittén däremot ansett att man mot särskilt arvode och viss nedsättning av undervisningsskyldigheten borde ålägga någon lärare utanför denna krets. Den speciallärare, som således enligt mitt förslag blir också huvudlärare för en viss linje (vissa linjer eller viss undervisning), skall i sistnämnda egenskap ha till särskild uppgift att åhöra övningslektioner, biträda vid uppgörandet av arbetsordning och schema för övningslektioner, vara medbedömare vid dessa lektioner m. m.

Undervisningsskyldigheten för rektorn resp. huvudläraren i psykologi och pedagogik bör under hänsynstagande till omfattningen av de administrativa göromålen och antalet avdelningar med förskollärarutbildning fastställas av tillsynsmyndigheten.

Vad gäller kompetenskraven för läraren i psykologi och pedagogik vill vi erinra om att lektorskompetens numera erfordras för undervisning i psykologi och pedagogik inom folkskoleseminariernas linjer för utbildning av småskollärare. Innevarande års riksdag har beslutat om inrättande av lektorat i psykologi och pedagogik såväl vid seminarier för huslig utbildning som vid utbildningsanstalter för yrkeslärare.

Utredningen är av den uppfattningen, att krav på lektorskompetens i princip bör ställas även på den som undervisar i pedagogik och psykologi vid förskoleseminarium. Vi anser emellertid, att i varje fall tills vidare en fil. mag. eller fil. kand. med specialutbildning i förskoleålderns psykologi och med långvarig lärartjänstgöring vid förskoleseminarium bör kunna erhålla en lärarbefattning i dessa ämnen.

Praktikföreståndare

Vi kan ej ansluta oss till socialstyrelsens förslag att benämningen praktikföreståndarinna bör bortfalla och i stället benämningen seminarielärare införas. Skälen härför är dels att praktikföreståndarinnorna liksom hittills främst bör ha till uppgift att leda och övervaka elevernas praktiska utbildning och dels att beteckningen seminarielärare måste anses vara för vidsträckt. Då vi ej funnit någon lämpligare benämning å den ifrågavarande personalkategorien använder vi i fortsättningen beteckningen *praktikföreståndare*. I fråga om omfattningen av praktikföreståndarnas undervisningsskyldighet bör anmärkas, att med gällande timplaner vid en organisation med enkelklass sammanlagt högst 13 à 14 och vid dubbelklass högst 20 à 25 undervisningstimmar per vecka torde kunna bestridas av sådana lärare.

Sålunda undervisar f. n. vid Örebro förskoleseminarium de två praktikföreståndarna tillhopa 13 timmar per vecka. Då seminariet saknar särskild personal för kontorsgöromål måste dessa ägna en relativt stor del av sin arbetstid åt sådant expeditions- och kontorsarbete som normalt ut-

föres av dylik personal. Förslaget om införande av ordningen med två seminarielärare vid Fröbelinstitutet i Norrköping motiveras bl. a. med att utbildningsverksamheten vid ifrågavarande seminarium till skillnad från andra seminarier även omfattar vissa elevkategorier utanför ett förskoleseminariums ram samt att seminariets rektor också är kursföreståndare för en till institutet förlagd 44 veckors barnsköterskekurs. Ett av rektorn för Göteborgs förskoleseminarium uppgjort förslag till arbetsuppgifternas fördelning för tre praktikföreståndare vid ett dubbelseminarium räknar med tillhopa 21 timmars undervisning per vecka för dessa lärare.

Socialstyrelsens förslag innebär, att en stor del av de lektionstimmar, där undervisningen nu ombesörjes av olika specialister i egenskap av timlärare, skulle läggas på praktikföreståndare. Det torde föreligga svårigheter att besätta dessa befattningar med förskollärare, som förvärvat sådan specialutbildning, att de kan åta sig undervisningen även i sådana ämnen som sång, rytmik och träslöjd. Förslaget torde emellertid få ses mot bakgrunden av svårigheterna för förskoleseminarierna att med hittills utgående timlärararvoden erhålla kompetenta timlärare i tillräcklig omfattning. Vid ett förstatligande av förskollärarutbildningen torde det emellertid bli avsevärt lättare att tillgodose utbildningens behov härutinnan, och särskilt i den mån utbildningen kan sammanföras med annan likartad utbildning i gemensamma undervisningsanstalter.

Med hänsyn till vad sålunda anförts anser vi att undervisningsskyldigheten för praktikföreståndarna bör bestämmas till 8, högst 9 timmar per vecka och lärare. En undervisningsskyldighet av denna omfattning för varje befattningshavare medför ett behov av en och en halv praktikföreståndare vid enkelseminarium och tre vid dubbelseminarium. Även med hänsyn till betydelsen av att praktikföreståndarna får tillräcklig tid till personlig handledning av eleverna, framför allt vid deras praktiska utbildning, synes antalet befattningar av denna kategori böra bestämmas till en och en halv resp. tre.

Då vid dubbelseminarium antalet fasta lärare, huvudläraren i psykologi och pedagogik medräknat, härigenom skulle uppgå till fyra, möjliggöres genom utökningen av antalet praktikföreståndare införande av den angelägna reformen, att varje fast anställd lärare är klassföreståndare för endast en avdelning elever.

Beträffande kompetenskraven för praktikföreståndarna bör förutom förskollärarutbildning krävas viss tids praktik från förskoleinstitutioner jämte genomgång av fortbildningskurs. Praktiktiden bör med hänsyn till de stora krav som måste ställas på innehavaren av en praktikföreståndarebefattning ej sättas lägre än fyra år eller samma tid som gäller för övningsskollärare vid folkskoleseminarier. I enlighet med vad som anförts vid remissbehandlingen av socialstyrelsens PM föreslås att fortbildningskursen upplägges så, att differentierade betyg kan erhållas.

Så länge ej möjligheter till vidareutbildning föreligger i tillräcklig omfattning måste tills vidare dispens meddelas från kravet på genomgång av särskild fortbildningskurs.

Lärartjänsterna i psykologi och pedagogik bör inrättas som ordinarie tjänster med alternativ lönegradsplacering alltefter innehavarens kompetens. Någon skillnad i fråga om inplacering i lönegrad bör däremot i och för sig ej göras mellan rektorn vid ett självständigt förskoleseminarium och huvudläraren i ifrågavarande ämnen vid ett med annan utbildningsanstalt kombinerat seminarium.

Beträffande praktikföreståndarna synes tills vidare i avvaktan på närmare erfarenheter av omorganisationen av seminarierna vid utbildningsanstalt med enkelklass en tjänst och vid anstalt med dubbelklass två tjänster inrättas som ordinarie, medan övriga lärartjänster blir extra ordinarie.

Befattningshavarna vid ett förstatligat förskoleseminarium kommer att inordnas i det statliga avlöningssystemet. Vi har emellertid inte ansett oss böra lägga fram förslag om inplacering i lönegrad av lärarpersonalen. Denna fråga liksom frågan hur de självständiga rektorerna skall kompenseras för sitt administrativa merarbete bör bli föremål för förhandlingar med vederbörande personalorganisationer. För att göra en uppskattning av de sammanlagda lönekostnaderna har vi emellertid i fråga om de fasta lärarkrafterna utgått från de nuvarande lönegradsplaceringarna vid Fröbelinstitutets förskoleseminarium i Norrköping, där rektorn är placerad i lönegrad A 24 och praktikföreståndarna i lönegrad A 16.

Timlärare

Liksom hittills kommer en stor del av undervisningen att ombesörjas av timlärare. Härvid får anlitas läroverkslärare, lärare vid folkskoleseminarier och seminarier för huslig utbildning, lärarhögskola etc. eller andra personer, vilkas utbildning är lämpad för undervisning i visst ämne. I den mån vid annan statlig utbildningsanstalt anställda lärare ej har fullt timantal, bör vederbörandes undervisning ha formen av fyllnadstjänstgöring. Genom att vid en kombinerad utbildningsanstalt samma lärare kan tjänstgöra vid flera olika linjer underlättas möjligheterna att inrätta heltidstjänster i stället för att anlita timlärare.

Timlärarna förutsättes för sin tjänstgöring som regel erhålla arvode enligt bestämmelserna i timlärarkungörelsen. Även för följande ämnen, som nu arvoderas som föreläsningar, nämligen psykologi, pedagogikens historia, medicinsk barnavård och samhällskunskap med social barnavård ävensom för psykopatologi och mentalhygien räknas i princip med tillämpning av timlärarkungörelsen. Arvoden enligt denna förutsättes utgå efter vederbörandes kompetens. I våra kostnadsberäkningar har vi räknat med lektorskompetens i ifrågavarande ämnen (AT 24). För övriga ämnen

har vi som medeltal räknat med arvode efter AT 14 (teoretiska ämnen) resp. CT 14 (övningsämnen).

Det har visat sig vara till stort gagn för undervisningen vid förskoleseminarierna, att seminarierna som timlärare i åtminstone någon utsträckning kunnat anlita personer med framstående kompetens inom ett visst ämnesområde, exempelvis akademiska lärare. Sålunda bestrides 40 timmar av undervisningen i psykologi vid Göteborgs förskoleseminarium regelmässigt av professorn i samma ämnen vid universitetet i staden. För att bereda seminarierna möjlighet att även framdeles kunna knyta till sig utomstående specialister av särskilt hög kompetens föreslår vi, att tillsynsmyndigheten tillerkännes befogenhet att efter prövning i varje särskilt fall medge utgivande av högre arvode än som eljest skulle ha utgått enligt timlärarkungörelsen.

Det högsta beloppet per undervisningstimme enligt nämnda kungörelse utgör fr. o. m. den 1 juli 1960 33 kronor 95 öre (ortsgrupp 5) medan enligt gällande statsbidragsbestämmelser för förskoleseminarierna föreläsningsarvode kan utgå med högst 35 kronor per timme. Arvodet synes böra maximeras till 75 kronor per timme eller samma belopp som f. n. utgår till lärare vid praktisk lärarkurs för föreläsningstimme under läsåret.

För det nu nämnda ändamålet räknar vi med ett belopp av 1 500 kronor vid enkelseminarium och 3 000 kronor vid dubbelseminarium.

Utöver den regelbundna undervisning som meddelas av timlärarna erfordras ett antal extra föreläsningar i valfria ämnen. Antalet dylika föreläsningar torde kunna beräknas till 20 i enkelseminarium och 30 i dubbelseminarium. Om arvodet maximeras till 75 kronor per timme skulle behöva beräknas ett belopp av högst 1 500 kronor för enkelseminarium och 2 250 kronor för dubbelseminarium.

Övrig personal

För utförande av sekreterar- och kamrerargöromål samt för bestridande av kontorsgöromål på rektorsexpeditionerna bör den personal få anlitas som med hänsyn till de lokala förhållandena anses lämpligast. De för ifrågavarande ändamål erforderliga beloppen torde i anslutning till vad som i dylika fall utgår vid folkskoleseminarierna kunna uppskattas till i genomsnitt 10 000 kronor för enkelseminarium och 15 000 kronor för dubbelseminarium. Vi föreslår, att tillsynsmyndigheten för varje budgetår meddelar erforderliga bestämmelser rörande dispositionen av det för varje seminarium beräknade beloppet.

Om det skulle anses erforderligt med ytterligare biträdeshjälp än som inrymmes i de sålunda beräknade beloppen torde behovet och omfattningen härav få bedömas i samband med de årliga anslagsäskandena.

Vid förskoleseminarierna finnes det f. n. inte några fasta tjänster som vaktmästare o. dyl. Vi räknar ej heller med några sådana tjänster. För ut-

förande av vaktmästar- och liknande göromål synes emellertid vissa mindre belopp böra upptagas. De härför erforderliga beloppen beräknar vi till 1 500 kronor för enkelseminarium och 2 500 kronor för dubbelseminarium.

Ytterligare några typer av arvoden kommer att bli aktuella, såsom arvoden till bibliotekarier samt — då förebyggande hälsovård bör anordnas för eleverna — till läkare och sköterskor. Vad hälsovården beträffar kan med hänsyn till att eleverna vid seminarierna under sin studietid kommer i ständig kontakt med små barn vikten av en noggrann och kontinuerlig kontroll av elevernas hälsa ej nog framhållas. Förekomsten av smittosamma sjukdomar, framför allt tuberkulos, måste till förhindrande av allvarliga följder hos barnen på praktikställena konstateras på ett tidigt stadium. Det är även av vikt att eleverna lätt kan få tillgång till rådgivning i mentalhygieniska frågor. F. n. utgår inget statsbidrag för elevernas hälsovård utan kostnaderna härför bäres helt av huvudmännen för seminarierna.

Normerna för de nyssnämnda arvodena torde i överensstämmelse med vad som gäller vid annan liknande lärarutbildning få fastställas av Kungl. Maj:t. Vi har emellertid försökt göra en uppskattning av de kostnader det kan bli fråga om för ifrågavarande ändamål.

Beträffande arvodet för biblioteksgöromål räknar vi som genomsnitt för samtliga seminarier med samma belopp som f. n. utgår åt seminariebibliotekarie vid folkskoleseminarium med mindre än 4 klassavdelningar och med endast småskollärarutbildning eller 1 500 kronor per år. För arvode till läkare och sköterskor uppskattar vi kostnaderna till 1 500 kronor vid enkelseminarium och 2 500 kronor vid dubbelseminarium.

I fråga om samtliga här beräknade belopp torde vissa besparingar kunna göras vid samordning med annan lärarutbildning.

Praktikhandledare

Av det föregående har framgått, att det vid de anstalter som skall utbilda förskollärare för den praktiska utbildningen behöves arvodesanställda handledare, i huvudsak knutna till kommunala förskoleinstitutioner. Det är uppenbart, att en ökning av de nu utgående beloppen för arvodering av handledare, 10 100 kronor för enkelseminarium och 20 400 kronor för dubbelseminarium, är motiverat. Dessa belopp medger endast utgivande av ett arvode som inte ens uppgår till 50 öre per timme, vilket har medfört svårigheter att erhålla lämpliga handledare.

Vad beträffar storleken av handledararvodena kan nämnas att till sådana handledare vid folkskoleseminarierna, som är anställda vid kommunala skolor, arvode utgår för undervisningstimme med högst 7 kronor 50 öre och lägst 5 kronor. För seminarier för huslig utbildning har skolöverstyrelsen för budgetåret 1960/61 i avvaktan på förslag, som kunde

komma att framläggas i samband med seminariernas omorganisation, föreslagit arvode för praktisk undervisningstimme med högst 5 och lägst 3 kronor. I anledning av överstyrelsens förslag har föredragande departementschefen i den tidigare berörda propositionen nr 95 till 1960 års riksdag uttalat, att arvodenas storlek liksom vid annan liknande lärarutbildning torde böra fastställas av skolöverstyrelsen. Departementschefens uttalande har ej föranlett någon erinran vid riksdagens behandling av propositionen.

Enligt vår uppfattning bör även storleken av arvodena till handledare vid förskoleseminariernas praktiska undervisning fastställas av tillsynsmyndigheten för seminarierna. I anslutning till förslag av rektor Wester vid Luleå folkskoleseminarium (bil. 1) räknar vi med ett årligt belopp av 30 000 kronor vid enkelseminarium som uppskattad kostnad vid en justering av ersättningen till handledarna. För anstalt med dubbla förskollärarlinjer synes motsvarande belopp kunna uppskattas till 60 000 kronor. Därvid har hänsyn tagits till önskvärdheten att antalet praktikanter per handledare något minskas.

Tillsättning av tjänster

I vad gäller tillsättningen av tjänster vid förskoleseminarierna bör vid seminarium som kombineras med annan statlig lärarutbildningsanstalt förfaras på samma sätt som beträffande övriga linjer vid anstalten. Vid de självständiga seminarierna bör de ordinarie och extra ordinarie lärartjänsterna tillsättas av tillsynsmyndigheten. Övriga lärartjänster samt övrig personal bör däremot tillsättas av rektor eller vid seminarier, som fortsätter verksamheten under annan huvudman än staten, av dess styrelse eller rektor.

I samband med omorganisationen, som vi räknar med skall successivt genomföras fr. o. m. den 1 juli 1961, uppkommer vissa övergångsproblem beträffande personalen vid de nuvarande förskoleseminarierna. Vissa av de nu anställda lärarna innehar ordinarie befattning i vederbörande kommun. Vi förutsätter emellertid, att all möjlig hänsyn kommer att tagas till de nuvarande befattningshavarna vid seminarierna, så att ingen av de nu ordinarie lärarna får försämrade anställnings- eller avlöningsförhållanden. Då organisationen emellertid kommer att utökas synes samtliga vid seminarierna nu verksamma lärare kunna påräkna fortsatt anställning. I vilken utsträckning vid seminariernas förstatligande anställd personal skall få övergå till statlig tjänst utan att tjänsten ledigförklaras torde böra regleras i anslutning till praxis i liknande fall.

Enligt vår uppfattning torde det inte vara möjligt att mera bestämt fixera personaluppsättningen vid de läroanstalter som skall utbilda förskollärare, innan omorganisationen av förskoleseminarierna avslutats. För

den närmaste framtiden torde organisationen i viss utsträckning få anpassas efter vad som vid varje anstalt är lämpligt med hänsyn till i vilken omfattning undervisningen i de olika ämnena kan bestridas av fasta lärarkrafter eller av timlärare, möjligheterna att samordna utbildningen med annan likartad utbildning i gemensamma undervisningsanstalter etc. Vi har därför avstått från att göra upp detaljerade förslag i fråga om personaluppsättningen vid varje seminarium utan i stället inskränkt oss till att försöka kartlägga de olika arbetsuppgifter som kan komma i fråga vid seminarierna och beräkna medel härför.

KAPITEL 7

Praktisk utbildning m. m.

Nuvarande förhållanden

Utbildningen vid förskoleseminarierna syftar till att ge dels grundliga teoretiska kunskaper och dels omfattande träning i att handleda barn i grupp. Karakteristisk för undervisningen vid seminarierna är fördelningen mellan teoretisk och praktisk utbildning med ungefär halva utbildningstiden omfattande vartdera momentet. Genom att lägga lika stor vikt vid såväl teori som praktik har man försökt uppnå en växelverkan mellan dessa båda sidor i utbildningen, så att den kommer att utgöra ett integrerat helt.

Huvudparten av den praktiska utbildningen äger rum vid lekskolor och daghem, omfattande barn ur åldersgrupperna 2—7 år (s. k. normalinstitutioner). I viss begränsad omfattning praktiserar emellertid eleverna även vid institutioner av andra slag, eftermiddagshem (fritidshem) för skolbarn, specialinstitutioner av skilda typer såsom förskolor och vårdanstalter för barn med olika handikapp, sjukhus etc.

Den praktiska utbildningen är som regel förlagd till institutioner utanför seminariet. Vid några seminarier finnes en eller flera övningsinstitutioner belägna inom seminariebyggnaden; institutionerna i fråga utgör dock en del av förskoleverksamheten inom vederbörande kommun.

Någon skyldighet för de huvudmän som lämnar sin medverkan till seminariernas övningsundervisning att ställa lokaler och personal till förfogande har ej föreskrivits.

Den praktiska utbildningen vid övningsinstitutionerna ledes av förskollärare i egenskap av s. k. praktikhandledare. Dessa är emellertid ej anställda av seminarierna utan av huvudmännen för de institutioner, där de är verksamma. Handledningen av eleverna är en extra uppgift, för vilken seminarierna utger visst arvode. Ett nära samarbete äger emellertid rum mellan seminarierna, främst representerade av praktikföreståndarna och handledarna, i det att de senare dels deltar i regelbundna konferenser angående den praktiska utbildningen vid seminarierna, dels avger omdömen om elevernas förmåga att tillgodogöra sig den praktiska undervisningen och dels deltar i seminariernas konferenser rörande betygsättningen av eleverna. Vidare besöker praktikföreståndarna minst två gånger per praktikperiod samtliga praktikinstitutioner för att förvissa sig om att dessa fyller seminariets krav

på lämpliga övningsinstitutioner. Därvid skall de även observera eleverna i arbete och delge dem sina omdömen.

Socialstyrelsens PM

Socialstyrelsen föreslår, att det vid nybyggnad av förskoleseminarier bör tillses, att interna övningsinstitutioner, belägna inom seminariebyggnaden eller förlagda till seminarietomten, omfattande åldersgrupperna 2—7 år inrättas. Möjligheterna att inom eller i anknytning till en existerande seminarielokal inrätta sådana övningsinstitutioner bör undersökas. Till inrättande och drift av dylika institutioner bör statsbidrag utgå i likhet med vad gäller i fråga om småskoleseminariernas övningsskolor. Förutom dessa interna övningsinstitutioner bör man liksom hittills kunna förfoga över externa övningsinstitutioner, dvs. sådana som ej tillhör seminarierna men som dock i utbildningshänseende står under dessas ledning.

Remissyttranden

Socialstyrelsens förslag om interna övningsinstitutioner har mött en del erinringar vid remissbehandlingen. Endast *styrelsen för Uppsala förskoleseminarium* tillstyrker reservationslöst. Övervägande flertalet av huvudmännen för de övriga seminarierna ställer sig av olika skäl avvisande till tanken på inbyggda övningsskolor. Sålunda åberopas bl. a. att det visat sig vara en fördel att kunna utnyttja olika institutioner i seminariestaden. En eller ett par av dessa bör dock ha särskild utrustning såsom övningsinstitution bl. a. för utförande av psykologiska observationer av barn i olika åldrar. Vidare anföres att interna övningsinstitutioner torde komma att utgöra en del av förskoleverksamheten inom vederbörande kommun, varför spörsmålet om kostnadsfördelningen mellan stat och kommun får övervägas, om seminarierna förstatligas.

Utredningen

För en fullgod utbildning är det nödvändigt att varje förskoleseminarium har tillgång till övningsinstitutioner i tillräcklig utsträckning, främst omfattande barn i åldersgrupperna 2—7 år.

Enligt vår uppfattning är övningsinstitution, inrymd i seminariets fastighet eller i direkt anslutning till denna ej nödvändig. En sådan institution kan i allmänhet ej bli fullständig, enär den ej bör dimensioneras större än som motsvarar behovet inom den stadsdel, där seminariet är förlagt. Någon institution inom ej alltför långt avstånd från seminariet bör dock vara av sådan omfattning, att en halv klassavdelning samtidigt kan göra observationer. Så många övningsinstitutioner som möjligt bör ha särskild utrustning, såsom observationsboxar, vilket gör det möjligt för eleverna att iaktta en barngrupp utan att störa barnens aktivitet. Kostnaderna för

sådana extra anordningar bör naturligtvis ej belasta huvudmannen för institutionen i fråga.

De övningsskolor, som seminarierna i fortsättningen kommer att anlita, blir liksom hittills under vederbörande kommun sorterande förskoleinstitutioner och därutöver i viss utsträckning jämväl andra huvudmän tillhöriga anstalter av olika slag. Det torde i och för sig inte finnas anledning att betvivla, att seminarierna även efter ett förstatligande skall möta villighet och förståelse i denna angelägenhet från ledningen för dessa institutioner. Då emellertid seminarierna sålunda kommer att sakna egna övningsinstitutioner och helt bli beroende av samverkan med andra torde det böra föreskrivas en viss allmän skyldighet att lämna den medverkan som krävs för att den praktiska undervisningen skall kunna ordnas på ett ändamålsenligt sätt. Det kommer främst att vara fråga om att låta seminarieeleverna praktisera vid de institutioner, som erfordras för den praktiska utbildningen och att få anlita vid institutionerna anställd personal som arvoderade handledare. Det är önskvärt att i den mån nya institutioner inrättas samråd sker med ledningen för seminariet i kommunen med tanke på möjligheterna att använda institutionen i fråga för övningsundervisning. Det är vidare av betydelse att någon hänsyn tas till seminariernas behov av kompetenta handledare, när förskollärare nyanställes, varför samråd med vederbörande seminarium är önskvärt även i dylika fall. Vid de närmare överenskommelser om samverkan, som kan träffas, får å andra sidan givetvis tillses, att verksamheten vid övningsinstitutionen i fråga inte oskäligt betungas eller hindras. Liknande problem har behandlats i 1959 års statsverksproposition beträffande folkskoleseminarierna och i propositionen nr 95 till innevarande års vårriksdag i fråga om seminarierna för huslig utbildning. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda föreskrifter om skyldighet för huvudman för statsunderstödd institution av förut nämnt slag att lämna den medverkan, som kan befinnas erforderlig för att åstadkomma en ändamålsenligt ordnad övningsundervisning vid anstalter för utbildning av förskollärare.

I detta sammanhang vill vi erinra om att föredragande statsrådet i våra direktiv uttalat, att i den mån vi skulle finna ökade statliga insatser erforderliga för att utbildningsbehovet skall kunna tillgodoses, vi bör överväga på vad sätt en sådan ökning kan åstadkommas inom ramen för det samlade stödet till den halvöppna barnavården. Detta stöd utgår f. n. från tre olika anslag, nämligen dels Bidrag till driften av anstalter för halvöppen barnavård, dvs. daghem, lekskolor, eftermiddagshem och jordbruksdaghem, med 4 800 000 kronor, dels bidrag till utbildning av personal inom den halvöppna barnavården, dvs. förskoleseminariernas verksamhet, med 510 000 kronor, och dels Försöksverksamhet rörande daghem m. m. med 100 000 kronor. Samtliga belopp avser budgetåret 1960/1961. Driftbidraget till förskoleinstitutionerna utgår — med undantag för jordbruksdaghemmen —

i form av bidrag till avlönande av personal, som uppfyller vissa kompetenskrav. De utgående beloppen utgör f. n. för daghem och eftermiddagshem ca 32 % och för lekskolor ca 16 % av 1958 års lön i löneklass 9. Genom att bidragen ej automatiskt anknutits till de faktiska lönerna har statens andel i kostnaderna för förskoleverksamheten i landet undergått en successiv minskning. I fråga om bidragsprocenten anförde allmänna statsbidragsutredningen, att därest den ursprungligen avsedda relationen mellan statens och huvudmännens kostnader skulle återställas, procenttalen borde bli 35 för lekskolor och 60 för daghem och eftermiddagshem.

Ett genomförande i full utsträckning av våra förslag beräknas medföra en ökning av statens kostnader för utbildning av förskollärare med ca 1 250 000 kronor. Om driftbidraget till institutionerna minskas med motsvarande belopp, skulle detta medföra en sänkning med över 25 % av de nu utgående statsbidragsbeloppen eller — om sänkningen genomföres proportionellt — till ej fullt 24 % för daghem och eftermiddagshem och 12 % för lekskolor enligt 1958 års lönenivå. Som jämförelse kan nämnas, att statsbidrag till lärarlöner i folkhögskolan, som i likhet med förskolan är en frivillig skola, utgår med 90 %.

En avgörande förutsättning för tillmötesgående från huvudmännen för förskoleverksamheten i fråga om seminariernas övningsundervisning torde vara, att det nuvarande statliga stödet till verksamheten i fråga ej minskas. För att utbyggnaden av institutionerna skall kunna hålla jämna steg med efterfrågan å platser i daghem, eftermiddagshem och lekskolor torde snarare ett ökat statligt stöd vara motiverat. Då vidare de pedagogiska aspekterna på verksamheten vid dessa institutioner alltmer kommit att dominera över de tidigare mera utpräglade vårdsynpunkterna, kan det enligt vår uppfattning ifrågasättas, huruvida ej denna verksamhet mera hör hemma inom skolväsendet än inom barnavården. Vi har i annat sammanhang givit uttryck för den uppfattningen, att övervägande skäl talar för att även tillsynen över förskoleinstitutionerna överflyttas till skolöverstyrelsen. Ur de nyss anförda synpunkterna synes det befogat att bringa det statliga stödet till dessa institutioner betydligt närmare den nivå, som gäller för andra frivilliga skolor.

Mot bakgrunden av vad sålunda anförts kan vi ej föreslå, att de ökade statliga insatser, som erfordras för att möjliggöra den nödvändiga kapacitetsökningen vid anstalter för utbildning av förskollärare, skall föranleda minskning av det nuvarande stödet till daghem, lekskolor och eftermiddagshem.

KAPITEL 8

Fortbildning och specialutbildning m. m.

Hittillsvarande förhållanden

Förutom arbetet bland barn i åldern 2—7 år i daghem och lekskolor (s. k. normalinstitutioner) har särskilt under de två sista decennierna nya arbetsuppgifter framkommit, vilka krävt en förskollärares tjänster. Härvid kan först och främst nämnas vård och fostran av barn med olika slags handikapp men även andra arbetsuppgifter såsom mottagande av hospitanter, praktikanter och elever vid förskoleinstitutioner, verksamhet som kommunala konsulenter och inspektriser för halvöppen barnavård etc.

Vidare har de snabba framstegen inom barnpsykologien och den medicinska barnavårdens olika grenar, ej minst inom barnpsykiatrien, successivt ställt allt större krav på kunskaper hos de verksamma förskollärarna.

Den nyss skisserade utvecklingen har medfört, att krav framförts på särskild fortbildning utöver den tvåårigа grundutbildningen vid förskoleseminarierna.

Tidigare förslag

I sitt betänkande angående barnkrubbor och sommarkolonier m. m. (SOU 1938: 20) framförde befolkningskommissionen önskemål om ett tredje utbildningsår, förlagt efter några års praktik efter grundutbildningen, för dem som önskade specialisera sig i viss riktning. Något direkt förslag till fortbildningsårets utformning eller någon begäran om anslag till fortbildning lämnades dock inte.

Det första statsanslaget till fortbildning av förskollärare beviljades år 1948, då Sveriges förskollärares riksförbund, som tidigare anordnat korta fortbildningskurser av varierande innehåll, erhöll medel till anordnande av en fortbildningskurs för praktikhandledare vid förskoleseminarierna. Följande år beviljades socialstyrelsen efter förslag av 1946 års kommitté för den halvöppna barnavården statsbidrag till ytterligare en handledarkurs.

I sitt slutbetänkande (SOU 1951: 15) uttalade nämnda kommitté, att tanken på ett tredje utbildningsår i längden knappast kunde avvisas. I dåvarande läge med dess utpräglade brist på barnträdgårdslärarinnor ansåg kommittén det dock inte vara möjligt att realisera en dylik kompletterande utbildning. I stället föreslogs fortbildningskurser om 3 månader dels

för utbildning till daghemsföreståndarinnor (för redan verksamma föreståndarinnor föreslogs kompletteringskurser om en månad) och dels för praktikhandledare vid seminarierna. Deltagandet i de föreslagna kurserna borde bli kostnadsfritt och såväl resor som uppehälle betalas — i likhet med vad som skett vid liknande av staten anordnade utbildningskurser — av statsmedel. Kommitténs förslag ledde emellertid inte till några åtgärder från statsmakternas sida. På förslag av socialstyrelsen ställde emellertid 1954 års riksdag medel till förfogande för anordnande av en fortbildningskurs, gemensam för förskoleseminariernas lärare och kommunala konsulenter för halvöppen barnavård. Ett femtiotal personer deltog i kursen.

Sedan 1958 och 1959 års riksdagar beviljat tillhopa 50 000 kronor för anordnande av en specialkurs för förskollärare vid institutioner för handikappade barn, ägde en dylik kurs rum under tiden 19 maj—5 juni 1959 med ett tjugotal deltagare. För budgetåret 1960/61 har 25 000 kronor beviljats till en ny sådan kurs.

Socialstyrelsens PM

I sin promemoria anför socialstyrelsen, att utbildningsmålet för undervisningen vid förskoleseminarierna endast bör vara att utbilda förskollärare, som är kompetenta att handha barn i åldern 2—7 år i normalinstitutioner. För övriga arbetsuppgifter bör krävas specialutbildning utöver den tvåårige grundutbildningen; under åtskilliga år framåt måste emellertid dispens härifrån kunna beviljas.

Styrelsen föreslår inrättande *dels* av ett framtida statligt *specialläraraseminarium* för förskollärare med olika slags specialuppgifter och *dels* av likaledes statliga, försöksvis anordnade *specialkurser* av olika slag, innan nyssnämnda seminarium kan träda i verksamhet.

I fråga om behovet av fortbildningskurser för förskollärare redovisas i styrelsens framställning resultatet av en år 1956 företagen enkät.

Av redovisningen framgår, att av 922 förskollärare avgivits tillhopa 1 794 anmälningar till en eller flera kurser. Av svaren avsåg 22 % kurs rörande mottagande av elever, hospitanter och praktikanter (ej seminarieelever) i praktik, 16 % kurs för verksamhet bland handikappade förskolebarn, 15 % som daghemsföreståndarinna, 14 % som sysselsättningsteurapeut bland förskolebarn på sjukhus, 9 % rörande meddelande av teoretisk undervisning åt seminarieelever, 8 % som avdelningslärare vid eftermiddagshem, 8 % som praktikhandledare vid förskoleseminarier, 7 % som kommunal konsulent för halvöppen barnavård etc.

Till de olika kurserna rörande handikappade barn inkom tillhopa 384 anmälningar från 284 förskollärare. Av svaren avsåg 27 % kurs för verksamhet bland psykiskt efterblivna barn, 26 % bland barn med talrubb-

ningar, 21 % bland spastiska barn, 20 % bland hörselskadade barn och 6 % kurs för verksamhet bland blinda barn.

Styrelsen uttalar som sin uppfattning, att i framtiden kurser för förskollärare, som önskar *specialutbildning för vård och fostran av handikappade små barn,* måste anordnas årligen. Så snart det föreslagna specialseminariet kommit till stånd bör dessa kurser omfatta minst 3 månader och vara specialiserade för olika typer av handikapp. Till dess bör 16- resp. 4-veckorskurser anordnas.

Beträffande *fortbildningskurserna* konstaterar styrelsen, att styrelsen med början i sin anslagsframställning för budgetåret 1950/51 så gott som årligen förgäves begärt anslag för en kurs för *daghemsföreståndarinnor.* Styrelsen vidhåller sin uppfattning att dylika kurser är i hög grad önskvärda och föreslår, att 4-veckorskurser organiseras för blivande eller redan i tjänst varande daghemsföreståndarinnor.

Då arbetet som *gruppledare i eftermiddags- och fritidshem* kräver kunskaper bl. a. i skolålderns psykologi utöver dem som förskolläraren fått under sin seminarietid föreslås kontinuerliga 4-veckorskurser för förskollärare med dylikt arbete.

Styrelsen erinrar vidare om att framför allt omdaningen av skolväsendet medfört, att ett ständigt större antal elever av allt fler kategorier söker sig till förskoleinstitutionerna, för vilkas personal detta reser nya problem. En år 1954 företagen undersökning utvisade, att ungefär 3/4 av alla huvudmän för institutioner för halvöppen barnavård då mottog elever i institutionerna. Styrelsen påpekar, att sedan denna undersökning företogs, särskilt antalet elever från enhetsskolan ökat, varför det torde vara nödvändigt att ge de förskollärare som tar hand om dessa praktikanter en för sin uppgift lämpad specialutbildning.

Styrelsen konstaterar, att förskoleseminarierna i sin utbildning inte ger kompetens för att *undervisa seminarieelever.* Speciella utbildningskurser avseende att skänka kvalifikationer för dylik kompetens bör därför komma till stånd.

Vad *seminariepersonalen* beträffar framhåller socialstyrelsen, att det är ett önskemål att samtliga förskollärare, som mottar seminarieelever i praktisk undervisning, har någon specialutbildning för denna viktiga uppgift. Ännu saknar åtskilliga av de nuvarande praktikhandledarna sådan specialutbildning. Avgång ur tjänst av handledare, som tidigare deltagit i handledarkurser, samt utvidgning av seminariernas utbildningskapacitet nödvändiggör utökad kursverksamhet för nytillkommande seminariepersonal. Så snart specialseminariet börjar sin verksamhet bör dessa kurser inrättas och omfatta minst 3 månader. Intill dess bör 4-veckorskurser för handledare försöksvis anordnas varje år. Det stora intresset för dylika kurser framgår av att inte mindre än 134 preliminära anmälningar till dem inkom vid den år 1956 företagna enkäten.

Styrelsen framhåller vidare behovet av särskilda kurser för *konsulenter*. Antalet kommunala konsulenter och inspektriser för halvöppen barnavård, som ännu utgör en liten kår, utökas för varje år. 4-veckorskurser föreslås anordnade regelbundet varje år för dylika befattningshavare. Genom den förut omnämnda enkäten inkom 121 preliminära anmälningar till en dylik kurs.

Slutligen framhåller socialstyrelsen behovet av medel till anordnande av korta *konferenser* med förskoleseminariernas personal rörande utbildningen samt med kommunala konsulenter-inspektriser och med institutionernas huvudmän angående aktuella spörsmål rörande den halvöppna barnavården. Styrelsen anordnar sedan flera år dylika konferenser för de förstnämnda grupperna, för vilka emellertid deltagarna varit nödsakade att själva bekosta resor och uppehälle.

Socialstyrelsen konstaterar sammanfattningsvis, att behovet av fortbildning för förskollärare är stort och mångfacetterat. I framtiden bör för förskollärare med specialuppgifter anordnas en 1-årig fortbildningskurs, tillgänglig efter 3 års väl vitsordad praktik och förlagd till ett specialseminarium. För att kunna erbjuda tillfälle till teoretisk och praktisk undervisning för de olika specialgrupperna bör seminariet förläggas till Stockholm. Kurserna bör vara avgiftsfria, varjämte möjlighet till stipendier bör beredas eleverna.

Kostnaderna för det föreslagna specialseminariet beräknas av styrelsen uppgå till genomsnittskostnaden för ett enkelseminarium. Medel erfordras emellertid för anordnande av olika fortbildningskurser m. m. innan specialseminariet träder i verksamhet.

Remissyttranden

Vad i socialstyrelsens PM anförts om seminariernas utbildningsmål och om anordnandet av särskilda fortbildningskurser framdeles vid ett specialseminarium godtas i stort sett av remissorganen. På sina håll har dock yppats tveksamhet. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* finner sålunda, att tvåårig utbildning mer än väl bör förslå för ifrågavarande personal. Någon utökning av utbildningstiden bör därför inte vidtagas, särskilt så länge personalbrist råder. *Länsstyrelsen i Uppsala län* och *Svenska landstingsförbundet* ifrågasätter, om föreståndarinna vid institution är i behov av mer omfattande specialutbildning. *Folkskolinspektören i Uppsala län* är däremot för sin del tveksam, om ettårig specialutbildning är tillräcklig. — *Stockholms stadskollegium* finner, att förslagen om specialutbildning på längre sikt ej kan bedömas. Mot kortvariga fortbildningskurser har kollegiet intet att erinra, då de ger goda och stimulerande impulser för det dagliga arbetet. Men kurser av så kort varaktighet som 4 veckor kan enligt kollegiets mening under inga förhållanden få en så genomgripande effekt, att det vore rimligt att räkna dem som kompetensgivande specialutbild-

ning. När det gäller personal, som skall arbeta bland handikappade barn, vill stadskollegiet ifrågasätta lämpligheten att sammanföra dem till en enda specialkurs. I stället bör man undersöka möjligheterna att förlägga nödig specialutbildning till specialinstitutioner, som ger fackutbildning åt annan kvalificerad personal inom det särskilda vårdområdet. *Skolöverstyrelsen* erinrar, att specialutbildning av förskollärare till förskolor för hörselskadade barn redan ges vid dövlärarseminariet vid Manilla. Överstyrelsen anser ej, att de föreslagna kortare fortbildningskurserna kan ge erforderlig kompetens för den krävande undervisningen av i egentlig mening hörselskadade småbarn. — *Medicinalstyrelsen* anser den föreslagna specialutbildningen väl lång i jämförelse med särskollärarnas. Enterminskurser torde åtminstone tills vidare vara tillfyllest. — *Socialpedagogiska seminariets styrelse* yttrar, att fortbildningskurser erfordras också för förskollärare som önskar kvarstå i det ordinarie arbetet bland s. k. normalbarn. Nämnda styrelse jämte *skolöverstyrelsen* anför vidare, att vid det blivande specialseminariet bör anordnas ordinarie utbildningskurser jämsides med fortbildningskurserna. Det är nämligen väsentligt, att de lärare som skall undervisa vid specialseminariet ej helt förlorar känningen med det som rör sig på det grundläggande utbildningsområdet. Det blir med en sådan uppläggning också möjligt att tidvis övergå helt till ordinarie utbildning, om behovet av specialutbildning tillfälligt skulle visa sig mättat.

Utredningen

Utredningen ansluter sig till vad socialstyrelsen i sin promemoria anfört om att utbildningsmålet för den tvåårige seminarieutbildningen skall vara att ge kompetens att handha en grupp barn i åldern 2—7 år i normalinstitutioner. För övriga arbetsuppgifter bör allt efter arbetets art i regel krävas någon form av specialutbildning utöver grundutbildningen. Vi delar också socialstyrelsens uppfattning, att man under ganska lång tid framåt måste medge undantag från kravet på specialutbildning.

I socialstyrelsens promemoria har behovet av fortbildning för förskollärarna kartlagts. Det framgår att detta behov är stort och mångskiftande. Inte mindre än 30 % av inkomna preliminära anmälningar avser kurser för verksamhet bland handikappade barn inklusive barn på sjukhus. Det är utomordentligt viktigt, att barn med olika slags handikapp, särskilt psykiskt särpräglade barn, så tidigt som möjligt tas om hand av väl kvalificerade, för uppgiften väl lämpade och intresserade lärare. Härigenom underlättas möjligheterna att i större eller mindre grad inhämta eftersläpningen i personlighetsutveckling gentemot de normala barnen. Behovet av dylik specialutbildning torde numera vara ännu större än vid tidpunkten för socialstyrelsens enkät.

Övriga grupper, för vilka specialutbildning torde vara erforderlig, är föreståndarinnor för daghem och eftermiddagshem, praktikföreståndare, handledare för seminarie- och barnsköterskeelever m. m., förskollärare i institutioner som mottar praktikanter av andra slag samt kommunala konsulenter och inspektriser.

För att genomgång av specialutbildning skall kunna uppställas som kompetenskrav torde som regel böra krävas kurser om minst 16 veckor, d. v. s. en termin. För praktikföreståndarna torde med hänsyn till att dessa skall vara kompetenta att undervisa seminarieelever dock böra krävas två terminers vidareutbildning. Å andra sidan torde det för förskollärare vid institutioner, som mottar praktikanter av andra slag än seminarie- och barnsköterskeelever, dock vara tillräckligt med något kortare kurser än 16 veckor.

Utöver de kurser, som främst syftar till att bibringa förskollärare kompetens för olika specialuppgifter, föreligger behov av kompletteringskurser för ofullständigt utbildad personal. Till denna kategori kan främst räknas barnsköterskor med långvarig, väl vitsordad tjänstgöring inom förskoleinstitutioner men även en del förskollärare med utländsk, huvudsakligen tysk utbildning. Vad utbildningens längd beträffar torde för barnsköterskorna böra krävas ett års komplettering medan det för de utländska förskollärarna i allmänhet synes böra räcka med enterminskurser. Då en stor del av dessa barnsköterskor och utländska förskollärare redan uppehåller tjänst som förskollärare medför deras fortbildning ej att det totala antalet förskollärare ökas (se kap. 2).

Vidare bör anordnas kortvariga fortbildningskurser för olika kategorier förskollärare. Sådana kurser kan — även om de ej ger särskild kompetens — dock skänka deltagarna goda och stimulerande impulser för det dagliga arbetet. Genom dylika kurser får också personalen vid institutionerna tillfälle att följa utvecklingen inom sitt yrkesområde och ta del av nya rön.

Enligt vår uppfattning bör all special- och fortbildningsverksamhet koncentreras till en enda läroanstalt, ett specialseminarium, varigenom verksamheten kan ernå den erforderliga stadgan och koncentrationen. Vi föreslår, att principbeslut fattas om inrättande av ett sådant seminarium. Detta specialseminarium bör organisatoriskt anknytas till något förskoleseminarium (dubbelseminarium). Härigenom kan lokaler och personal bättre utnyttjas. Vissa delar av undervisningen kan vara gemensam för de ordinarie kurserna och specialkurserna. Under de perioder, då behovet av fortbildning tillfälligt skulle visa sig vara tillgodosett, blir det möjligt att utan större svårigheter utöka den ordinarie utbildningsverksamheten vid seminariet.

Den omedelbara ledningen av kursverksamheten vid specialseminariet torde med hänsyn till omfattningen av denna verksamhet och dess delvis

speciella karaktär ej rimligen kunna helt åläggas rektorn för det förskoleseminarium, till vilket specialseminariet är anslutet. Det är emellertid nödvändigt att denna uppgift anförtros åt en person med framstående kompetens. Vid det dubbelseminarium, till vilket specialseminariet är anknutet, bör — utöver befattningen som rektor — inrättas ytterligare en tjänst, vars innehavare bör under rektorn dels utöva den direkta ledningen av all särskild kursverksamhet vid läroanstalten och dels svara för den del av den ordinarie undervisningen i psykologi och pedagogik, som med hänsyn till timantalet ej kan ombesörjas av rektorn.

Vi anser oss inte böra dra upp några bestämda riktlinjer för hur utbildningen skall utformas för de olika grupper av förskollärare, som skall mottas på specialseminariet. Vad beträffar de förskollärare, som skall ägna sig åt vård och fostran av handikappade barn, torde emellertid en stor del av specialutbildningen lämpligen böra äga rum i anslutning till de institutioner, som ger fackutbildning åt annan kvalificerad personal inom respektive vårdområde. Med hänsyn till dels att olika former av handikapp ofta är representerade på samma institution och dels att varje lärare som handhar defekta barn bör äga kännedom om andra defekter hos barn än dem som hör till hans eller hennes specialområde, synes en viss del av specialutbildningen böra vara gemensam för alla de förskollärare som skall tjänstgöra bland handikappade barn. Därest ett seminarium för specialärare med verksamhet bland handikappade barn, varom motion (I: 176) väckts vid 1960 års riksdag, skulle komma att inrättas, torde det böra övervägas om ej en del av förskollärarnas specialutbildning av detta slag kan förläggas till ett sådant seminarium.

Det torde få ankomma på tillsynsmyndigheten att besluta om antalet kurser samt fastställa kurs- och timplaner.

Med hänsyn till att det i Stockholm torde finnas de bästa möjligheterna att erhålla den erforderliga teoretiska och praktiska undervisningen för alla de kategorier som berörts i detta kapitel, bör specialseminariet förläggas dit. Stockholm torde också bli placeringsorten för ett eventuellt seminarium för lärare bland handikappade barn.

Vi föreslår, att specialseminariet tills vidare provisoriskt anknytes till Socialpedagogiska seminariet, vilken läroanstalt redan har erfarenhet av fortbildningskurser. Verksamheten vid specialseminariet bör med hänsyn till den akuta bristen på förskollärare lämpligen börja med en kompletteringskurs för barnsköterskor med långvarig, väl vitsordad tjänstgöring i förskoleinstitutioner. Ledningen för Socialpedagogiska seminariet har efter framställning från Stockholms stads barnavårdsnämnd förklarat sig villig att anordna en ettårig sådan kompletteringskurs, omfattande 25—30 elever, under förutsättning att seminariet inte behöver vidkännas några kostnader härför. Ur praktisk synpunkt är det möjligt att påbörja kursen redan fr. o. m. vårterminen 1961.

I annat sammanhang har vi föreslagit, att ett nytt statligt förskoleseminarium i Stockholm inrättas som ersättning för de nu befintliga två seminarierna. Sedan detta seminarium påbörjat sin verksamhet bör specialseminariet permanent förläggas till denna läroanstalt, varvid seminariets organisation samtidigt bör fastställas.

Det är inte möjligt att nu mera exakt beräkna kostnaderna för det föreslagna specialseminariet, eftersom dessa blir beroende av arten och omfattningen av de kurser som förlägges dit. Kurser för förskollärare vid institutioner för handikappade barn och andra specialkurser, vid vilka den teoretiska undervisningen i stor utsträckning ombesörjes av högt kvalificerade specialister av skilda slag, måste rimligen bli dyrare än en kompletteringskurs för ofullständigt utbildad personal. Kostnaderna för den förut nämnda ett-åriga fortbildningskursen, som omfattar 23 veckors teoretisk undervisning och 12 veckors praktisk utbildning, har beräknats till ca 40 000 kronor. Med utgångspunkt härifrån och under hänsynstagande till önskvärda arvodesjusteringar torde de årliga driftskostnaderna för ett specialseminarium kunna uppskattas till i genomsnitt ca 100 000 kronor.

Det bör ankomma på tillsynsmyndigheten att i samband med sina årliga petitaframställningar — sedan den fastställt vilka kurser, som bör förekomma — ange det aktuella anslagsbehovet för specialseminariets verksamhet.

KAPITEL 9

Den statliga tillsynen över förskoleseminarierna m. m.

Tidigare diskussion

Trots att utbildning av pedagogisk personal för institutioner för halvöppen barnavård ägt rum i vårt land sedan början av 1900-talet, dröjde det ända till 1945, innan förskoleseminarierna ställdes under statlig tillsyn. Nämnda år beslöt riksdagen — i samband med att seminarierna för första gången beviljades statsunderstöd — på förslag av Kungl. Maj:t, att socialstyrelsen skulle fungera som tillsynsmyndighet för förskoleseminarierna.

De första framställningarna om statlig inspektion av seminarierna gjordes i början av 1930-talet av bl. a. Svenska Fröbelförbundet. Några närmare uttalanden om vilken statlig myndighet som skulle fungera som tillsynsmyndighet gjordes emellertid först av *befolkningskommissionen,* som i sitt betänkande angående barnkrubbor och sommarkolonier m. m. (SOU 1938: 20) föreslog, att inspektionen borde utövas av skolöverstyrelsen.

Sedan 1943 års riksdag bifallit en av Kungl. Maj:t efter förslag av 1941 års befolkningsutredning (SOU 1943: 9) framlagd proposition om statsbidrag till anordnande av kompletteringskurser för ofullständigt utbildad personal vid förskoleinstitutionerna förordnade Kungl. Maj:t, att anstalt för halvöppen barnavård — för att komma i åtnjutande av statsbidrag — skulle stå under tillsyn av socialstyrelsen, åt vilken myndighet samtidigt uppdrogs att handha statsbidragsverksamheten, och — i den mån vid anstalten förekomme lekskoleverksamhet — i pedagogiskt hänseende av skolöverstyrelsen.

Skolöverstyrelsen, i vars stat för budgetåret 1944/45 upptogs medel för avlönande av en inspektris för halvöppen barnavård, hemställde emellertid hos Kungl. Maj:t att tills vidare inte behöva tillsätta ifrågavarande inspektrisbefattning. Styrelsen åberopade därvid, att en pedagogiskt utbildad konsulent stod till socialstyrelsens förfogande och att denna konsulent vid sina besök å institutionerna jämväl kunde omhänderha inspektionen av den pedagogiska verksamheten.

I ett i januari 1945 framlagt förslag om statsunderstöd till utbildningen av personal vid institutioner inom den halvöppna barnavården uttalade *1941 års befolkningsutredning* som sin principiella uppfattning, att tillsynen över förskoleseminarierna borde uppdragas åt skolöverstyrelsen, i all synnerhet om dessa seminarier måhända på längre sikt kunde komma att in-

ordnas i det allmänna seminarieväsendet, som stod under skolöverstyrelsens tillsyn. Utredningen ansåg emellertid, att om skolöverstyrelsens nyss redovisade framställning i fråga om inspektionen av den pedagogiska verksamheten vid institutionerna skulle vinna bifall, tillsynen över seminarierna tills vidare borde utövas av socialstyrelsen.

I sitt yttrande över befolkningsutredningens nyssnämnda förslag anförde *socialstyrelsen,* att handhavandet av den statliga tillsynen över seminarieverksamheten syntes böra anförtros åt styrelsen, bl. a. med hänsyn till att styrelsen var den myndighet, som hade den mest ingående kännedomen om det allmänna läget inom den halvöppna barnavården och förutsättningarna för denna vårdforms vidare utveckling. För ändamålet borde styrelsen ha tillgång till en särskild inspektör i arvodesbefattning.

Från *seminariernas sida* hävdades däremot, med instämmande av svenska socialvårdsförbundet, att tillsynen över verksamheten borde anförtros åt skolöverstyrelsen.

I proposition till 1945 års riksdag (nr 214) stannade emellertid Kungl. Maj:t för *socialstyrelsen* som tillsynsmyndighet, vilket förslag bifölls av riksdagen. I samband därmed inrättades en arvodesbefattning inom socialstyrelsen som statens inspektör för förskoleseminarierna. Ifrågavarande befattning indrogs emellertid från och med budgetåret 1950/51, varefter chefen för socialstyrelsens barnavårdsbyrå varit föredragande hos styrelsen i ärenden beträffande såväl halvöppen barnavård i allmänhet som förskoleseminarierna.

1946 års kommitté för den halvöppna barnavården gick i sitt betänkande Daghem och förskolor (SOU 1951: 15) närmare in på frågan om den centrala tillsynsmyndigheten. Enligt kommitténs mening fanns vägande skäl för en lösning av de centrala organisationsfrågorna såväl inom socialstyrelsens som skolöverstyrelsens ram. Kommittén avstod emellertid från att förorda någondera av dessa lösningar utan framlade i stället två alternativa förslag i fråga om den centrala tillsynen, därvid kommittén föreslog att hela förskoleverksamheten inklusive förskoleseminarierna skulle vara inordnad under en och samma tillsynsmyndighet.

Enligt alternativ I skulle socialstyrelsen kvarstå som tillsynsmyndighet, för vilken ordning kommittén ansåg många skäl tala. Det hade visat sig särskilt betydelsefullt för socialstyrelsen att genom »barnstugeverksamheten» komma i omedelbar kontakt även med hem och barn, vilka levde under normala förhållanden, särskilt som styrelsens barnavårdande verksamhet i övrigt rörde barn, vilka på grund av olyckliga familjeomständigheter eller ogynnsamma uppväxtmiljöer måste omhändertagas av samhället. Vidare hade socialstyrelsen hand om undervisningsuppgifter även på andra områden. — Kommittén fann den organisation, som stod till socialstyrelsens förfogande i och för tillsynsuppgifterna, vara för knappt tilltagen och i behov av personalförstärkning.

Enligt kommitténs alternativ II skulle tillsynen över såväl förskoleinstitutionerna som förskoleseminarierna överflyttas till skolöverstyrelsen. Kommittén ansåg — liksom skolkommissionen i sitt principbetänkande (SOU 1948: 27) — ett intimare samarbete mellan förskoleinstitutionerna och det egentliga skolväsendet önskvärt och av största värde för bägge parter. Kommittén framhöll, att förskoleinstitutionerna i en rad andra länder — i motsats till vad som är fallet i Sverige — knutits till skolväsendet. Kommittén ville särskilt framhålla värdet av att den psykologisk-pedagogiska forskningen genom förskolornas samordning med det egentliga skolväsendet skulle vinna större enhetlighet. Vid alternativet med skolöverstyrelsen som central tillsynsmyndighet borde personalen vid socialstyrelsens avdelning för halvöppen barnavård överflyttas till skolöverstyrelsen och där bilda en särskild rotel, benämnd förskoleroteln.

Till kommitténs alternativ I — dvs. med bibehållande av den dittillsvarande ordningen med socialstyrelsen som central tillsynsmyndighet över förskoleinstitutionerna och förskoleseminarierna — anslöt sig *övervägande antalet remissorgan,* däribland socialstyrelsen, medicinalstyrelsen och svenska socialvårdsförbundet. Några remissinstanser i denna grupp reserverade sig dock för skolöverstyrelsen som tillsynsmyndighet över förskoleseminarierna och för en framtida prövning av skilda tillsynsmyndigheter beträffande daghemmen å ena, och lekskolorna å andra sidan medan andra uttalade sig för en prövning av hela förskoleverksamhetens inordning under skolöverstyrelsens ledning, när den fått en mera omfattande och slutgiltig utformning.

Till belysande av de olika synpunkter, som framkom till förmån för alternativ I, må följande återgivas.

Socialstyrelsen erinrade bl. a. om, att den halvöppna barnavården i huvudsak tillkommit som en social hjälpåtgärd. Upprinnelsen till verksamheten utgjorde de s. k. barnkrubborna som hade till uppgift att ge stöd och tillsyn åt barn till »fattiga och förvärvsarbetande mödrar». Utvecklingen hade emellertid lett till att de pedagogiska synpunkterna fått ett stort utrymme i denna rent sociala hjälpform. Utan det pedagogiska inslaget skulle de halvöppna institutionerna lätt ha kunnat utvecklas till en form av rent anstaltsmässigt omhändertagande. Alla former av den halvöppna barnavården måste emellertid ses ur social synpunkt även om vårdmomentet var mindre framträdande i förskolorna än i daghemmen. Huvudsyftet med verksamheten var att bistå mödrarna i deras vård- och uppfostrargärning. De halvöppna institutionerna ingick som ett viktigt led i samhällets barnavårdande verksamhet. Socialvården i allmänhet stod under tillsyn av socialstyrelsen, som över huvud utvecklats till ett centralt organ för samhällets barnavård.

Styrelsen framhöll vidare att man i samband med bedömningen av vilken central myndighet, som skulle ha tillsyn över verksamheten, ej kunde undgå att ta hänsyn till de lokala tillsynsmyndigheterna. Styrelsen ansåg att man inte kunde utesluta den halvöppna barnavården från barnavårdsnämndernas övriga arbetsuppgifter.

Vad beträffar frågan om tillsynen över förskoleseminarierna uttalade styrelsen,

att därest — utöver den erfarenhet socialstyrelsen hade av pedagogisk verksamhet — ytterligare specialkunskap kunde anses erforderlig på detta område, ett sådant behov liksom på andra av socialstyrelsens tillsynsområden kunde bli tillgodosett genom samråd med skolöverstyrelsen.

För alternativ II — dvs. att tillsynen av förskoleinstitutionerna och förskoleseminarierna överflyttades till skolöverstyrelsen — uttalade sig bl. a. *skolöverstyrelsen.*

Efter att ha summerat de olika skäl som talade för vardera av de båda alternativen fann skolöverstyrelsen övervägande skäl tala för att såväl institutionerna som förskoleseminarierna borde anslutas till överstyrelsen som central tillsynsmyndighet. Bl. a. framhölls att ett vidgat samarbete mellan förskolor och de egenliga skolorna lättast kunde åstadkommas, om institutioner för förskolefostran organisatoriskt anslöts till skolväsendet. Om statsmakterna likväl skulle föredraga en lösning efter alternativ I borde dock förskoleseminarierna och de förskolor, som ej var samorganiserade med institutioner av annat slag, överflyttas till skolöverstyrelsen. Överstyrelsen ville betona förskoleseminariernas ställning av institutioner av klart pedagogisk karaktär, vilka organisatoriskt borde anknytas till övrig lärarutbildningsverksamhet.

Förskoleseminariet i Luleå erinrade om att skolöverstyrelsesakkunniga i sitt förslag (SOU 1951: 29) om överstyrelsens organisation förordat överflyttande av såväl förskoleseminarierna som institutionerna till överstyrelsen.

Från *andra förskoleseminariers* sida betonades förskoleseminariernas inordnande under skolöverstyrelsen som en naturlig åtgärd. Man hänvisade till skolkommissionens förslag om en förskolelinje vid åtminstone en av lärarhögskolorna samt betecknade det i övrigt som olyckligt, om utbildningen av förskollärare alltfort isolerades från lärarutbildningen i övrigt.

Möjligheterna till en *uppdelning av tillsynsfunktionerna* berördes — förutom av skolöverstyrelsen — även i yttranden från några remissinstanser, vilka eljest i stort sett anslöt sig till alternativ I. Av de remissorgan som hörde till denna grupp uttalade sig några för att tillsynen över enbart förskoleseminarierna skulle överflyttas till skolöverstyrelsen medan andra förordade, att därutöver även lekskolorna lades under skolöverstyrelsen medan daghemmen alltjämt sorterade under socialstyrelsen.

I en till 1952 års riksdag på grundval av skolöverstyrelsesakkunnigas betänkande framlagd *proposition* (nr 149) *angående omorganisation av skolöverstyrelsen m. m.* föreslogs, att den centrala tillsynen åtminstone tills vidare borde kvarligga hos socialstyrelsen. Till stöd härför åberopade dåvarande *chefen för ecklesiastikdepartementet* — efter att ha avvisat tanken på en uppdelning av tillsynen över daghem respektive lekskolor å olika ämbetsverk — den halvöppna barnavårdens starka sociala betoning och skolöverstyrelsens krävande arbete i anledning av omdaningen av vårt skolväsen. Ecklesiastikministern förklarade sig utgå från att i pedagogiska frågor erforderligt samarbete ägde rum mellan socialstyrelsen och skol-

överstyrelsen. Statsutskottet anslöt sig i sitt utlåtande (nr 174) till föredragande departementschefens uppfattning i tillsynsfrågan, men förklarade i anledning av väckta motioner i ämnet förutsätta, att tillsynsfrågan skulle komma att upptagas till allsidig prövning vid behandlingen av det förslag, som framlagts av 1946 års kommitté för den halvöppna barnavården. Utskottets uttalande biträddes av riksdagen.

I bil. 7 till *statsverksproposition år 1953* uttalade dåvarande *chefen för socialdepartementet,* att han vid prövning av tillsynsfrågan ej funnit anledning att frångå den i den nyss refererade propositionen tillkännagivna meningen, att den centrala tillsynen tills vidare borde kvarligga hos socialstyrelsen. I konsekvens härmed borde den lokala tillsynen tills vidare utövas av barnavårdsnämnderna.

Socialstyrelsens PM

I sin i mars 1957 överlämnade promemoria konstaterar socialstyrelsen, att det enligt styrelsens mening nu mindre än tidigare synes föreligga några skäl att flytta tillsynen över förskoleseminarierna till annan myndighet.

Styrelsen fortsätter:

Tillsynen över daghem, lekskolor och eftermiddagshem åvilar socialstyrelsen, och seminariernas hela verksamhet är intimt förknippad med dessa institutioner. Utbyggnaden av hela den halvöppna barnavården är sålunda helt beroende av utbildnings- och fortbildningsmöjligheterna vid förskoleseminarierna och vice versa. Styrelsen har numera ett decenniums erfarenhet som central tillsynsmyndighet över såväl institutioner som seminarier.

Socialstyrelsen understryker vidare att avdelningen för halvöppen barnavård behöver ökad personal för att kunna fylla sina uppgifter. Styrelsen, som erinrar om att vid skolöverstyrelsen inrättats två befattningar i lönegrad Ae 26 för skolpsykologer, föreslår, att en befattning i samma lönegrad inrättas för en småbarnspsykolog, anknuten till avdelningen för halvöppen barnavård. Innehavaren av befattningen i fråga skall dels utföra viss psykologisk-pedagogisk forskning inom den halvöppna barnavården och dels vara statens inspektör för förskoleseminarierna.

Remissyttranden

Vid remissbehandlingen av socialstyrelsens promemoria har det visat sig att flertalet remissorgan har en annan uppfattning än socialstyrelsen i frågan om vilken myndighet som skall fungera som tillsynsmyndighet för förskoleseminarierna. Sålunda föreslår bl. a. *länsstyrelsen i Norrbottens län, stadskollegiet i Hälsingborg,* med instämmande av stadsfullmäktige i staden, *nämnden för Fröbelinstitutet, styrelserna för förskoleseminariet i Luleå, Socialpedagogiska seminariet* och *Göteborgs förskolseminarium, Sveriges förskollärares riksförbund* och *Förskoleseminariernas lärarsällskap,* att tillsynen över seminarierna överflyttas på skolöverstyrelsen. Motive-

ringen härför är förskoleseminariernas karaktär av lärarutbildningsanstalter. I yttranden från dessa remissinstanser hävdas också, att skolöverstyrelsen bör utöva tillsynen jämväl över förskoleinstitutionerna, daghemmen inräknade. Sistnämnda förslag motiveras med att den pedagogiska synpunkten på förskoleinstitutionernas verksamhet alltmer kommit att dominera över den historiskt betingade socialvårdsaspekten och att dessa institutioner numera kan anses utgöra en del av vårt undervisningsväsen. I vissa yttranden poängteras särskilt, att daghemmen inte intar någon särställning i detta hänseende. För barn under skolåldern är all vård samtidigt att betrakta som fostran, varför också i daghemmen verksamhetens pedagogiska innehåll är det väsentliga. Styrelsen för Luleå förskoleseminarium anför vidare bl. a., att en överflyttning till skolöverstyrelsen så småningom också skall tillgodose önskemålet om en enhetlig bedömning av till undervisningsväsendet hörande anslags- och lönefrågor m. m.

Barnavårdsnämnden i Göteborg, vars yttrande *stadsfullmäktige i staden* åberopar, föreslår skolöverstyrelsen som tillsynsmyndighet för förskoleseminarierna men synes förutsätta, att tillsynen över institutionerna skall kvarligga hos socialstyrelsen. Barnavårdsnämnden uttalar, att det förhållandet att de institutioner, vid vilka förskollärarna anställes, står under tillsyn av socialstyrelsen inte utgör tillräckligt skäl för att socialstyrelsen jämväl skall ha tillsynen över förskollärarutbildningen.

Styrelsen för Södra KFUK:s pedagogiska institut anser, att både socialstyrelsen och skolöverstyrelsen är tänkbara som tillsynsmyndighet men att det väsentliga är, att samma myndighet har tillsyn över såväl seminarierna som institutionerna inom den halvöppna barnavården.

Skolöverstyrelsen vill fästa uppmärksamheten på att frågan om den centrala tillsynen inte kan skiljas från sitt samband med den regionala och lokala tillsynen av institutionerna. Ett sammanförande på ett eller annat sätt av ledningen och tillsynen över förskoleväsendet och skolväsendet — lokalt, regionalt och centralt — måste övervägas. Efter förstärkningen av skolväsendets regionala och lokala ledning fr. o. m. den 1 juli 1958, ökas väsentligt förutsättningarna för en omorganisation på detta område. Överstyrelsen förordar därför, att institutionernas administrativa ställning omprövas, så snart ifrågavarande omorganisation av skolväsendets lokala och regionala ledning stabiliserats.

Förslaget om att socialstyrelsen skall vara tillsynsmyndighet tillstyrkes av *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* — i motsats till stadsfullmäktige och barnavårdsnämnden i Göteborg — samt *medicinalstyrelsen, Stockholms stadskollegium, Svenska socialvårdsförbundet* och *barnavårdsnämnden i Örebro.* Nämnden i Örebro finner det självklart, att tillsynen över daghemmen bör åvila socialstyrelsen och då någon åtskillnad ej bör göras mellan dessa och andra institutioner inom den halvöppna barnavården bör socialstyrelsen bli tillsynsmyndighet även för seminarierna. Det avgörande

för valet bör nämligen, fortsätter nämnden, vara att tillsynsmyndigheten är densamma för såväl seminarierna som för de institutioner, där de färdiga eleverna vinner anställning. Endast därigenom torde det bli möjligt, att ernå en effektiv inriktning av utbildningen på de uppgifter den är satt att tillgodose och att vidmakthålla den ömsesidigt stimulerande växelverkan mellan läroanstalter och institutioner.

Behovet att förstärka tillsynsmyndighetens personal vitsordas i yttranden av *skolöverstyrelsen, tre seminariestyrelser, Sveriges förskollärares riksförbund* samt *Förskoleseminariernas lärarsällskap,* vilka remissinstanser dock ställer sig skeptiska till tanken att inspektionsgöromålen skulle förenas med småbarnspsykologisk forskning. I ett par yttranden ifrågasättes principiellt lämpligheten att bedriva vetenskaplig forskning vid ämbetsverk utanför universitetssammanhang.

Utredningen

Vid remissbehandlingen av socialstyrelsens promemoria har i flertalet yttranden förordats, att den centrala ledningen och tillsynen över förskoleseminarierna överflyttas till skolöverstyrelsen. Som motivering härför har åberopats seminariernas karaktär av lärarutbildningsanstalter. Vi ansluter oss till denna uppfattning. Den omständigheten att seminarierna utbildar lärare för ett visst åldersstadium kan enligt vårt förmenande ej längre motivera att tillsynen över dessa anstalter skall kvarligga hos socialstyrelsen. I detta sammanhang vill vi erinra om att 1960 års riksdag beslutat, att skolöverstyrelsen, som f. n. har huvudparten av utbildningen av lärare på det husliga området inom sitt verksamhetsområde, skall bli tillsynsmyndighet över all dylik utbildning, sålunda även utbildningen av barnavårdslärare. Våra förslag i frågan om samordning av förskollärarutbildningen med annan statlig lärarutbildningsverksamhet förutsätter f. ö., att tillsynen över utbildningen av förskollärare överflyttas till skolöverstyrelsen.

Så gott som samtliga de remissinstanser, som uttalat sig för skolöverstyrelsen som tillsynsmyndighet över förskoleseminarierna, har jämväl föreslagit överflyttning av förskoleinstitutionerna till överstyrelsen. Därvid har åberopats att även den verksamhet som bedrivs inom dessa institutioner främst är av pedagogisk art. Vidare har såväl remissorgan inom denna grupp som sådana, som vill att tillsynen över institutionerna skall kvarligga hos socialstyrelsen, hävdat, att tillsynsmyndigheten bör vara densamma för institutionerna som för seminarierna.

Vi vill erinra om att det ej alltid är regel, att samma myndighet utövar tillsyn över såväl lärarutbildningsanstalterna som de institutioner, där eleverna får sin praktiska utbildning och där de efter utexaminering vinner anställning. Sålunda är skolöverstyrelsen tillsynsmyndighet över seminarierna för huslig utbildning, vid vilka utbildning av barnavårdslärare äger rum, medan överstyrelsen för yrkesutbildning har tillsynen över barnsköterske-

utbildningen. Den praktiska utbildningen av eleverna av dessa kategorier är emellertid i likhet med vad som gäller eleverna vid förskoleseminarierna huvudsakligen förlagd till institutioner, som står under tillsyn av socialstyrelsen. Efter avlagd examen torde de ofta få sin verksamhet förlagd till institutioner under sistnämnda myndighets överinseende. Ehuru det enligt vår uppfattning ej är absolut nödvändigt, att samma myndighet har tillsyn över såväl förskoleseminarierna som institutionerna anser vi emellertid — i likhet med en nästan enhällig opinion bland remissorganen — att en sådan ordning är önskvärd.

Vid en överflyttning av den centrala tillsynen över förskoleinstitutionerna till skolöverstyrelsen synes det oss naturligt, att de på det lokala planet i organisatoriskt hänseende inordnas under vederbörande skolstyrelse, varigenom ett närmare samarbete mellan förskola och skola skulle kunna etableras. Varje kommun bör emellertid liksom nu ha full frihet att låta institutionerna sortera under den lokala myndighet, som den anser lämpligast. F. n. sorterar förskoleverksamheten i en del kommuner under annan myndighet än barnavårdsnämnden, i några fall under skolstyrelsen och i andra fall under ett särskilt för ändamålet bildat kommunalt organ.

Slutligen önskar vi understryka, att den centrala tillsynen över såväl seminarierna som förskoleverksamheten i övrigt behöver personellt förstärkas. En sådan förstärkning är emellertid nödvändig oberoende av hur den statliga tillsynen anordnas.

Vi föreslår alltså, att skolöverstyrelsen blir tillsynsmyndighet för såväl förskoleseminarierna som daghem, lekskolor och eftermiddagshem. Vi förutsätter, att i frågor, där de barnavårdande synpunkterna är särskilt framträdande, samråd sker med socialstyrelsen. Liksom hittills bör kommunerna fritt få bestämma hur den lokala ledningen av institutionerna skall ordnas.

KAPITEL 10

Kostnadsberäkningar

Allmänt

De årliga utgifterna för utbildning av förskollärare uppgår f. n. till ca 950 000 kronor. Därvid är att märka dels att seminariernas standard i några fall är så låg, att den måste förbättras oavsett frågan om förstatligande och dels att flera seminarier har dolda kostnader som ej ingår i seminariets stat utan belastar huvudmannen i annan ordning. Utgifterna för Örebro förskoleseminarium, som har god standard och vars verksamhet är fristående, uppgår för innevarande år till ca 145 000 kronor.

Staten svarar endast för något över hälften av huvudmännens kostnader för utbildningen eller 510 000 kronor. Ett genomförande i full utsträckning av våra förslag beräknas öka de totala utgifterna för ifrågavarande utbildning till 1 817 000 kronor. Då vi föreslår, att förskoleseminarierna förstatligas, innebär detta, att statens kostnader kommer att uppgå till samma belopp. Av beloppet avser ca 1 200 000 kronor kostnader för en organisation av nuvarande omfattning medan resten hänför sig till utökningen av seminarieorganisationen.

Bortsett från kostnader för höjning av kapaciteten för utbildning av förskollärare ingår i kostnadsökningen utgifter för en kraftig uppräkning av handledararvodena och för en standardförbättring i övrigt, innebärande ett närmande till vad som nu gäller vid annan liknande, statlig lärarutbildning.

I jämförelse med det nu utgående statliga stödet till seminariernas verksamhet uppgår de av våra förslag föranledda merkostnaderna till 1 307 000 kronor. Då principbeslut fattats om successivt avskaffande av de hittillsvarande terminsavgifterna med början fr. o. m. läsåret 1960/61 för eleverna i första årskursen och om kompensation till seminarierna härför, bör emellertid — för att jämförelsen skall bli rättvis — nyssnämnda belopp minskas med det för andra årskursen beräknade beloppet eller 57 000 kronor. Den faktiska merkostnaden blir då 1 250 000 kronor. Härvid har hänsyn ej tagits till de besparingar, som kan uppnås vid en samordning med annan statlig lärarutbildning.

Vi har i huvudsak utgått från dubbelseminarier — fristående eller kombinerade med annan lärarutbildningsanstalt — som den normala organisationsformen för utbildning av förskollärare. Motiveringen härför är dels att det är möjligt att uppnå större delen av den erforderliga utökningen av examinationskapaciteten genom ombildning av enkelseminarier till dubbel-

seminarier och dels att driftskostnaderna för ett dubbelseminarium är lägre än för två enkelseminarier. Med den ovan nämnda kostnaden för ett enkelseminarium av god standard skulle kostnaden för 13 enkelseminarier uppgå till i det närmaste 1 900 000 kronor. I detta belopp ingår ej några kostnader för höjda handledararvoden.

Då det ännu inte är möjligt att närmare angiva i vilken utsträckning det kan visa sig möjligt att samordna utbildningen av förskollärare med annan statlig lärarutbildning i gemensamma lärarutbildningsanstalter, har vi i våra beräkningar utgått från genomsnittskostnaden för ett seminarium med en resp. två avdelningar i ortsgrupp 4.

Engångskostnader

I samband med den utökning av utbildningen som vi föreslår måste nya inventarier i viss omfattning anskaffas. Då det nuvarande inventariebeståndet i många fall är otillräckligt och i mindre gott skick erfordras vidare viss komplettering av detsamma. Då kostnaderna för nyanskaffningen blir beroende av i vilken omfattning befintliga lokaler kan utnyttjas, har vi avstått från att göra några beräkningar av engångskostnaderna härför. Med hänsyn till det relativt begränsade lokalbehovet för den ifrågavarande utbildningen, torde det ej bli fråga om några mera väsentliga kostnader.

I den mån nybyggnader erfordras uppkommer engångskostnader härför. Då dessa kostnader f. n. är omöjliga att beräkna, har vi i stället räknat med en uppskattad hyreskostnad.

Årliga kostnader

Med ett förstatligande av anstalterna för utbildning av förskollärare följer att staten skall svara för samtliga kostnader för personalens avlöning liksom för samtliga övriga kostnader för seminariernas verksamhet.

Å några orter kommer undervisningen att förläggas till staten tillhöriga fastigheter medan å andra håll, till en början i övervägande flertalet fall, lokaler för seminarierna måste förhyras. Lokalfrågan blir emellertid beroende av i vad mån det kommer att visa sig möjligt att samordna förskollärarutbildningen med annan statlig lärarutbildning i gemensamma läroanstalter. I den mån lokaler förhyres, förutsätter vi, att hyran fastställes för varje särskilt seminarium genom förhandlingar mellan staten och vederbörande lokalupplåtare, som regel kommunen å resp. seminarieort. Av nu anförda skäl har vi i våra kostnadsberäkningar ej försökt göra någon uppskattning av de beräknade hyreskostnaderna för varje seminarium utan i stället i viss anslutning till nuvarande hyreskostnader räknat med ett genomsnittsbelopp för samtliga seminarier. Detta belopp utgör 12 000 kronor för enkelseminarium och 20 000 för dubbelseminarium.

Genom ett förstatligande av verksamheten vid seminarierna kommer personalen vid dessa att inordnas i det statliga lönesystemet. Vi har inte

ansett oss böra lägga fram förslag om inplacering av personalen vid seminarierna i olika lönegrader utan förutsätter, att dylika frågor blir föremål för förhandlingar med vederbörande personalorganisationer. Det har emellertid varit ofrånkomligt att göra en uppskattning av de samlade lönekostnaderna. Vid denna uppskattning har vi som framgår av kap. 6 utgått från de nuvarande lönegradsplaceringarna för rektorn och praktikföreståndarna vid Fröbelinstitutets förskoleseminarium i Norrköping, A 24 resp. A 16. Vi har vidare som genomsnitt för samtliga seminarier utgått från ortsgrupp 4.

Vid beräkningen av de årliga lönekostnaderna har vi för den lönegradsplacerade personalen räknat med lön efter näst lägsta löneklassen i vederbörande lönegrad. Lönekostnaderna har beräknats på de fr. o. m. den 1 juli 1960 gällande lönebeloppen. En beräkning av de årliga kostnaderna för arvoden till timlärare är av naturliga skäl svår att göra. För vissa, för undervisningen särskilt betydelsefulla ämnen har vi räknat med timarvode efter AT 24 samt för övriga ämnen som medeltal utgått från arvode efter AT 14 (teoretiska ämnen) resp. CT 14 (övningsämnen), allt enligt timlärarkungörelsen.

I enlighet med vad som anförts i kap. 6 har vi för utförande av vissa särskilt angivna arbetsuppgifter ej räknat med lönegradsplacerade tjänster utan i stället beräknat olika arvoden härför.

I det följande redovisas dels de samlade årliga kostnaderna för en fullt utbyggd seminarieorganisation, fördelade på genomsnittskostnaden för ett dubbelseminarium, ett enkelseminarium och det föreslagna specialseminariet, dels statens kostnader för seminariernas verksamhet enligt våra förslag i jämförelse med det nuvarande driftbidraget. Med hänsyn till osäkerheten i beräkningarna har i förekommande fall siffrorna avrundats.

A. *Årliga kostnader för en fullt utbyggd seminarieorganisation*

6 dubbelseminarier à 2 parallellavdeln.	= 12 avd.
1 enkelseminarium à 1 avdelning	1 »
	S:a 13 »
1 specialseminarium	

I. Dubbelseminarium.
Avlöningar.

Löner till fast anställda lärare	86 500
Arvoden till timlärare	30 000
Extra arvoden till kval. timlärare	3 000
Arvoden till extra föreläsare	2 250
» » biträdeshjälp å rektorsexp.	15 000
» » bibliotekarie	2 500
» » läkare och sköterska	2 500
» » vaktmästare	2 500
» » handledare	60 000
S:a	204 250
Avrundat	205 000

Omkostnader.

Sjukvård		500
Reseersättningar		500
Bränsle, lyse och vatten		10 000
Övriga expenser		
Städning	6 000	
Undervisningsmateriel och böcker	6 000	
Inventarier	4 000	
Skrivmateriel, papper m. m.	6 000	
Telefon m. m.	2 000	24 000
S:a		35 000

Lokalkostnader.

Hyra	20 000

II. *Enkelseminarium.*

Avlöningar.

Löner till fast anställda lärare	58 000
Arvoden till timlärare	15 000
Extra arvoden till kval. timlärare	1 500
Arvoden till extra föreläsare	1 500
» » biträdeshjälp å rektorsexp.	10 000
» » bibliotekarie	1 500
» » läkare och sköterska	1 500
» » vakmästare	1 500
» » handledare	30 000
S:a	120 500
Avrundat	120 000

Omkostnader.

Sjukvård		500
Reseersättningar		500
Bränsle, lyse och vatten		7 000
Övriga expenser		
Städning	4 000	
Undervisningsmateriel och böcker	4 500	
Inventarier	3 000	
Skrivmateriel, papper m. m.	4 000	
Telefon m. m.	1 500	17 000
S:a		25 000

Lokalkostnader.

Hyra	12 000

III. *Specialseminarium.*

S:a kostnader	100 000

Summa kostnader för en fullt utbyggd organisation. (Hänsyn ej tagen till besparingar vid samordning med annan lärarutbildning.)

Löner och omkostnader

Dubbelseminarier	6 × 240 000 =	1 440 000
Enkelseminarium	1 × 145 000 =	145 000
Specialseminarium	1 × 100 000 =	100 000
		1 685 000

Lokalkostnader

6 × 20 000	=	120 000
1 × 12 000		12 000
		132 000
S:a 1 685 000 + 132 000	=	1 817 000

B. *Statens kostnader för förskollärarutbildningen*

Totala kostnader enl. utredningens förslag		1 817 000
Avgår nuv. statsbidrag	510 000	
ytterl. komp. för terminsavgifter	57 000	567 000
	S:a merkostnader	1 250 000

KAPITEL 11

Sammanfattning

I kap. 1 lämnas vissa uppgifter rörande de nuvarande anstalterna för utbildning av förskollärare, befattningshavare vid anstalterna, seminariernas ekonomiska förhållanden m. m.

I kap. 2 redogöres för behovet av förskollärare. Vi har funnit, att minimibehovet kan uppskattas till 2 280 förskollärare år 1965 och 2 660 år 1970. Med en oförändrad utbildningskapacitet av ca 230 förskollärare om året innebär detta, att den nuvarande bristen på minst 100 förskollärare skulle stiga till ett antal av lägst 350 år 1965 och 670 år 1970. För att senast sistnämnda år uppnå balans mellan behovet av tjänster och tillgången på pedagogiskt utbildad arbetskraft måste den årliga examinationen ökas till 365 förskollärare per år. Vi utgår därvid från att den årliga avgången ej kommer att överstiga 11 % av de inom yrket verksamma.

I kap. 3 behandlas huvudmannaskapet för förskoleseminarierna samt seminarieorganisationen. Vi finner det av följande skäl motiverat att förstatliga förskoleseminarierna: 1) Ifrågavarande utbildning är i princip en statlig uppgift. 2) Utbildningskapaciteten kan ej ökas för att tillgodose det erforderliga utbildningsbehovet utan ett förstatligande av seminarierna. 3) Vid förstatligande av förskollärarutbildningen kan väsentliga fördelar uppnås genom samordning med annan statlig lärarutbildning. Vi föreslår, att redan vid 1961 års riksdag principbeslut fattas om förstatligande av förskoleseminarierna. Kommun eller annan som önskar kvarstå som huvudman bör emellertid under en övergångstid få göra detta under åtnjutande av samma ekonomiska villkor som ett i statlig regi drivet seminarium.

Vi föreslår utarbetande av en stadga för förskoleseminarierna i nära anslutning till stadgorna för övriga statliga seminarier.

I kap. 4 lämnas en närmare redogörelse för hur den erforderliga ökningen av examinationskapaciteten skall kunna åstadkommas. I detta syfte föreslår vi, att tre av de nuvarande enkelseminarierna ombildas till dubbelseminarium samt att ett nytt dubbelseminarium inrättas i södra Sverige.

Våra ståndpunktstaganden i fråga om inträdesålder, teoretisk och praktisk förutbildning etc. redovisas i kap. 5. Vi föreslår inte någon ändring av de nuvarande åldersgränserna men förordar en generösare dispensgivning för överåriga sökande. Ej heller i fråga om kraven på förutbildning anser vi några ändringar av nuvarande inträdesfordringar motiverade. I

detta sammanhang tar vi även upp vissa disciplinära frågor och uttalar därvid, att förskoleseminarierna i likhet med t. ex. folkskoleseminarierna bör ha möjlighet att från undervisningen avstänga olämpliga elever.

Kap. 6 innehåller våra förslag i fråga om personaluppsättningen vid seminarierna m. m. Vid varje utbildningsanstalt för förskollärare bör det — oavsett huruvida utbildningen förlägges till självständiga seminarier eller sammanföres med annan lärarutbildning — liksom nu med något undantag är fallet finnas en fast lärartjänst i de för utbildningen centrala ämnena psykologi och pedagogik. I princip bör lektorskompetens erfordras, men undantag från detta krav bör tills vidare kunna medges. Antalet befattningar som praktikföreståndare bör vara en och en halv vid enkelseminarium och tre vid dubbelseminarium. I övrigt föreslår vi inte några fasta lärartjänster.

Liksom hittills förutsättes en stor del av undervisningen ombesörjas av timlärare. I princip räknar vi med att dessa för sin undervisning skall erhålla arvode enligt timlärarkungörelsen. För att bereda seminarierna möjlighet att anlita utomstående specialister av särskilt hög kompetens bör undantagsvis högre arvode än enligt nämnda kungörelse kunna utgå. Dessutom beräknar vi medel för ett antal extra föreläsningar i valfria ämnen.

För övriga vid seminarierna förekommande arbetsuppgifter, såsom biträdesgöromål å rektorsexpeditionerna, biblioteksgöromål, vaktmästaresysslor m. m. beräknas vissa arvoden. Medel beräknas även för anordnande av förebyggande hälsovård för eleverna.

Vi har funnit det erforderligt att kraftigt öka de nu utgående beloppen för arvodering av praktikhandledare.

Kap. 7 behandlar den praktiska utbildningen vid seminarierna. Då förskoleseminarierna efter ett förstatligande för denna del av utbildningen kommer att bli helt beroende av samverkan med andra föreslår vi, att föreskrifter utfärdas om skyldighet för statsunderstödd institution att lämna den medverkan som krävs för att åstadkomma en ändamålsenligt ordnad övningsundervisning vid seminarierna.

I detta sammanhang diskuterar vi — under hänvisning till föredragande statsrådets uttalande i våra direktiv att ökade statliga insatser för att tillgodose utbildningsbehovet bör inrymmas inom ramen för det samlade stödet till den halvöppna barnavården — frågan om det statliga stödet till institutionerna. Vi kommer emellertid till det resultatet, att någon minskning av detta stöd inte är tänkbart.

I kap. 8 redovisas behovet av fortbildnings- och specialkurser. Vi föreslår, att all kursverksamhet koncentreras till en enda läroanstalt, ett specialseminarium. Detta bör organisatoriskt anknytas till ett förskoleseminarium, varigenom det blir möjligt att utöka den ordinarie utbildningsverksamheten under de perioder, då behovet av vidareutbildning tillfälligt skulle visa sig mättat.

I fråga om den statliga tillsynen över förskoleseminarierna föreslår vi i kap. 9, att tillsynen överflyttas till skolöverstyrelsen med hänsyn till seminariernas karaktär av lärarutbildningsanstalter. Ehuru det enligt vår uppfattning ej är absolut nödvändigt att samma myndighet har tillsyn över såväl seminarierna som institutionerna anser vi en sådan ordning önskvärd. Vi föreslår därför, att även tillsynen över daghemmen, lekskolorna och eftermiddagshemmen överflyttas till skolöverstyrelsen. Vi förutsätter, att kommunerna liksom hittills fritt får bestämma hur den lokala ledningen av institutionerna skall ordnas.

Med ett förstatligande av förskoleseminarierna följer att staten skall svara för samtliga kostnader för seminariernas verksamhet. Ett genomförande i full utsträckning av våra förslag beräknas öka de totala utgifterna för utbildningen och därmed statens kostnader för densamma till ca 1 800 000 kronor.

Särskilda yttranden

Av ledamoten Bergh

I sin diskussion om personalorganisationen vid förskoleseminarierna räknar kommitténs majoritet med att vid enkelseminarium skulle behöva anställas en och en halv praktikföreståndare och vid dubbelseminarium tre. (Kap. 6, sid. 54 o. ff.) De anförda skälen därför är enligt min mening icke övertygande.

Man kan sålunda icke åberopa sig på erfarenheterna från de bägge enkelseminarier, där man nu har dubblerat praktikföreståndartjänsterna, dels emedan vid det ena kontorspersonal saknas och praktikföreståndarna på grund därav anförtros arbetsuppgifter som för lägre kostnad kan överlämnas åt därför utbildad arbetskraft och dels emedan vid det andra seminariet anställandet av en andra praktikföreståndare motiverats bl. a. med att detta seminarium även utbildar andra än blivande förskollärare. I detta sammanhang bör också framhållas, att kommittén räknat med en avsevärd förstärkning av anslaget till kontorspersonal.

Förslaget om en utökning av antalet praktikföreståndartjänster motiveras vidare och framförallt med att vid en tillämpning av den t. v. gällande timplanen skulle i enkelseminarium 13—14 och vid dubbelseminarium 20—25 veckotimmar teoretisk undervisning kunna bestridas av sådana lärare. Med en också enligt min mening lämpligt tillmätt undervisningsskyldighet för var och en av 8—9 veckotimmar skulle man mot bakgrunden av detta antagande komma till resp. en och en halv och tre praktikföreståndare. Mot detta resonemang synes till en början kunna anmärkas, att teoriundervisningen för en praktikföreståndare utgör en ringa del av den totala arbetsuppgiften, medan planläggningen, övervakningen och ledningen av elevpraktiken utgör den största delen. En hållbar motivering borde följaktligen ha visat, att det för den väsentliga och mest tidskrävande delen av arbetet behövs mer än en praktikföreståndare. Så har icke skett. Min avvikande uppfattning om angelägenheten att anställa en och halv resp. tre praktikföreståndare grundar sig emellertid i väsentlig grad på att praktikföreståndarna icke annat än i undantagsfall erhållit en utbildning som gör det möjligt för dem att fullt tillfredsställande omhänderha teoriundervisning i så stor omfattning som kommitténs majoritet förutsatt, nämligen sammanlagt resp. 13—14 och 20—25 veckotimmar. Den tilltänkta

anordningen skulle såsom framgår av timplanen innebära, att åt dem skulle anförtros att utöver undervisning i tillämpad pedagogik/metodik/institutionskunskap och teoretisk småbarnspedagogik, sammanlagt 10 veckotimmar, även bestrida undervisningen i ämnen som antingen teckning m. m., slöjd eller sång eller rytmik eller en kombination av dessa ämnen. Vid fixerandet av en generell personalorganisation måste man givetvis begränsa arbetsuppgifterna till vad vederbörande regelmässigt erhållit utbildning för, och vad som i undantagsfall kan vara möjligt bör icke göras till regel. Det måste enligt min mening vara bättre att använda specialutbildat folk, och i den mån förskollärarutbildningen samordnas organisatoriskt med annan lärarutbildning av närbesläktad art, ökas ju också möjligheterna därtill. Jag kan alltså icke anse det vara pedagogiskt tillfredsställande att anförtro så mycken teoriundervisning åt praktikföreståndarna som kommitténs majoritet tänkt sig. Jag erinrar dessutom åter om den förstärkning av expeditionsanslagen som kommittén föreslagit och som bör möjliggöra för både rektor och praktikföreståndare att mera ägna sig åt sina pedagogiska uppgifter.

Mot majoritetens förslag har jag vidare att anmärka, att den ifrågasatta halvtidsanställningen av den ena praktikföreståndaren vid enkelseminarier kan befaras medföra rekryteringssvårigheter. Det är icke uteslutet, att i sådana fall återstående halvtid tas i anspråk för expeditionsarbete och att man på det sättet bereder en heltidsanställning, som onormalt belastar expeditionsanslaget.

På grund av de nu anförda skälen bör man enligt min mening icke utöka antalet praktikföreståndare utan åtminstone t. v. nöja sig med det antal som f. n. är regel, nämligen vid enkelseminarium en och vid dubbelseminarium två.

Av experten Lind

I motsats till kommittén finner jag det inte bara önskvärt utan absolut nödvändigt att samma myndighet har tillsyn över såväl förskoleseminarierna som institutionerna, då den omedelbara kontakten med arbetsfältet är en nödvändig förutsättning för uppläggningen av utbildningen. Särskilt må framhållas det nödvändiga i att den instruktion som ges till de institutioner, där den praktiska utbildningen är förlagd, ges från samma centrala myndighet som de anvisningar, som avser utbildningen i övrigt.

Institutionerna är enligt barnavårdslagen att betrakta som barnavårdsanstalter och deras uppgift är av socialpedagogisk karaktär med starka inslag av ren barnavård. I detta sammanhang får inte heller förbises den numera omfattande verksamheten med familjedaghem, vilken uppenbart är en verksamhetsform, som bör handhas av de sociala myndigheterna och till viss del helt naturligt bör vara samordnad med förskoleverksamhet.

Jag finner således icke skäl föreligga att överföra tillsynen av institutionerna till annan myndighet än socialstyrelsen.

Med hänsyn till det ovan anförda finner jag det sålunda nödvändigt att socialstyrelsen kvarstår som tillsynsmyndighet även för förskoleseminarierna.

Såsom följd av det ovan sagda biträder jag ej heller utredningens förslag om förskollärarutbildningens samordnande med annan lärarutbildning. De nu verksamma fristående förskoleseminariernas utformning av förskollärarutbildningen har nått en stabilitet och kvalitet, som så utmärkt fyller de högt ställda anspråk man bör ha på en utbildning av ledare för de yngsta åldersgrupperna, med tonvikt främst lagd på utvecklingspsykologiska aspekter och med syftning på en familjestödjande verksamhet, att det enligt min mening ej för närvarande ur pedagogisk synpunkt finns anledning att samordna utbildningen med lärarutbildningen för det obligatoriska skolväsendet. Däremot kan det anses angeläget att, med tanke på den föreslagna utbyggnaden av förskollärarutbildningen, snarast utreda frågan om samordning av all utbildning för barnavårdande yrken.

BILAGA 1

Förslag till organisation av förskollärarlinje, förlagd till folkskoleseminarium, och beräkning av de årliga kostnaderna för en sådan linje

De nuvarande folkskoleseminarierna handhar utbildningen av både folk- och småskollärare. Utbildningskapaciteten varierar, främst på grund av tillgången på lokaler, från 10 till 3 klasser. Det årliga behovet av folk- och småskollärare konstateras av Kungl. Skolöverstyrelsen, som sedan bestämmer intagningarnas storlek på de olika linjerna vid varje seminarium. I framtiden tänker man sig denna utbildning förlagd till särskilda lärarhögskolor. En sådan är redan i verksamhet, men det successiva upprättandet av de övriga torde sträcka sig över ganska många år. I takt med nya lärarhögskolors tillkomst minskas lärarutbildningen vid folkskoleseminarierna och lokalerna kan tas i anspråk för annan utbildningsverksamhet. En lämplig sådan vore utbildningen av förskollärare. Den redan förefintliga lärarpersonalen kunde därvid tagas i anspråk för undervisningen i läro- och övningsämnen, lokalerna kunde utan omändring användas och nyanskaffningen av materiel m. m. bleve obetydlig.

Organisation

Om en utbildning av förskollärare förlägges till ett folkskoleseminarium, måste den organisatoriskt utgöra en särskild utbildningslinje, jämställd med de nuvarande folk- och småskollärarlinjerna. Skolöverstyrelsen bör ha högsta ledningen av även denna utbildning. Läsår och lästider måste sammanfalla. Enligt normaltimplanen för förskoleseminarierna är den effektiva studietiden där 34 veckor per år. Folkskoleseminariernas läsår omfattar 39 veckor men häri ingår då 1 veckas påsklov, 6—8 lovdagar, 14 dagar inträdes- och flyttningsprövningar och 3—4 helgdagar, varför den effektiva lästiden vid ett folkskoleseminarium blir praktiskt taget densamma. Några svårigheter möter därför icke här. Enligt timplanen för förskoleseminarierna är halva tiden anslagen till praktisk och halva till teoretisk utbildning. Schemat kan då läggas så, att läsåret uppdelas i perioder och medan den ena årskursen under en period har teoretisk utbildning har den andra praktisk och under följande period blir det tvärt om. Då den praktiska utbildningen är förlagd till kommunala förskolor, kommer endast en årskurs i taget att vara vid seminariet. En förskollärarlinje på två årskurser har därför samma lokalbehov som en seminarieklass. Seminariets lärare förutsättes i regel anlitas för utbildningen i läro- och övningsämnen om vederbörande befinnes vara lämplig. Även vid schemaläggningen kan man därför räkna en förskollärarlinje så som en klass. Den praktiska utbildningen av förskollärare förlägges till kommunala förskolor på seminarieorten på samma sätt som folkskoleseminarierna nu har externa övningsskolor i kommunens folkskola, varför lokaler för denna utbildning ej fordras inom seminariet. En förutsättning är givetvis, att kom-

munens förskolor och daghem är ordentligt utbyggda. Bl. a. bör någon institution vara så anordnad, att möjlighet till fortlöpande barniakttagelser finnes. Lämpliga lärare vid dessa anlitas som handledare vid den praktiska utbildningen.

Vid en förläggning av en förskollärarlinje till ett folkskoleseminarium är det nödvändigt, att linjens ställning och rektors befogenheter fixeras. Förutom den administrativa ledningen bör rektor leda och övervaka utbildningen i läro- och övningsämnena. Den praktiska utbildningen däremot, som på en förskollärarlinje upptar halva tiden och således är mycket omfattande, kan han icke hinna med att leda och övervaka jämsides med motsvarande uppgifter på folk- och småskollärarlinjerna. Då den praktiska utbildningen på en förskollärarlinje dessutom är av mycket speciell art, är det lämpligt att ledning och övervakning av densamma överlåtes på en särskild praktikföreståndare, som även bör ha viss undervisning i läroämnen. Tjänsten föreslås placerad i lönegrad Ao 20, samma som övningsskollärartjänsterna vid folkskoleseminarierna.

Rektors och praktikföreståndarens uppgifter bör i sina huvuddrag vara följande:

Rektor åligger

att uppgöra schema för denna linje i samordning med övriga linjer
att anvisa behövliga undervisningslokaler
att anställa lärare och handledare
att föra diarier, liggare och journaler över lärare och elever
att utfärda betyg enligt fastställt formulär om genomgången kurs
att utfärda tjänstgöringsbetyg åt lärare och handledare
att hos vederbörande myndighet rekvirera anslagsmedel
att svara för alla utbetalningar
att föra föreskrivna räkenskaper
att avge yttranden och sköta korrespondensen med myndigheterna
att ansvara för kollegiets protokoll och ombesörja uppsättande av utgående expeditioner
att leda och övervaka undervisningen i läro- och övningsämnen.

Praktikföreståndaren åligger, förutom viss undervisning, förslagsvis 6½ vtr,

att leda och övervaka den praktiska utbildningen
att föreslå lämpliga handledare
att biträda rektor vid antagande av elever
att besvara förfrågningar om inträdesvillkor m. m.
att inom den givna ramen uppgöra detaljscheman.

Erforderliga renskrivningsarbeten utföres av skrivbiträdet å seminariets kansli.

Rektors och skrivbiträdets arbetsuppgifter motsvarar ganska precis dem, som åligger samma befattningshavare vid vissa seminarier, dit skolöverstyrelsen förlagt vidareutbildningskurser för folkskollärare. Motsvarande arvoden föreslås därför utgå. Tillkomsten av en eller två klasser på en helt ny linje medför betydligt mera arbete än vad som faller bort genom indragning av en eller två klasser på redan förefintliga linjer.

Det torde vara lättast och lämpligast att förlägga en förskollärarlinje till ett större folkskoleseminarium, där plats finnes för 8—10 klasser. I de följande beräkningarna har jag utgått från förhållandena vid folkskoleseminariet i Luleå, som är ett av de större seminarierna och som kan mottaga maximalt 10 klasser. Där liksom vid de flesta folkskoleseminarier tillämpas ämnesrumssystem. Detta innebär, att en klass icke har ett eget klassrum utan undervisningen i de olika ämnena är förlagd till vissa lärosalar eller institutioner. Som ovan påvisats kan

man beräkna, att en förskollärarlinje i fråga om lokalbehov och utrymme på schemat bör jämställas med en klass på folk- eller småskollärarlinje.

Årliga kostnader

Beräkningarna är gjorda för en förskollärarlinje, omfattande en första och en andra årskurs. Undervisningen förutsättes vara kostnadsfri för eleverna.

1. *Lokaler*

Folkskoleseminariernas byggnader, inventarier och undervisningsmateriel tillhör statsverket, som således kan bestämma, hur de skall användas.

Kostnaderna för värme, vatten, lyse och renhållning är praktiskt taget desamma, antingen seminariets maximala kapacitet utnyttjas eller klassantalet ligger något under denna. Detta hänger samman med ämnesrumssystemet, då alla lokaler utnyttjas, men antalet timmar, som en lokal användes, minskas något med varje klass som faller bort. Vid minskat klassantal blir inga lokaler lediga. Värmekostnaderna är beroende av dels bränslepriserna, dels genomsnittliga yttertemperaturen under vinterhalvåret. Renhållningskostnaderna är fastställda i kollektivavtal, möjligen kan kostnaderna för rengöringsmedel bli något lägre om antalet elever minskas. Kostnaderna för lyse kan även tänkas bli något lägre under samma förutsättningar, men i båda fallen måste det röra sig om mycket blygsamma belopp. Utbildningskostnaderna per klass och därmed per elev belastas minst med lokalkostnader, om seminariets maximala kapacitet utnyttjas. Av detta följer, att om lokalförhållandena tillåter förläggandet av en förskollärarlinje till ett folkskoleseminarium, medför detta icke några ökade kostnader för lokaler utöver de kostnader härför, som statsverket redan har för seminariet.

En uppfattning om lokalkostnadernas ungefärliga storlek för en förskollärarlinje kan man få av följande uppgifter ur räkenskaperna vid folkskoleseminariet i Luleå. Under läsåret 1958/59 uppgick kostnaderna för värme, vatten, lyse och renhållning till kr. 88 907. Fördelas dessa kostnader på det antal klasser, som maximalt kan finnas vid folkskoleseminariet, nämligen 10, blir kostnaderna per klass kr. 8 890. En förskollärarlinje på 2 klasser har som ovan framhållits samma lokalbehov som en seminarieklass. Detta belopp upptages i kostnadssammanställningen men samtidigt måste påpekas, dels att detta belopp icke innebär en merutgift för staten, då beloppet måste under alla förhållanden utgå, så länge seminariet är i verksamhet, dels att kostnaderna kan variera år från år beroende på vintertemperaturen och bränslepriserna, dels att värmekostnaderna torde vara förhållandevis höga, beroende på Luleås nordliga läge.

En expeditionslokal för praktikföreståndaren bör finnas.

2. *Expeditionen*

Kostnader för skrivmateriel, blanketter, journaler m. m. samt oförutsedda utgifter uppskattas till kr. 500.

3. *Undervisningsmateriel*

I huvudsak kan seminariets bestånd användas. Förbrukningsmateriel i trä- och textilslöjd och teckning samt för tillverkning av lekmateriel beräknas till kr. 2 500.

4. *Litteratur*

Seminariets bokbestånd kan användas, särskilt vad gäller den allmänna pedagogiska och psykologiska litteraturen. Inköp av årligen utkommande pedagogisk

och psykologisk litteratur rörande förskoleåldern, facklitteratur och tidskrifter m. m. beräknas till kr. 1 000.

5. *Hälsovård*

Denna kan ombesörjas av seminarieläkaren och seminariesköterskan under samma former som för läkarkandidaterna vid seminariet. Läkaren uppbär härför, dels ett fast arvode, dels en ersättning av kr. 7: 50 per lärarkandidat och år. För 2 klasser av 28 elever skulle denna uppgå till kr. 420. Seminariesköterskans lön påverkas icke, om klassantalet undergår endast mindre variationer.

6. *Arvoden*

Arvoden till rektor och skrivbiträde har beräknats till samma belopp som utgår vid skolöverstyrelsens vidareutbildningskurser för folkskollärare. Undervisningens organisation och lärarlönerna framgår av bilaga 1.

Enligt den förutsatta organisationen skulle undervisningen i läro- och övningsämnen bestridas av seminariets lärare. Detta kommer i de flesta fall att ske i form av timlärartimmar, enär undervisningen å folk- och småskollärarlinjerna i regel fyller lärarnas ordinarie tjänstgöringsskyldighet. Tänkbart är, att om klassantalet vid folkskoleseminariet minskas starkt, tjänstgöringen på förskollärarlinjen helt eller delvis kan ingå i deras tjänst, varvid lönekostnaderna måste beräknas på annat sätt.

De flesta lärarna vid ett seminarium har så lång tjänstetid, att de uppnått högsta löneklassen. Samtliga timlärararvoden har därför beräknats enligt denna löneklass med från 1 juli 1959 gällande belopp. Vidare har beräkningarna gjorts enligt ortsgrupp 5.

Uppdelning av klassen på 2 undervisningsavdelningar har skett i slöjd och husligt arbete dels av pedagogiska skäl, dels med hänsyn till lokalförhållandena. En sådan uppdelning kan åtminstone tidvis vara motiverad även i andra ämnen, för seminarieövningar och gruppövningar, men den bör kunna kompenseras genom motsvarande sammanslagningar, varför hänsyn icke tagits därtill.

Praktikföreståndaren föreslås placerad i lönegrad Ao 20 — övningsskollärare vid folkskoleseminarium. Här har lönekostnaderna räknats enligt lägsta löneklass, enär man kan förutsätta, att den blivande innehavaren vid tillträdet icke är berättigad till högre löneklass. Inom parentes har angivits kostnaderna enligt högsta löneklassen. Extra provisoriskt tillägg (kallortstillägg) har ej medräknats.

Ersättningen till handledarna (lärare i kommunens förskolor) har här upptagits till kr. 9 800, d. v. s. samma belopp, som nu utgår till handledarna vid Luleå förskoleseminarium, som har en förskollärarlinje. Det kunde synas rimligt att beräkna dessa arvoden efter liknande grunder som dem, som utgår till handledare på folk- och småskollärarlinjerna vid folkskoleseminarierna. De arbetsuppgifter, som handledarna på en förskollärarlinje har, synes mig dock icke vara direkt jämförliga med handledarnas på folk- och småskollärarlinjerna. Något förslag till denna handlednings organisation kan jag icke komma med utan en utredning härom bör göras av någon, som är insatt i linjens utbildningsproblem. Att en ökning av beloppet är motiverad synes mig uppenbart. Jag har därför alternativt räknat med ett belopp av kr. 30 000 såsom en uppskattad kostnad vid en justering av ersättningen åt handledarna i viss anslutning till vid folkskoleseminarierna nu tillämpade ersättningsgrunder. Beloppet har angivits inom parentes.

Ersättning till läkaren, som undervisar i medicinsk barnavård m. m. och som ej är lönegradsplacerad, har beräknats utgå såsom undervisningstimmar enligt timtaxa AT 24 högsta löneklass, ortsgrupp 5.

Arvoden:		
Rektor	1 350: —	
Skrivhjälp	1 000: —	
Arvoden till lärare enl. spec. bil. 1	66 213: 40	(90 109: 40)
Föreläsningsarvoden	500: —	
	69 063: 40	(92 959: 40)

Sammanställning av kostnaderna.

1. Lokalkostnader	8 890: —	
2. Expeditionen	500: —	
3. Undervisningsmateriel	2 500: —	
4. Litteratur	1 000: —	
5. Hälsovård	420: —	
6. Arvoden	69 063: 40	(92 959: 40)
	82 373: 40	(106 269: 40)

Anm. Ovanstående gäller de årliga kostnaderna. Några utrustningskostnader för en förskollärarlinjes inrättande vid ett folkskoleseminarium har ej medtagits. Utrustningskostnaderna torde bli obetydliga, då seminariet redan har skolmöbler och undervisningsmateriel. Det som eventuellt skulle behövas, t. ex. för ett arbetsrum åt praktikföreståndaren torde kunna övertagas för ett blygsamt pris från något förskoleseminarium, som vid utbildningens överflyttande till ett folkskoleseminatium nedlägges.

Luleå den 15 februari 1960.

Nils Wester
Rektor vid folkskoleseminariet
i Luleå.

UNDERBILAGA 1

Undervisningens organisation. Arvoden till lärare

Arvoden enl. timlärartaxan 1/7 1959, efter lärarnas lönegrad, högsta löneklass, ortsgrupp 5. Praktikföreståndare Ao 20: 20. Handledararvoden = nu utgående. Läkare per undervisningstimme enligt AT 24, högsta löneklass, ortsgrupp 5.

Ämne	Lärare	Elev-timmar per vecka	Lärar-timmar per vecka	Tim-taxa	Kostnader
Psykologi	Lektor i psykologi o. pedagogik	6 ½			
Teor. ped., pedagogikens hist.	»	5 ½	12	AT 24	13 572
Etik o. livsåskådningsfrågor	Lektor i kristendom	½	½	AT 24	565: 50
Medicinsk branvård	Läkare	½			
Psykopatologi	»	1			
Mentalhygien	»	½	68 undtr	AT 24	2 196: 40
Allm. hälsolära	Lektor i biologi	½			
Naturstudium	»	½	1	AT 24	1 131: —
Samhällsk. o. soc. barnavård	Lektor i historia	1 ½	1 ½	AT 24	1 696: 50
Språkbehandling	Lektor i modersmålet	2	2	AT 24	2 262: —
Teckning	Övn. lär. i teckning	3	3	CT 22	2 448: —
Träslöjd	Övn.lär. i m.slöjd	3	6	CT 19	4 194: —
Textil- och småslöjd	Övn.lär. i kv.slöjd	1	2	CT 19	1 398: —
Sång	Övn.lär. i musik	2			
Röstvård	»	½	2 ½	CT 22	2 040: —
Rytmik	Övn.lär. i gymn.	2	2	CT 22	1 632: —
Huslig ekon. o. bokföring	Övn.lär. i hushåll	1	2	CT 16	1 198: —
Institutionskunskap	Praktikföreståndare	1			
Tillämpad pedagogik	»	3 ½			
Grupp el.ensk. arbete	»	2		Ao 20:20	22 080: — (25 776)
Praktikhandledning	Lärare vid komm. förskolor				9 800: — (30 000)
				Summa kr.	66 213: 40 (90 109: 40)

BILAGA 2

Reglemente för rektor vid Göteborgs Förskoleseminarium

Rektor skall, jämte sina åligganden såsom lärare, under styrelsen handhava seminariets ledning.

Rektor skall tillse, att seminariets verksamhet behörigen fortgår i enlighet med gällande föreskrifter och att lärare och övrig vid seminariet anställd personal samt elever fullgöra sina skyldigheter. Därvid skall rektor låta sig angeläget vara att följa såväl den teoretiska som den praktiska utbildningen av eleverna, så att han äger fortlöpande kännedom om bådadera och kan befrämja en ständig, intim växelverkan mellan utbildningens olika moment. Då han därtill finner anledning, skall han samråda med övriga lärare och handledare om vad han iakttagit ävensom lämna erforderliga råd och anvisningar. Rektor skall befordra samarbete och samförstånd vid seminariet.

Det åligger rektor

att ansvara för seminariets tillhörigheter och godkänna förteckning över dess inventarier samt att besluta om inköp av inventarier och undervisningsmateriel för seminariet,

att mottaga, förvara och diarieföra till seminariet eller styrelsen inkommande skrivelser samt uppsätta avgående skrivelser och förvara koncept till sådana,

att vara ordförande i kollegiet och som sådan sammankalla teori- och övningslärarna till kollegier minst två gånger per termin och praktikhandledarna minst en gång i månaden, och att till styrelsen anmäla de önskemål, kollegiet framställer, samt tillse att kollegieutlåtandena utskrivs och arkiveras,

att vid behov delge eleverna kollegiets synpunkter genom enskilda samtal,

att till styrelsen avge förslag till anställande av teori- och övningslärare samt att sköta den dagliga kontakten med dessa och, om anledning till anmärkning finnes mot någon av dem, anmäla detta för styrelsen,

att utfärda tjänstgöringsbetyg för lärare senast inom femton dagar efter härom gjord framställning,

att föra matrikel över skolans lärare samt över dess elever och dem tilldelade vitsord,

att ombesörja, att dagbok föres över undervisningen, och tillse att lärarna häri antecknar det för varje lärotimme behandlade avsnittet av ämnet,

att, om möjligt inom en månad efter avslutat arbetsår, till styrelsen avgiva berättelse angående seminariets verksamhet,

att utarbeta förslag till utgifts- och inkomststat samt ansökan om statsbidrag med kostnadsberäkningar för samtliga föreläsningar och lektioner m. m.,

att disponera och bokföra seminariets ekonomiska medel och på stipulerad tid i föreskriven ordning redovisa fördelningen av statsbidrag och kommunala bidrag,

att i god tid före läsårets början utarbeta förslag till undervisningsplan, timplan samt schema för båda årskurserna, upptagande såväl den teoretiska som den praktiska utbildningen, med erforderligt biträde av praktikföreståndarinnan,

att minst tre gånger i veckan under pågående termin hålla mottagning för allmänhet, lärare, handledare och elever å fastställd tid samt dessutom när så påfordras,

att i samråd med praktikföreståndarinnan uppgöra förslag till nyintagning av elever,

att minst en gång varje termin organisera någon form av samvaro mellan samtliga teori-, övnings- och praktiklärare vid seminariet, samt

att vid seminariet undervisa i ämnena psykologi och pedagogik minst 12 timmar per vecka.

BILAGA 3

Förslag till reglemente för praktikföreståndarinna vid Göteborgs Förskoleseminarium

Praktikföreståndarinna skall, förutom sina åligganden som lärare, under styrelse och rektor närmast ansvara för elevernas praktiska utbildning.

Hon skall befordra samarbete och samförstånd vid seminariet och särskilt med praktikhandledarna.

I samråd med rektor skall hon planera, organisera, leda och kontrollera den praktiska utbildningen. Därvid skall hon i samverkan med barnavårdsnämndens inspektris för den halvöppna barnavården samt andra, som det vederbör, i god tid före varje läsårs början uppgöra förslag till institutioner, i vilka praktiken lämpligen kan försiggå, och förskollärare, vilka för året lämpligen kan tjänstgöra som praktikhandledare. Hon bör låta sig angeläget vara att ständigt följa utvecklingen av halvöppen barnavård inom kommunen, så att nytillkomna institutioner kan utnyttjas för praktiken och utbildningen ständigt handhaves av intresserade och skickliga handledare. Förslaget fastställes av rektor och styrelse, på vilkas uppdrag hon träffat uppgörelse med institutioner och handledare för läsåret.

I god tid före varje läsårs begynnelse skall hon vidare uppgöra förslag till plan för elevernas praktikutbildning under detta, vilket förslag före höstterminens början underställes berörda handledare i kollegium och sedan deras önskemål inhämtats, fastställes av rektor.

Under tiden augusti—juni skall hon minst en gång i månaden på fastställd dag och tid samla samtliga fungerande handledare till konferenser, vid vilka rektor är ordförande och praktikföreståndarinnan föredragande. I god tid före varje läsårs begynnelse skall hon uppgöra förslag till plan för läsårets handledarkonferenser, vilken plan, sedan handledarkollegiets önskemål inhämtats, fastställes av rektor. I slutet av varje praktikperiod skall en konferens utformas till betygskollegium rörande praktiken.

Praktikföreståndarinnan skall tillse, att seminariets praktikundervisning behörigen fortgår i enlighet med fastställd plan och övriga gällande föreskrifter samt att handledare och elever därunder fullgör sina skyldigheter, varvid hon bör låta sig angeläget vara att övervaka, att seminariets teoretiska undervisning omsättes i praktiken.

För den skull skall hon minst två gånger per praktikperiod besöka samtliga praktikinstitutioner och därvid kontrollera handledarnas sätt att undervisa samt följa varje elev i praktiskt arbete under så lång tidsrymd under dagen, att hon får ett sakligt intryck av elevens prestation. Därpå skall hon helst samma dag, men senast inom en vecka, under ett personligt samtal delge handledare och elev sina omdömen.

Praktikföreståndarinnan ansvarar för att protokoll föres vid samtliga handledarkonferenser och -kollegier samt ombesörjer dess infogande i seminariets arkiv.

Hon ansvarar även för att anteckningar över elevernas närvaro och frånvaro noggrant föras av praktikhandledarna liksom de anteckningar i övrigt angående elevernas tjäsntgöring, som seminariet finner anledning påfordra, och att dessa vid varje praktikperiods slut inlämnas till seminariet och där arkiveras.

Praktikföreståndarinnan skall minst två gånger i veckan under pågående termin hålla mottagning för förpraktikanter, elever och praktikhandledare å fastställd tid samt dessutom när så påfordras.

Hon skall vidare i samråd med rektor uppgöra förslag till nyintagning av elever.

Därjämte skall hon på sätt som styrelsen bestämmer fungera som husmor vid seminariet och föra förteckning över dess inventarier.

Praktikföreståndarinnan skall vid seminariet undervisa i ämnena .....
..... minst 10 timmar per vecka.

KUNGL. BIBL.
- 5 OKT 1960
STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1960

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Förslag till namnlag. [5]
Rättssäkerheten vid administrativa frihetsberövanden. [19]
Medicinska äktenskapshinder. [21]
Lagberedningens förslag till jordabalk m. m. 1. Lagtext. [24] 2. Motiv till balken. [25] 3. Motiv till lagen om införande av nya jordabalken m. m. [26]
Förverkande på grund av brott. [28]

Utrikesdepartementet

Försvarsdepartementet

Krigsmaktens högsta ledning. [12]
Besparingar inom försvaret. [23]

Socialdepartementet

Allmänna yrkesinspektionen. [20]
Bohuslän. [22]
Förskollärarutbildningens organisation. [33]

Kommunikationsdepartementet

Finansdepartementet

Fastighetsbeskattningen. [4]
Studiekostnader vid beskattningen. [6]
Rodgöraransvaret och anmärkningsprocessen. [7]
Preliminär nationalbudget för år 1960. [8]
Banklikviditet och kreditprioritering. [16]
Reviderad nationalbudget för år 1960. [18]
Betänkande angående inrättande av en fond av malmvinstmedel till främjande av naturvetenskapligt och tekniskt forsknings- och utvecklingsarbete. [31]
Statliga företagsformer V. [32]

Ecklesiastikdepartementet

1957 års skolberedning. 2. Individuella differenser och skoldifferentiering. [13] 3. Kursplaneundersökningar i matematik och modersmålet. [15]

Jordbruksdepartementet

Högre utbildning, forskning och försök på lantbrukets område. [2]
Grusexploateringen i Sverige. [3]
Forskning och högre utbildning på skogsbrukets område. [17]
Objektiviteten vid forskning och försök på växtnäringsområdet. [30]

Handelsdepartementet

Översyn av lagen om försäkringsrörelse. [11]
Offentlig provningsverksamhet. Behov och resurser [27]

Inrikesdepartementet

Folktandvården. [1]
De ekonomiska villkoren för en huvudmannaskapsreform inom mentalsjukvården. [9]
CP-vården. [14]
Frågan om åtgärder för att förbättra konsumtionsmjölkens beskaffenhet. [29]

Civildepartementet

Statstjänstemäns förhandlingsrätt. [10]

IDUNS TRYCKERI AKTIEBOLAG ESSELTE AB
STOCKHOLM 1960